

מדערכות

המערכה על ירושלים 1967

תוכן העניינים

2 המערכה
על ירושלים
אל"מ אברהם אילון
ממ"ק דוד אייגר

30 מדיניות
המאבק
של
עבד אל-נאצר
סא"ל יונה

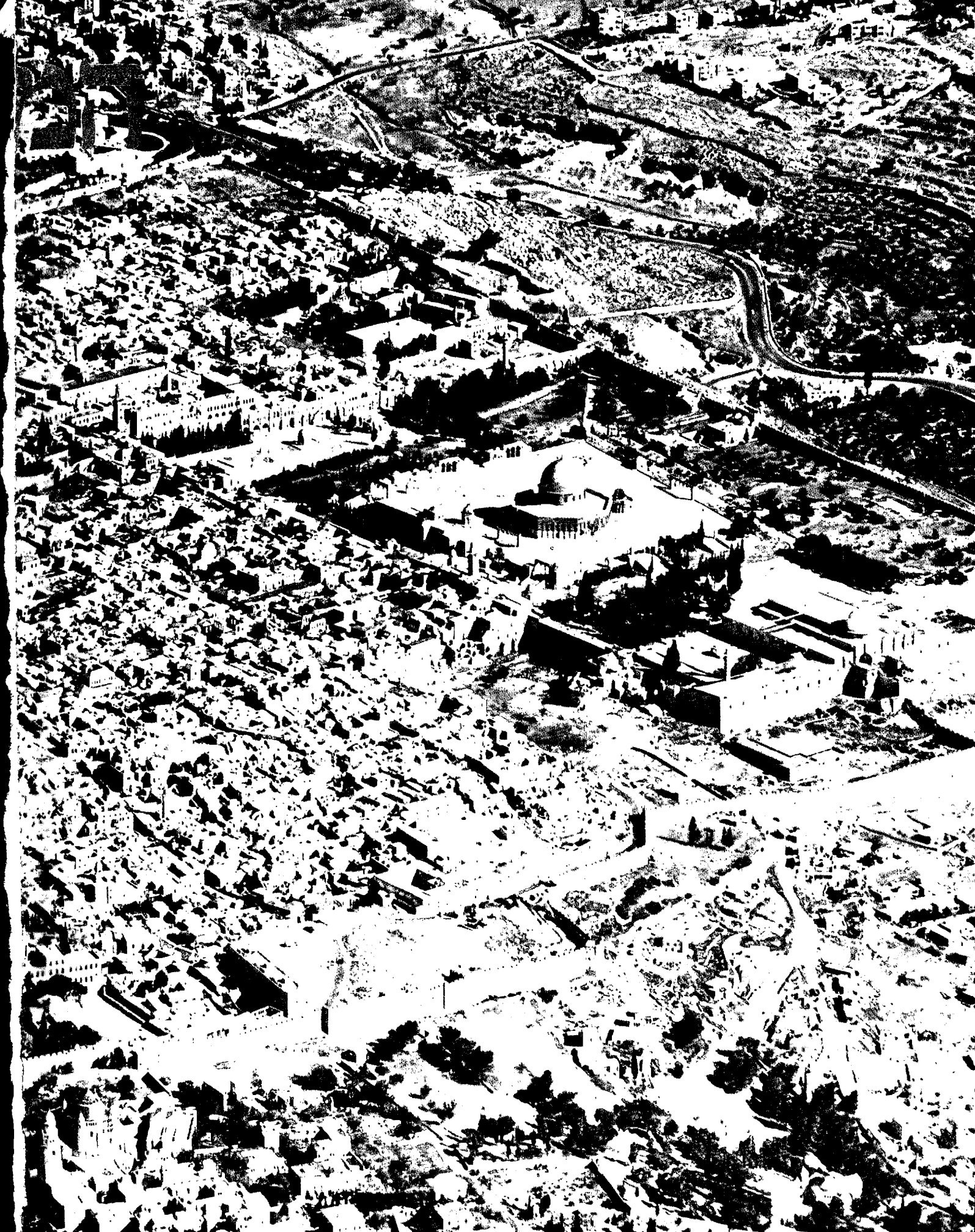
42 המערכה
על
בנגלה-ידש
אל"מ דב שיאון

הרישום של העיר-
העתיקה בירושלים
מאת שלום ברצבי
(בסקין), המופיע
על השער האחורי,
ניתן שי לקורא,
לציון חמש שנים
למלחמת ששת-
הימים ולאיחוד
ירושלים מחדש.
הרישום ניתן
לתלישה.

מערכות בית ההוצאה של צבא הגנה לישראל

עורך ראשי : אל"מ גרשון ריבלין
צוות המערכת : סא"ל מ' ברימר, מ' קוחנובסקי • מרכזת המערכת : מ' דורני
„מערכות-שריון“ : קצין עריכה רס"נ י' זיסקינד • „מערכות-חימוש“ : קצין-עריכה רס"נ פ' עמית • „מערכות-פלס“ : קצין-עריכה סא"ל א' טנא
„מערכות-ים“ : קצין-עריכה רס"נ י' ירבלום • „קשר ואלקטרוניקה“ : קצין-עריכה סא"ל מהנדס י' בעל-שם

מדור המנויים : הקריה, רחוב ב', מס' 29, טלפון 256175, הודפס באמצעות משרד הביטחון — ההוצאה לאור, מפעלי דפוס פלאי בע"מ

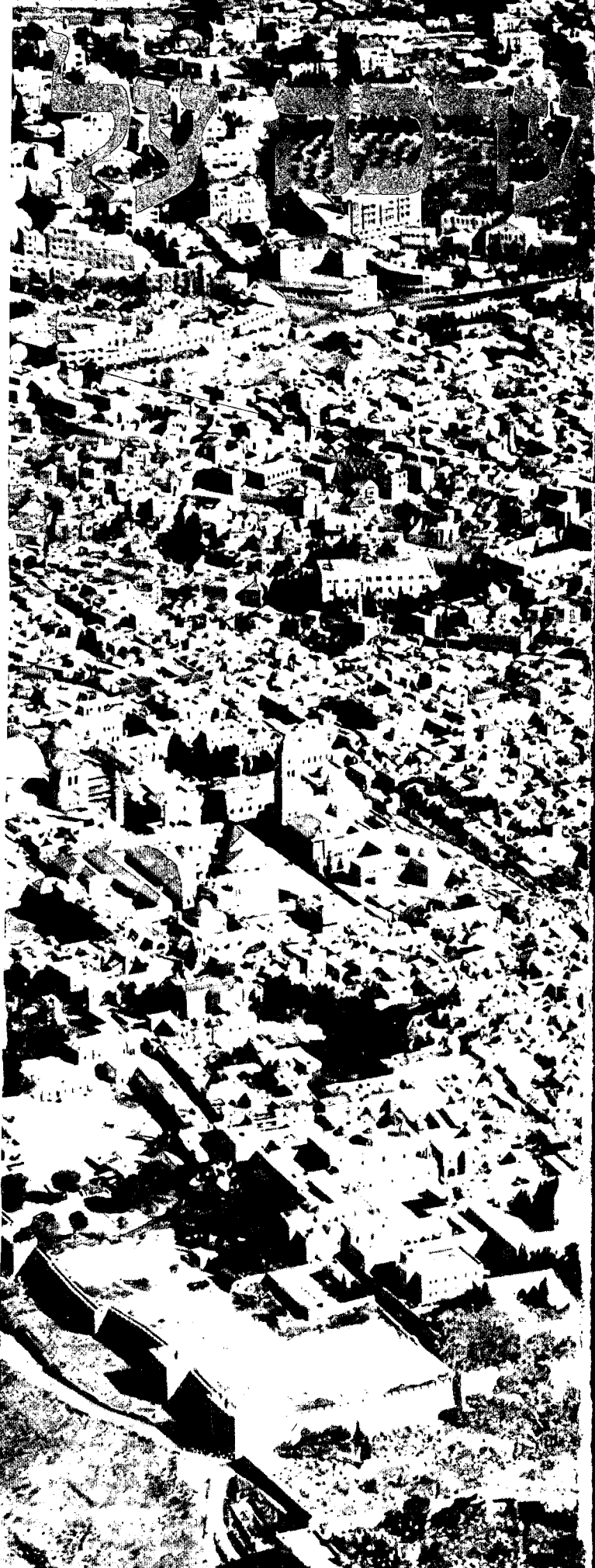

ירושלים

אל"מ אברהם אילון • ממ"ק דוד אייגר

המערכה על מרחב ירושלים לא היתה המערכה המכרעת במלחמת ששת הימים; שהרי האויב העיקרי היה, כידוע, הצבא המצרי ולא הצבא הירדני. כן אין לבודד את הקרבות בגזרת ירושלים והפרוודור מהמערכה בזירה הירדנית בכללותה. עם זאת, יש למערכה על ירושלים, בירת ישראל, יחוד משלה – ולא רגשי בלבד. הסקירה שלהלן, שהיא פרי עבודה משותפת של ממ"ק דוד אייגר ואל"מ אברהם אילון, נשענת על המחקר המקיף שערכה מחלקת היסטוריה במטכ"ל על המערכה בזירה הירדנית במלחמת ששת הימים. מחקר זה, בו נטלו חלק רבים מחוקרי המחלקה, עמד ב"אש צולבת" של בדיקה, תוך השוואה למקורות אותנטיים ולדיווחים הצמודים לאירוע, אך בכך אין עדיין כדי להבטיח כי אכן נמנעו כל טעויות אפשריות. החשש העיקרי אינו מפני עיוותים בתיאור כל פרשת-קרב בפני עצמה, אלא מפני טעות בהערכת מקומה והשפעתה של זו בתוך המערכה הכללית.

אמרנו את אשר אמרנו דווקא משום שהמערכה המסופרת כאן – שרב היה חלקה בהשתלטות על הגדה המערבית תוך 3 יממות, שותפים לה: חיל-האוויר, חטיבת ירושלים, חטיבת הצנחנים של מוטה, חטיבת "הראל", חטיבת אל"מ מושיק וכוחות תחת-פיקוד או בסיוע. חלקה של כל אחת מהחטיבות מתואר להלן במידת פירוט שונה. יתכן שניתן לדרג את משקלם של הקרבות – שנוהלו על-ידי מפקדת פיקוד המרכז תוך מגע הדוק עם המטכ"ל – אחרת משעושה זאת הסקירה; אולם, ברי כי בהישענם על עורף אורחי איתן, כולם גם יחד מוטטו את המערך הירדני המבוצר במרחב ירושלים והפרוודור תוך פחות מ-48 שעות, סילקו את איומי-האויב מעל הבירה ואיחדו את שני חלקי העיר.

ניתוח קרקעי-גיאוגרפי

בטרם נפתח בתיאור הצדדים המתמזדים ובמערכה על ירושלים גופא, מן הראוי להציג את המבנה הקרקעי-גיאוגרפי של זירת המערכה.

הרי הירדן תחומים במזרח על-ידי קו השבר הסורי-אפריקני — בקעת הירדן; במערב מפרידה בין במת ההר ושפלת ההר (הנגמכה מבמת ההר ב-300—400 מטרים בממוצע) מדרגה תלויה וברורה. מדרגה זו מבוטרת על-ידי מספר ערוצים צרים, עמוקים ומפותלים, המשתפלים מקו פרשת-המים, ומשמשים תוואים לצירי תעבורה מההר לשפלה ולהפך. המורדות המערביים משופעים במישורים ובמטעים — עקב ריבוי המשקעים — ואילו במורדות המשתפלים לעבר בקעת יריחו וים-המלח שולט הנוף המדברי.

בהרי ירושלים יוצר גב ההר כעין אוכף הנמוך ב-100—200 מטרים הן מהר חברון שבדרום, והן מהרי בית-אל שבצפון (הנקודה הגבוהה ביותר היא נבי-סמואל — 895 מטרים מעל פני הים). במת ההר מתרחבת באיזור זה עד לכדי 21 ק"מ, מורדותיה מתונים יותר, ובינות לצוקים ולטרסות מצויים בה אף שטחים מישוריים קטנים, המאפשרים לשריון ירידה מהצירים הקיימים ופריסה מוגבלת.

מהמשולש מזרח-ירושלים — רמאללה — לטרון נשקף איום מידי וישיר על יעדים בעלי חיוניות אסטרטגית במדינת ישראל, המצויים לגביו בנחיתות טופוגרפית ברורה: ירושלים העברית, פרודור ירושלים ושדות-התעופה במרכז המדינה. ניתן להסיר איום זה על-ידי כיבוש מרחב ירושלים-רמאללה, המהווה את עורפה החיוני של מובלעת לטרון. יתרה מזו, בכיבוש מרחב זה טמון המפתח להשגת שליטה על גב ההר כולו — לרבות מורדותיו — ואפילו על בקעת הירדן; שכן, מאיזור ירושלים-רמאללה ניתן לפתח מתקפה צפונה ודרומה כאחת, וכן לחסום לתגבורות את פתחי הצירים המטפסים מבקעת יריחו למרכז הגדה המערבית.

הצבא הירדני* ערב מלחמת ששת-הימים

ב-5 ביוני 1967 היה הפיקוד המבצעי על צבא ירדן מסור בידי מוצב הפיקוד הקדמי שבעמאן של המפקדה הערבית המאוחדת. כמתחייב מהסכם עבד אל-נאצר-חוסיין — הועמד בראשו הגנרל המצרי עבד אל-מונעם ריאד.

עם פרוץ המערכה נמצאו במרחב ירושלים, בסביבתו ובעורפו הכוחות הירדניים הבאים (סדירים כולם):

בגזרת צור-באחר-חופאן • גדוד חי"ר 39 מחטיבה 29, ותחת פיקודו סוללת 25 ליטראות וסוללת מרגמות כבדות 107 מ"מ (עיקר חטיבת חי"ר 29 — ועמה גדוד „סנטוריון” 10 פחות פלוגה וגדוד תותחי-שדה 5 פחות סוללה — היו ערוכים בגזרת בית לחם — דרום הר חברון).

* חומר זה ושאר הנתונים על הצע"י — מקורם בחקירות שביים ובמסמכי שלל. — המער.

בגזרת ירושלים • חטיבת חי"ר 3 ותחת פיקודה גדוד חי"ר 31 מחטיבה 27 (חטיבת העבודה) וגדוד תותחי שדה 9. כוחות אלה נפרסו כלהלן:

- בקרבת „ארמון הנציב” ובמתחם אבו-דיס — עזריה — גדוד חי"ר 31.
- בעיר העתיקה, בהר-ציון ובדיר אבו-טור — גדוד חי"ר 8.
- בקו העירוני ממוצרה ועד שיח' ג'ראח — גדוד חי"ר 2.
- ב„גבעת המבתר”, ב„גבעה הצרפתית”, ברכס שועפט וב-תל-אל-פול — גדוד חי"ר 4.
- במשולש חיזמא — ענתא — שועפט — גדוד תותחי-שדה 9.

במרחב לטרון-רמאללה • חטיבת חי"ר 2, ותחת פיקודה 2 סוללות מגדוד תותחי-שדה 1 וסוללה מגדוד תותחים כבדים 6 (כן נמצא בגזרה גדוד הקומנדו המצרי 53). פריסת הכוחות היתה כלהלן: • ברפעת — מפקדת החטיבה וסוללת תותחי 155 מ"מ. • בקו צפון-הפרודור ובגזרת גבי סמואל-לטרון-צפא — גדוד חי"ר 9 ותחת פיקודו סוללת תותחי 25 ליטראות. • בקו בגזרת מדיא-רנטסי, ובמתחם דיר ניום — גדוד חי"ר 6. • במתחם ובמחנה בית עזיר אל-פוקא — גדוד חי"ר 10 עם סוללת תותחי 25 ליטראות וגדוד הקומנדו המצרי 53.

כוחות עבודה חזיתיים • במתחם מעלה האדומים, מערבת לחאן אל אחמר — חטיבת חי"ר 27 פחות גדוד (גדוד 35 מצפון לכביש ירושלים — בית הערבה; גדוד 33 מדרום לו).

• בצפון ים-המלח (איזור קליה) — חטיבה משורינית 60 פחות גדוד ותחת פיקודה גדוד תותחים מתנייעים 7 וגדוד תותחים נ"מ מתנייעים 4 (פחות סוללה). כן נמצא במקום גדוד הנדסת שדה (מוקטז).

• בציר אל-בוקיעה, צפונית לכרם א-סמרא — גדוד מחטיבה משורינית 60.

היערכות זו תאמה בערך לתכנית „אל-חוסין” — תכנית האב להגנת ירדן — שנבנתה לאור ההערכה הירדנית לגבי דרכי הפעולה האפשריות של צה"ל במתקפה עתידה.

מתוך ההיערכות וההגנתית נועד הצבא הערבי הירדני לעבור ל„שלב המתקפת” עם השלמת היערכותם של חילות-משלוח עיראקיים וסעודיים. הכוונה היתה להפעיל בשלב זה מטוסים, ארטילריה ויחידות קומנדו מירדן נגד שדות-התעופה בישראל — כתרומה התקפית ירדנית במסגרת המפקדה הערבית המאוחדת; וכן לבצע „מחטפים” שונים בשטח ישראל — לצורך שיפור המערך ההגנתי הירדני.

במסגרת ה„מחטפים” תוכננו, בין השאר:

1. כיבוש מובלעת הר-הצופים — על-ידי גדוד חי"ר בסיוע ארטילריה.
2. תפיסת ארמון הנציב — על-ידי גדוד חי"ר.
3. כיבוש משלטי מודיעין ושעלבים — על-ידי 2 פלוגות חי"ר בסיוע ארטילריה.

הצעדים למימוש תכניות אלה, ופתיחת שערי ירדן בפני צבאות ערבים זרים, היוו הוכחה חד-משמעית כי ירדן אינה פוסחת עוד על שתי הסעיפים, וכי אימת „אחיותיה המהפכניות” ופעולותיהן החתרניות גברה אצלה אפילו על כוחו המרתיע של צה"ל.

ואכן, למן חתימת הסכם עבד אל-נאצר—חוסייין ב-30 במאי הידרדר, "כדור השלג" במדרון גם בזירה הירדנית, עד למלחמה הבלתי-נמנעת.

כוחותינו ערב המלחמה

אל מול כוחות האויב המפורטים לעיל עמדו בבוקר יום ה"ע" כוחות ישראליים מינימאליים. תכנית ההגנה הכוללת הקצתה את גזרת ירושלים והפרוודור כולה לאחריותה של חטיבת החי"ר הירושלמית.

עם התלקחות המערכה בזירה הירדנית, נכנסו לפעולה במרחב ירושלים והפרוודור כוחות נוספים:

א. חטיבת שריון, "הראל" — שכללה גדוד טנקי, "שרמן M-50" ועוד פלוגת, "סנטוריונים" מאולתרת, יחידות חרמ"ש ופלוגת סיור (בהמשך הצטרפה אליה פלוגת שריוניות, "א.מ.ל").

ב. חטיבת צנחנים 55, על 3 גדודיה (28, 66 ו-71), יחידת הסיוור החטיבתית (בהמשך הצטרפה אליה גם יחידת סיור של חטיבת צנחנים אחרת).

ג. כוחות חי"ר מחטיבת אל"מ מושיק, ועמם גדוד צנחנים, פלוגת טנקי, "אמק"ס", פלוגת טנקי, "שרמן" מכוח השריון הפיקודי, יחידת הסיוור הפיקודית ומחלקת שריוניות.

העיר ירושלים היתה, ללא ספק, האיזור הרגיש ביותר לאורך קו שביתת-הנשק. המטכ"ל ופיקוד המרכז טיפלו בבעיות הגזרה בזהירות-יתרה.

ההגנה על ירושלים לא נראתה מסובכת במיוחד אלאו פיקוד המרכז, הן משום ביצורו המלא של הקו העירוני הישראלי, והן משום השטח הבנוי והמבנה הטופוגרפי המונעים מהאויב הפעלת "אגרופי" שריון גדולים. עם זאת הודקרו לעיני אלוף עוזי נרקיס שתי נקודות תורפה:

● האיזור המפורז של ארמוני-הנציב, והשטח החשוף שמדרום לדיר-אבו-טור ועד רמת-רחל — שתפיסתם על-ידי האויב תאיים על חלקה הדרום-מזרחי של ירושלים העברית.

● מובלעת הר-הצופים — שבהיותה מנותקת משטח המדינה העמידה בפני האויב פיתוי לכבשה; מה גם שבכך תונחת על ישראל, בהשקעה בסיסית מועטת, מכה חמורה מבחינת היוקרה המדינית והפסיכולוגית.

מ"סדין אדום" ועד תחילת הלחימה בירושלים

מלחמה בדרום

בשעה 0757 הודיע אג"מ/מבצעים לפיקוד המרכז על פתיחת המערכה בזירה המצרית. כרבע שעה לאחר מכן הודיע אלוף פיקוד המרכז טלפונית למח"טים על תחילת ההתקפה האווירית

על שדות-התעופה במצרים, ופקד מייד על קיום כוננות מלאה בכל מרחב הפיקוד, תוך הימנעות מהתגרות קלה שבקלות, העלולה לגרור את הצבא הערבי הירדני (להלן הצע"י) לקרב. במקביל הורה פיקוד המרכז לכל עוצבות הפיקוד להפעיל את תכנית ההגנה במלואה למעט הכנסת הטנקים לירושלים* ; (לכך ניתנה הרשות ב-0930). בעקבות זאת הורה מח"ט ירושלים, אל"מ אליעזר אמיתי, לגייס את גדודי החי"מ, כדי לשחרר מהקו את כוחות החי"ר שהחזיקו בו, ולרכוזם כעתודה לביצוע התקפות-נגד.

הכנות צבאיות אלה למקרה של הידרדרות המצב בחזית זו נעשו במקביל למאמצי ממשלת ישראל למנוע מלחמה עם ירדן. במסגרת מאמצים אלה מסר לפני השעה 0900 סמנכ"ל משרד-החוץ, מר לוריא, לידי גנרל אוד בול שדר דחוף מאת ראש-הממשלה, לוי אשכול, המיועד לחוסייין ולממשלת ירדן. בשדר זה נאמר: "אנו נלחמים עתה בגזרה המצרית, ולא ננקוט שום פעולה צבאית נגד ירדן, אלא אם כן זו תתקוף אותנו".

השדר הועבר באמצעות מנגנון שביתת-הנשק, והגיע לידי חוסייין בשעה 1000, בקירוב.

ההחלטה הירדנית לצאת למלחמה

הדיענה הראשונה על תחילת המערכה בחזית המצרית הגיעה לירדן ב-5 ביוני בשעות הבוקר. המפקד העליון של הצבא המצרי, עבד אל-חכים עאמר, הורה לריאד לפתוח מייד במת-קפה כדי ליצור חזית שנייה.

חוסייין ידע כי ניסיון מצדו להימנע ממלחמה, יסכן את עצם קיומו של המשטר. זאת ועוד — לא היתה מחוורת לו עדיין המכה האווירית שצה"ל הנחית על חיל-האוויר המצרי, והוא האמין כי מובטח לו חיפוי אוירי מצרי הולם. כך או כך, ב-0927 נאם חוסייין ברדיו עמאן, והביע תקווה, "להחזרת המור-לדת השדודה", במקביל הוכרו על מצב חירום והקמת ממשל צבאי ברחבי ממלכת ירדן, וראש-הממשלה, סעד ג'ומעה, מונה למושל צבאי כללי.

לאחר מכן הורה ריאד לעוצבות הירדניות שבחזית לפתוח באש, ובשעה 0945 נפתחה אש שטוחת מסלול לאורך הקו העירוני בירושלים ואף לעבר הר-הצופים.

בשעה 1100 פתח הצע"י לראשונה באש תלולת מסלול לעבר העיר ירושלים ומוצבי הר הצופים — בתחילה פגזי מרגמות 81 מ"מ ו-107 מ"מ, ואחר-כך פגזי תותחים של 25 ליטראות. ההפגזה כוונה בעיקר לעבר שכונות נחלת-שמעון, מאה-שערים ומוצררה, מחנה שנלר, מחנה אלנבי (בו הצטיידו כוחות החי"מ אותה שעה), והמוצבים שלנו בגזרות דיר אבו-טור ורמת-רחל. בשלב הבא התלהט הגבול הירדני כולו: נפתחה אש, תלולת מסלול ושטוחת מסלול, על מחנות, על שדות-תעופה ועל יושי-בים ישראליים לאורך כל ה"קו הירוק", מטירת-צבי בצפון ועד להב בדרום; בין היתר כוסה באש כביש הגישה העיקרי לירושלים.

* אי-הכנסת הטנקים לירושלים נבע מתוך רצונה של ישראל, אפילו בשלב זה. לקיים את הסכם שביתת הנשק עם ירדן, שאסר על כך.

בעוד האש מונחתת הוצאו הוראות לתקיפת הר-הצופים וארמון הנציב, וכן הוראות לקידומן של העתודות המשוריינות (חטיבה 60 — לאיוור חבון-דהריה, וחטיבה 40 — לאיוור יריחו).

כן הורה ריאד — על דעת חוסיין — להפעיל את חיל-האוויר הירדני, אשר הועמד כבר בבוקר 5 ביוני בכוננות לביצוע גיחות הפצצה בשטח ישראל, בצוותא עם חילות-האוויר של עיראק ושל סוריה.

סמוך לצהריים המריאו מטוסי „האנטר” משדה-התעופה מפרק, צלפו על סוללת מרגמות ליד פורת, תקפו מטרות אורחיות בנתניה ובכפר-סבא, השמידו מטוס בשדה-התעופה סירקין, ונחתו במפרק.

תגובות ישראליות ראשונות

עם פתיחת האש הירדנית שטותת המסלול בירושלים רווחה בישראל ההערכה כי אש זו אינה אלא „מטחי כבוד” כדי לצאת ידי חובה כלפי נאצר והעולם הערבי כולו. על כן לא אושר לכווחותינו להשיב באש נשק-קל אלא אחר ש„מטחים” אלה התעצמו והלכו.

עם זאת השתדל המטכ"ל לקיים את הזירה הירדנית שליוה במידת האפשר, ואף נענה להצעת יו"ר ועדת שביתת-הנשק המעורבת הישראלית-ירדנית בדבר הפסקת אש החל משעה 051200 (לפי בקשת ירדן). אולם הסתבר כי דיבורים אלה על הפסקת אש היו דיבורי-סרק והאש הירדנית לא חדלה.

פעולת חיל-האוויר הירדני לעבר יעדים בישראל הניעה את צה"ל לפתוח בפעילות של ממש בגזרת ירדן. בעקבותיה הורה הרמטכ"ל, רב-אלוף יצחק רבין, להפעיל את חיל-האוויר נגד ירדן, וכן להכין כוחות לכיבוש המרחב הארטילרי הירדני בא-זורים המסכנים שדות-תעופה ישראלים (בעיקר מרחב יעבד — עמק דותן).

הודות למסכה המוחצת שהנחת חיל-האוויר על שני שדות-הת-עופה של ירדן — עמאן ומפרק — נמנעו גיחות חוזרות לעבר מטרות אורחיות בישראל. ב-1445 לא נותר שריד מחיל-האוויר הירדני.

ההחלטה על פתיחת פרוזדור להר-הצופים

עם חלוף הזמן הלכו והתרבו האותות כי אכן הצע"י עומד להסתער תוך זמן קצר על מובלעת הר-הצופים ועל 120 מגיניה הנצורים; יתכן כי התכוון להפעיל לצורך זה גם את כוחות-העתודה החזיתיים המצויים בקרבת מקום (איוור יריחו — מעלה האדומים). חיוזק לסברה זו שימשו הדעותיהם של רדיו עמאן ורדיו קהיר בשעות לפני-הצהריים על כיבוש ארמון הנציב והר-הצופים על-ידי הצע"י — ידיעה חסרת שחר (אותה שעה), שהצביעה עם זאת על כוונות.

נפילת המובלעת עשויה היתה לפגוע בנו קשות בשלושה מי-שורים — הטקטי האנושי והפסיכולוגי; ולמנעה ניתן רק על-ידי חבירה פיסית של כוחותינו עמה.

להתחבר עם הר-הצופים ניתן בשתי דרכים:

א. כיבוש בית-הספר לשוטרים ושייח' ג'ראח (פעולה זו ניתנה לביצוע, לדעת אלוף הפיקוד, רק על-ידי חטיבת צנחנים מתוג-ברת בטנקים, שלא היתה ברשות פיקוד המרכז אותה שעה).

ב. החדרת חטיבת „הראל” לרכס בני-סמואל כדי להגיע לתל-אל-פול, ומשם לנוע דרומה, לכבוש את „גבעת המבחר” ואת „הגבעה הצרפתית” ולהתחבר עם הר-הצופים מצפון.

בשעה 1220 אישר המטה-הכללי לקדם את חטיבת „הראל” לפרוזדור ירושלים, בכוננות להתחבר עם הר-הצופים. במקביל נועדו גדוד צנחנים (מחטיבה 55) ופלוגת טנקי „שרמן” לעלות לירושלים, בכוננות להתחבר אל הר-הצופים דרך שייח' ג'ראח. ב-1230 הודיע אלוף פיקוד המרכז למפקד החטיבה הירושלמית כי אם יותקף הר-הצופים, יעבור הפיקוד מייד למתקפה. הוא הורה למח"ט לקדם מייד את הטנקים שהועמדו לרשותו עד לקו העירוני, לשם קעקוע עמדות האויב עם תחילת המערכה. בינתיים התחדש המשא-ומתן בדבר הפסקת-אש בחזית ירדן, ומטה משקיפי האו"ם הציע הפסקת-אש החל מ-1420. אולם ב-1415 התקבל במטכ"ל, באמצעות פיקוד המרכז, דיווחו של מח"ט ירושלים כי פלוגת חי"ר ירדנית תפסה את ארמון הנציב.

צעד התקפי עז-מצח זה היה בבחינת „הקש ששבר את גב הגמל”; נוצר הכרח לערוך התקפת-נגד מיידית לסילוק הכוח הירדני. זה היה האות לפתיחת המערכה שהביאה בסיומה לאי-חוד ירושלים ולכיבוש הגדה המערבית כולה.

ניתוק מזרח ירושלים מדרום

כיבוש ארמון הנציב ומוצב „הנקניק“

ארמון הנציב, ששימש מטה משקיפי האו"ם, נמצא במרכז השטח המפורז בדרום ירושלים, על הר „העצה הרעה“. סמוך לשעה 1300 נתפס שטח ארמון הנציב — חרף מחאות אנשי האו"ם — על-ידי כוח ירדני בעוצמה של פלוגה מוגברת (מגדוד חי"ר 31). לאחר מכן, ב-1400, נתגלתה תנועה של 2 מחלקות חי"ר ירדניות לעבר „תות-הלימוד“ שבקרבת ארמון הנציב. תנועה זו נבלמה על-ידי אש מרגמות 81 מ"מ. מח"ט ירושלים דיווח על המצב לאלוף הפיקוד בשעה 1410. האלוף רצה לצאת להתקפת-נגד, וביקש מהמטכ"ל אישור לכך. מח"ט ירושלים יעד את משימת כיבוש ארמון הנציב, ג'בל מוכבר וכן צור-באחר ומוצב „הפעמון“ לגדוד חי"ר (הגדוד של אשר, שהיה עדיין מפורז בחלקו לאורך הקו העירוני), שיתוגבר בכוח טנקים של כוח השריון הפיקודי, וביחידת-הסיור החטיבתית.

בקבוצת-הפקודות הגדודית, שהתקיימה באורח חפז, תחת אש חזקה, הציג המג"ד, סא"ל אשר דריזין, תכנית בת שלושה שלבים:

- א. כיבוש ארמון הנציב, חורשת ג'בל מוכבר ו„גבעת האנטנה“.
- ב. כיבוש מוצב „הנקניק“ וטיהורו.
- ג. התארגנות להגנה בשטח הכבוש.

בשעה 1520, לאחר 10 דקות של ריכוך יעיל באש מרגמות 81 מ"מ ואש תותחי הטנקים, החל כוח המשימה של הגדוד של אשר (חלק מיחידת הסיור, כוח הטנקים ופלוגה ה'), לנעו על ציר הכביש לכיוון ארמון הנציב. הטנקים פרצו את השער המערבי של חצר הארמון ונכנסו לתוכה. תוך כדי חילופי האש, טיהרו מ"פ הסיור, סרן יוסי, וכמה מאנשיו את בניין מטה משקיפי האו"ם, ובמקביל השתלט המג"ד עצמו, עם שני טנקים, על השטח החיוני של „גבעת האנטנה“. בו בזמן טיהרה פלוגה ה' בשיטתיות את החורשות — מול אש עזה של האויב שהסבה לכוחותינו אבדות רבות. כמעט בו בזמן נתפסה הצומת שממזרח ל„גבעת האנטנה“, וכביש מזרח ירושלים — בית-לחם נחסם.

ב-1540 יכול היה מח"ט ירושלים לדווח לפיקוד: „ארמון הנציב בידינו“. לאחר מכן, אילתר המג"ד במהירות כוח, שמנה כ-24 חיילים — רובם מכוח הסיור שהיה בעתודה — לצורך כיבוש מוצב „הנקניק“ עצמו. בחסות אש מרגמות 81 מ"מ וטנקים נפרצו גדרות המוצב, ולאחר מכן התפצלו הלוחמים למספר כוחות-משנה; כל אחד מהם טיהר תעלה אחת. כיבוש „הנקניק“ — שבמהלכו נהרגו כ-35 חיילי אויב — נסתיים בשעה 1700, לערך. עם גמר הטיהור, התארגן הכוח להגנה חפוזה.

כיבוש צור-באחר ומוצב „הפעמון“

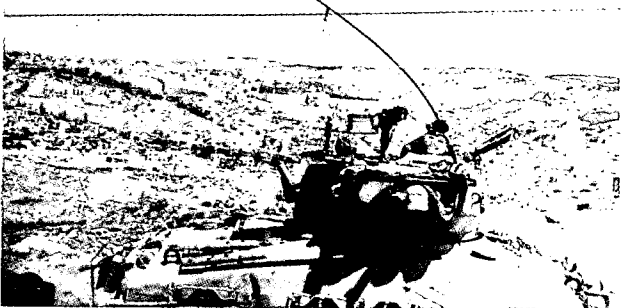
עד קודם לכן, בשעה 1530, יצא אלוף פיקוד המרכז בלוויית התפ"ק הפיקודי לאיזור הקסטל-צובא, על מנת להיות סמוך

לגזרת ההבקעה העיקרית של חטיבת „הראל“, וכן לגזרת הפי-עולה של חטיבות ירושלים והצנחנים. בטרם צאתו הטיל על ראש מטה הפיקוד, ועל קצין האג"מ הפיקודי את האחריות ליתר גזרות הפיקוד.

באותה עת, בשעה 1515, אישר ראש מחלקת מבצעים, אל"מ יצחק חופי, לפיקוד המרכז לכבוש בלילה את הכפר צור-באחר. משקיבל מח"ט ירושלים את המשימה, הטיל על אשר להמשיך בתנופת הלחימה ולכבוש את צור-באחר ואת מוצב „הפעמון“ שמדרום לו.

המוצב הדו-מחלקתי „הפעמון“ שכן מדרום למוצב „הנקניק“, בקצה הכפר צור-באחר וכונה כך על שום עמדה גבוהה ושלטת, דמוית פעמון, שנמצאה בקצהו המערבי, כשסביבה מבוך של עמדות הפונות לעבר רמת-רחל.

עם קבלת הוראת המח"ט הרכיב המג"ד אשר כוח משימה (שכלל בפועל 4 טנקים, מחלקה מפלוגת הסיור על-גבי 4 זחל"מים, ו-2 תול"רים), שתודרך ללא תצלום-אוויר או מרשם

המתאר את המוצב. בשעה 1815 יצא הכוח מהשער המזרחי של ארמון הנציב ועלה על כביש בית-לחם. במשך תנועתו רותקו צור-באחר ו,הפעמון" באש עזה מכיוון רמת-רחל, שהצטרפה לאש המרגמות של הגדוד מארמון-הנציב ומ,הנקניק". הכפר צור-באחר נכבש במהירות, מול התנגדות קלה בלבד; עם גמר הכיבוש הושארו טנק ושני תול"רים לחסום את כביש בית-לחם — צור-באחר, ואילו עיקר הכוח המשיך לנוע לעבר מוצב,,הפעמון", על תואי פנימי צר, בתוך השטח הבנוי, שלא איפשר תנועה חופשית. כך הגיעו למוצב ב-1845 2 וחל"מים ו-2 טנקים בלבד. גדרות האבנים המקיפות את המוצב אילצו את מ"פ הסיוור ואת אנשיו לרדת מהוחל"מים ולנוע ברגל אל התעלות; או-אז פרצו — על-פי הנחיות המג"ד — שני הטנקים דרך הגדרות, תפסו עמדה במרכז המוצב, וחיפו מקרוב על המטהרים על-ידי פיצוח עמדות האויב. ב-1915, לערך, הסתיים טיהור המוצב, לרבות עמדת,,הפעמון" השלטת. עתה הורה מח"ט ירושלים לפלוגה מהגדוד של גדעון שברמת-רחל לפלס דרך בתוך שדה-המוקשים אל מוצב,,הפעמון", ולהחליף את הכוח הכובש. משימה זו הושלמה ב-2200, והכוח הכובש שב אל עיקר כוחות הגדוד שבארמון הנציב וב,נקניק" ונערך להגנה. אבידור תינו בכיבוש צור-באחר וה,פעמון" הסתכמו ב-5 הרוגים ו-4 פצועים, בהם המג"ד. לצע"י היו לפחות כ-20 הרוגים.

הבקעת מערך צפון הפרוודור על-ידי חטיבת "הראל"

בטרם לחימה

כיבוש ארמון-הנציב ומוצבי ה,נקניק" וה,פעמון" הסיר את האיום שריחף על דרומה של ירושלים העברית, והביא לניתוק של ציר חשוב שקישר את ירושלים הערבית עם הר חברון. אך בכך לא היה די; המצב חייב הפעלת זרוע נוספת מצפון, על-מנת ליצור קשר ל,מובלעת" הישראלית בהר-הצופים, ולמנוע את ניתוק פרוודור ירושלים.

בשעה 1250 פקד אלוף הפיקוד על כוננות להנעת חטיבת,,הראל" משטחי הכינוס לשטחי היערכות באיזור הקסטל, כדי להפעילה לפריצה בגזרת צפון הפרוודור כאשר אג"מ/מבצעים יאשר לה את חציית הקו הירוק.

המח"ט, אל"מ אורי בן-ארי — שהכיר היטב את שטח הפעולה המיועד — נתן ב-1325 את הפקודה הבאה לכוחותיו:

א. הגדוד של יגאל ועוד פלוגת טנקי "M-50" ועוד מחלקת הנדסה יגיעו בציר יער הקדושים — מעלה-החמישה, יכבשו את שלושת מוצבי הראדאר, ויהיו בכוננות לכיבוש בידו לפי פקודה.

ב. הגדוד של אהרן ועוד פלוגת "M-50" ועוד מחלקת הנדסה יגיעו בציר רמת-רוזאל — מברשת-ירושלים, יכבשו את מוצבי

שייח' עבד-אל-עזיז וח'רבת אל-לוזה, ויהיו בכוננות לכיבוש בידו.

ג. גדוד הטנקים פחות 2 פלוגות "M-50" ועוד פלוגת,,סנטור-יונים" ופלוגת חרמ"ש — יגיעו בציר רמת-רוזאל — קסטל אחרי הגדוד של אהרן, ישמשו עתודה חטיבתית באיזור הקסטל, ויהיו בכוננות לעבור לפי פקודה דרך היעד שייכבש ראשון כדי להגיע לתל-אל-פול ולחסום את כביש ירושלים-רמאללה.

ד. פלוגת סיוור — תנוע בציר יער הקדושים אחרי הגדוד של יגאל ותשמש עתודה בכוננות לעבור דרך היעד שייכבש ראשון, כדי לנוע בראש החטיבה לתל-אל-פול.

ה. פלוגת הנדסה פחות 2 מחלקות — תנוע בציר רמת-רוזאל אחרי גדוד הטנקים ותשמש עתודה הנדסית חטיבתית.

ו. גדוד מרגמות כבדות מתנייעות (שיתפרס באיזור הקסטל) ו-3 סוללות מרגמות כבדות (שתתפרסנה באיזור בית-נקופה) — יהיו בסיוע ישיר, ואילו גדוד תותחני-שדה ועוד סוללת מרגמות כבדות — יהיו בסיוע כללי.

ז. חבורת הפיקוד הקדמית של החטיבה תהיה בקסטל; מפקדה עיקרית — ברמת-רוזאל; מפקדה עורפית ודרגים — בצומת אשתאול.

ב-1345 הגיע המח"ט למפקדת פיקוד המרכז, והאלוף תדרכו כדלקמן: „עליך להעלות את החטיבה כולה לאיזור הקסטל, על מנת להיות מוכן לפעול לכל רוחב גזרת הפרוודור, לעלות ולכבוש את שייח'עבד-אל-עזיז ואת נבי-סמואל, להמשיך לשטח החיוני של תל-אל-פול ומשם — להר-הצופים..."

המח"ט הבין כי משימתו העיקרית היא להגיע במהירות האפשרית לשטח החיוני בתל-אל-פול, כדי למנוע אפשרות של התקפת-נגד משוריינת ירדנית, שעשויה היתה לבוא מבקעת-הירדן. בחששו לקשיים בפריצה בשני הצירים המתוכננים — העלולים לעכב את השלמת המשימה העיקרית — ומשיקולי זמן ומרחב, החליט המח"ט, ביצאו ממפקדת הפיקוד, לוותר על התזקת עתודה חטיבתית מאחור, ולהפעיל תחת זאת את גדוד הטנקים ואת פלוגת הסיוור בשני צירי פריצה נוספים; זאת כדי להביא את עוצמת החטיבה לידי ביטוי מלא וכדי לשבור את מערך האויב. כך הורה המח"ט (בשעה 1425, בצומת רמלה) כי:

א. גדוד הטנקים — עם סדר הכוחות שנקבע, ובסיוע ישיר של גדוד תותחי השדה — ינוע לירושלים בכביש הראשי (ולא בציר רמת-רוזאל), יפרוץ בציר בית-פיכא, יכבוש את ח'רבת תליליה ואת בית-חנינא ויגיע ישירות לשטח החיוני — תל-אל-פול.

ב. פלוגת הסיוור — תנוע בציר-התנועה שנקבע לה עד מב-שרת-ירושלים, תכבוש במהירות את בית-איכסא ותמתין להוראות נוספות, תוך שמירת ציר פתוח לתנועת החטיבה.

ב-1415 ניתן אישור המטכ"ל להפעלתה של חטיבת,,הראל", לפי התכנון הפיקודי. כוחות החטיבה החלו לנוע בציריהם, לפי התכנון, בניצוחו של הסמח"ט. הכוחות נאלצו לפלס דרכם בצירים סתומים על-ידי רכב אורחי רב; רק בשעה 1655 עברו כולם את צומת אשתאול. חפ"ק החטיבה התמקם בקסטל, בנקודה הצופה על כל גזרת ההבקעה החטיבתית.

מהלכי ההבקעה של חטיבת „הראל“

חדירה בציר בית-איכסא • פלוגת הסיור איבדה בתנועתה לפרוזדור חלק מכוחה, מחמת השיבושים שגרמו פקקי התנועה בדרך ומחמת ההפגזה הירדנית. הכוח שנתק מיחידת-האם, הצטרף לגדוד של אהרן, ואילו עיקר כלי-הרכב של הפלוגה התקבצו טיפין-טיפין ונערכו במטעי עמק הארוזים, הנתון להנה-חתה ארטילרית.

המגמה היתה לכבוש את בית-איכסא מבעוד יום, ועל כן פרץ כוח הסיור את גדר הגבול, מייד עם קבלת „האור הירוק“ מהמח”ט (בשעה 1700), והחל לטפס לעבר הכפר. הכוח נאלץ לפלס דרכו בציר קשה ורצוף מכשולים; היה עליו להסיר גושי סלעים, ולעשות זאת תוך חילופי אש. חרף התקלות הוסיף הכוח להתקדם, חצה את הכפר בית-איכסא תוך ירי, נע לעבר צומת בית-איכסא — חירבת אבו-לימון, והתארגן לחסימתה (בשעה 1750). 5 שעות מאוחר יותר הצטרף הגדוד של סא”ל צביקה עופר מהחטיבה הירושלמית — שעבר אל תחת-פיקוד חטיבת „הראל“ — לאבטחת הציר.

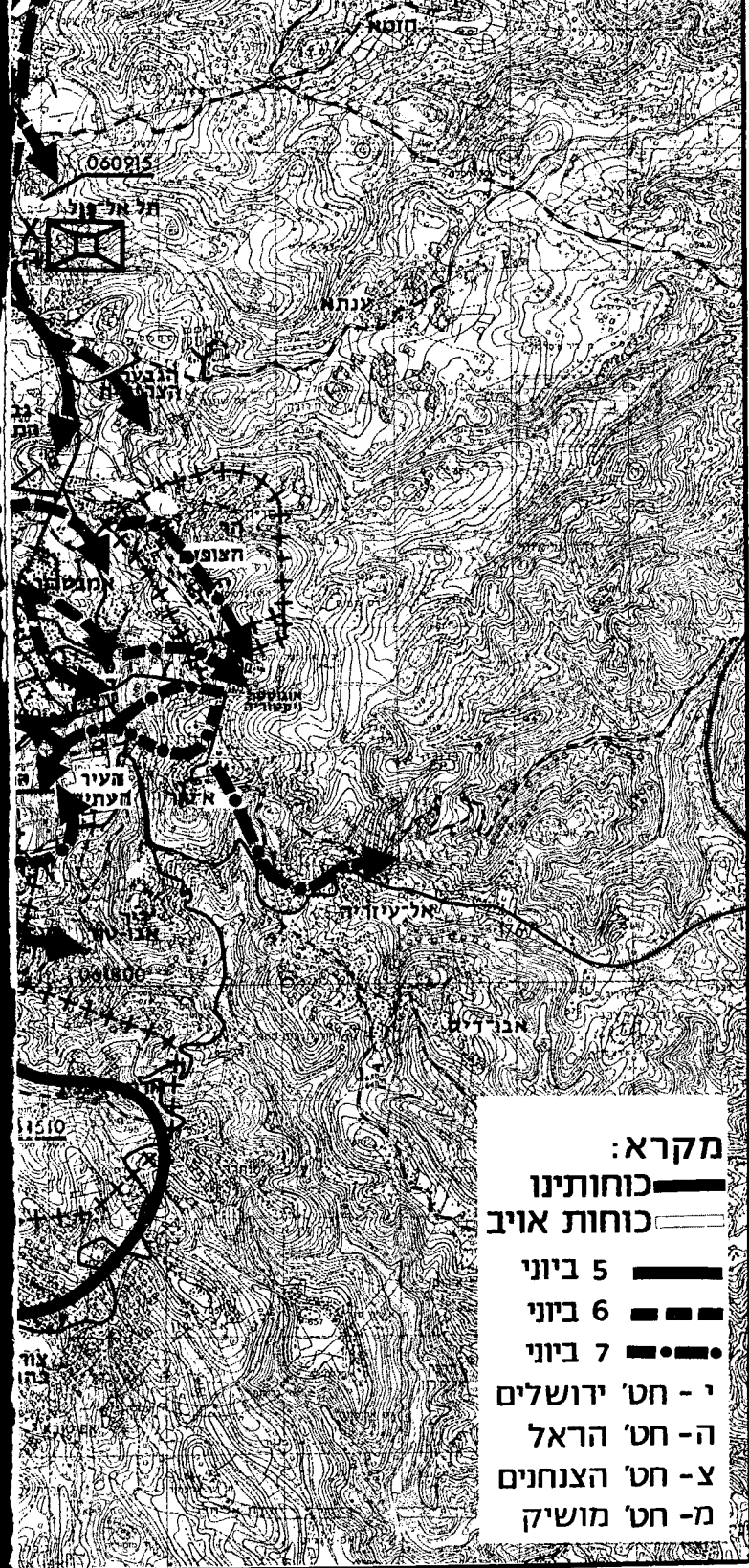
כיבוש מוצבי הראדאר • כיבוש מוצבי הראדאר — עליהם הוקן דם רב במלחמת הקוממיות — הוטל, כזכור, על הגדוד של רס”ג יגאל. המג”ד קיים קבוצת-פקודת חפוזה תוך כדי תנועה בציר יער-הקדושים, וגיבש תכנית, לפיה תכבוש פלוגה ב’ את מוצב „ראדאר 2“ ופלוגה ג’ — את מוצב „ראדאר 1“; הן תעשינה זאת בחיפוי טנקי פלוגה ו’ ממעלה-החמישה.

בשל פקקי-התנועה הרבים שבדרך החלו הטנקים רק בשעה 1815 בפיצוח עמדות הצע”י שמולם, ותכף לכך — ב-1820 — ניתנה לפלוגות החרמ”ש פקודת הסתערות. עד מהרה אילצו המיקוש ותנאי הקרקע את אנשי החרמ”ש להשאיר את הזחל”מים כבסיס-אש ולהמשיך ברגל. פלוגה ב’ ופלוגה ג’ כבשו את יעדיהן ללא התנגדות של ממש ועד לשעה 1925 טיהרו את כל העמדות והמחילות. כשקיבל המח”ט את הדיווחים, התקשה — בשל הזכרונות המרים שנשא עמו על הקרבות במקום זה במלחמת הקוממיות — להאמין שבזמן כה קצר, ובמחיר 5 פצועים בלבד נכבש המתחם; הוא פקד על המג”ד להיערך להגנה עם כל הכוח האפשרי, מחשש להתקפת-נגד. הקשיים האמיתיים התחילו להתגלות רק בדרך אל מוצב

„ראדאר 3“, תוך פילוס נתיב בשדה-המוקשים הנרחב, בעזרת דקרים וסכיני קומנדו בלבד ותחת אש ארטילרית של האויב. בשלב זה הציע סא”ל מיכאל פייקס — מפקד גדוד מחטיבת ירושלים (שגזרת צפון הפרוזדור כולה היתה באחריות גדודו) — לצרף את כוחותיו לפעולה ולכבוש את מוצב „ראדאר 3“. האישור ניתן, ובחיפוי אש מרגמות 120 מ”מ ביצע גדודו איגוף גדול למדי לעקיפת שדות-המוקשים. בשעה 2200 כבש את המוצב ללא קרב. אולם סילוק המוקשים וההתגברות על המכשולים ג”ט גזלו עוד זמן רב, ורק בשעה 060200 הגיע הגדוד של יגאל כולו, על רכבו, אל מעבר למוצבי הראדאר.

כיבוש שיח’ עבד-אל-עזיז וחירבת אל-לוזה • על הגדוד של אהרן הוטל, כזכור, לתקוף את מוצבי שיח’ עבד-אל-עזיז. משהגיעה שדירת הגדוד לקסטל ספגה הפגזה ארטילרית קשה, שהסבה לה מספר הרוגים. אולם חזקה על הגדוד פקודת המח”ט שלא להשתהות, אלא לתקוף מייד. על כן הזדרזה פלוגת טנקים ה’ (פחות 2 מחלקות) לתפוס עמדות על הר נבר, ולפצח את עמדות האויב. במקביל החל עיקר הגדוד בתנועה ליעדו, ממושב מעוז-ציון בואכה מבשרת-ירושלים. גם כאן היו שדות-המוקשים למכשול, והנתיב, שפולס בעזרת שרביטי ניקוי, נחסם מייד על-ידי הטנקים שלגו, בנסותם להתקדם. המג”ד, סא”ל אהרן, הורה לפלוגת חרמ”ש ט’ לעלות ברגל על היעד. זו נלחמה בתעלות ובין הבתים מול התנגדות-אויב ניכרת. בקרבות פנים-אל-פנים (בהם נהרגו המ”פ, סרן אסא יגורי, ומספר חיילים) כבשה הפלוגה בשעה 1925 את מוצב שיח’ עבד-אל-עזיז והתארגנה בו להגנה.

עם כיבושו המהיר — אך רב האבידות — של היעד הראשון, הורה המג”ד לפלוגת חרמ”ש כ’ לנוע דרך שיח’ עבד-אל-עזיז לתקיפת חירבת אל-לוזה; ברם, כבר עם תחילת התנועה תחת הפגזה, עלו 2 הטנקים שבראש הטור על מוקשים וחסמו שוב את הציר. כיוון שכך, הורה המג”ד לפלוגה כ’ — שתוגברה בשתי מחלקות מפלוגה ל’ — לבצע איגוף מורחי לצורך תקיפת היעד. תנועת האיגוף בשטח הקשה נמשכה כשעתיים, ועל-כן תקפה הפלוגה המתוגברת את המוצב רק בשעה 2200, והשתל-טה עליו תוך מחצית השעה. עד כה נגרמו לגדוד 18 הרוגים ו-45 פצועים.

פילוס הנתיב לכלי-הרכב המשוריינים עד ח'רבת אל-לוזה הסתיים לאחר חצות. בשלב זה קיבל הגדוד תחת-פיקודו את פלוגת הטנקים ז' (מגדוד הטנקים) ואת עיקר יחידת השריוניות „א.מ.ל.“.

חדידת גדוד הטנקים בציר ח'רבת אל-בורג' ● על גוד הטנקים הוטל לנוע במהירות לעבר גב ההר בציר בית-כיכא — תל-אל-בורג'. במהלך התנועה לשטח ההיערכות צירף המח"ט את פלוגת ה„סנטוריונים“ ג' אל כוחות הגדוד — שמנו שתי פלוגות טנקי "M-50" ופלוגת חרמ"ש.

סדר-התנועה המתוכנן לעבר היעדים שונה פעמים אחדות, מחמת התעכבותם של כוחות שונים. מייד עם כניסת כל כוחות הגדוד לעמק הארוים, הונחתה עליהם אש מתותחים בני 25 ליטראות של הצע"י מאיזור ענתא-חיומא. כשנוכח המח"ט ב-1930 כי הגדוד נאבק בציר-העליה הקשה ותנועתו אטית ביותר, הורה למג"ד, סא"ל צבי, לשגר את פלוגת הטנקים ז' לגדוד של אהרן (שדיווח אותה שעה על כיבוש שיח' עבד-אל-עזיז). טנקי פלוגה ג', שנעו בראש הגדוד, נתקעו ונעצרו כולם על שפת המצוק של ח'רבת בית-כיכא, אך חמישה מטנקי פלוגה פ' הצליחו לעקפם ולהתייצב על הרכס. ב-060200 הגיעו לצומת נבי-סמואל — בית-איכסא — בית חנינא (צפונית לח'רבת אל-בורג'). פלוגת חרמ"ש ח' עברה דרך מצב ח'רבת תליליה, הצליחה לאכן ציר-תנועה נוח יחסית, והגיעה לאותו צומת, מעט מאוחר יותר. מאוחר נותרה פלוגה ג', שעסקה כל הלילה בנסיונות-היתלצות כושלים.

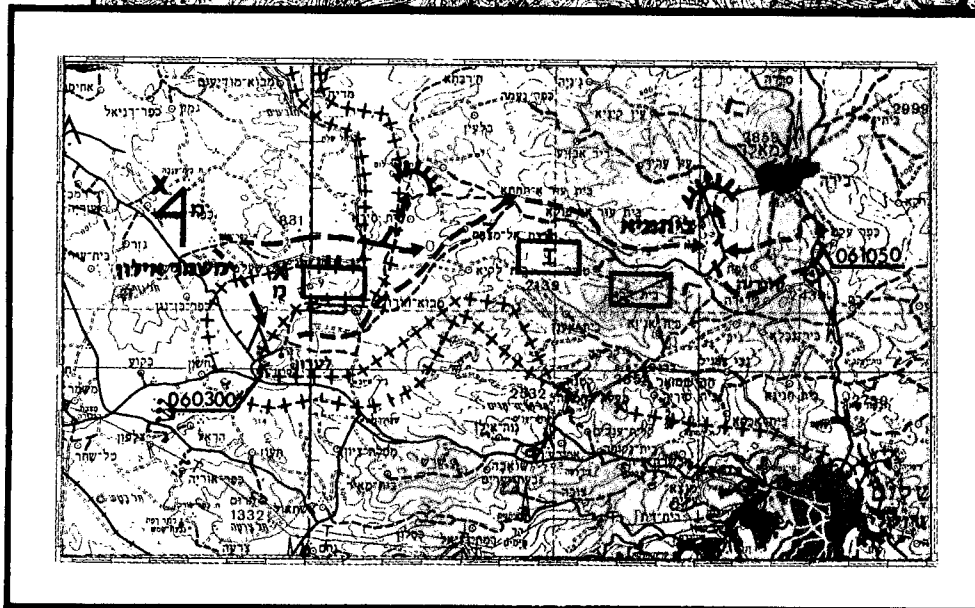
האמנעה האוירית ● משך כל יום-הלחימה הראשון היה פיקוד המרכז ער לסכנה הנשקפת מעלייתה אל גב ההר של חטיבה ירדנית משוריינת; זו עלולה היתה לסכל את התייצבות „הראל“ על ציר ירושלים — רמאללה. על כן חזר הפיקוד וביי-קש מהמטכ"ל, בשעות אחרי-הצהריים של 5 ביוני, להפעיל אמנעה אוירית נגד שריון זה. ואכן, משהתפנה חיל-האויר ממשמית השגת העליונות באויר, תקף בין השעות 1730—1845 את ריכוזי השריון הירדני במעלה-האדומים ובאיזור יריחו. חיל-האויר המשיך לפעול גם בלילה (אור ל-6 ביוני) ואף תקף את כוחות-התגבורת הירדניים (2 גדודי החי"ר של חטיבה 27 ופלוגות הטנקים מחטיבה 60) שנמצאו בדרכם ממעלה-האדום מים לעבר ירושלים. הודות לפעולות אמנעה אלו הצליחו רק יחידות בודדות מגדוד חי"ר 33 להתייצב (בשעה 060130) באיזור גבעת-המבחר, ואף זאת רק לאחר שאיבדו את המגע עם פלוגת הטנקים שהוקצתה להם; יחידות בודדות של גדוד חי"ר 35, כשבראשן פלוגת טנקים, הגיעו לאיזור תל-אל-פול רק שעתים מאוחר יותר.

לאמנעה האוירית בליל 5—6 יוני היו השלכות מרחיקות לכת; ואלמלא היא יתכן כי חטיבת „הראל“ (ברכס נבי-סמואל) וחטיבה 55 (בצפון ירושלים) היו נתקלות בכוח אויב רענן וניכר, שהיה מקשה עליהן עוד יותר את מלאכתן, הקשה בלא-ו-הכי.

פעולות האויב ● העובדה כי התגבורת המובטחת לא הגיעה למועד, השפיעה, ללא ספק, על כושר העמידה של גדוד חי"ר 9 של הצע"י — זה שהחזיק במוצבי צפון הפרודור — ואף על כושרו וסיכווי עמידתו של גדוד חי"ר 10 (גדוד העתודה של

חטיבה 2). זה הוחש בשעה 2200 ממחנה טירא, כדי לקבל לידיו את ההגנה על גורת בידו. לאותה גורה הוסגה גם הפלוגה מגדוד חי"ר 9, שהגנה על גורת לטרון ונצטוותה עתה לסגת ולהיערך להגנת צומת ביתוניה שבערפה הצפון-מזרחי של בידו. פקודות ומהלכים אלה ביצע מפקד החטיבה ביוזמתו הוא ולא על דעת מפקד החזית וריאד — עמם איבדה חטיבה 2 את הקשר. אלה, שהודאגו מה„פער“ שנוצר עם קידום עיקר כוחות העתודה

התעוררה על ירושלים

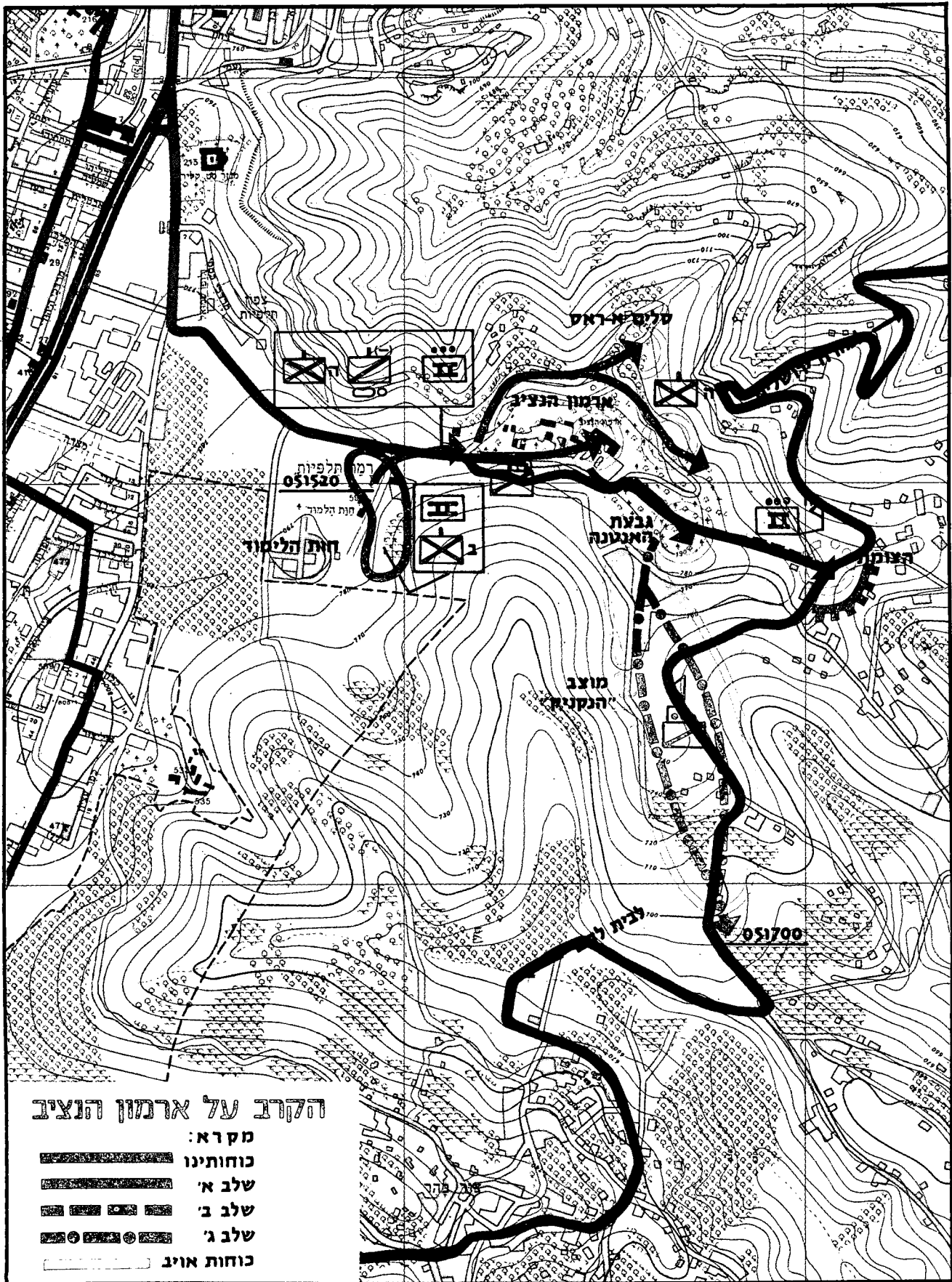

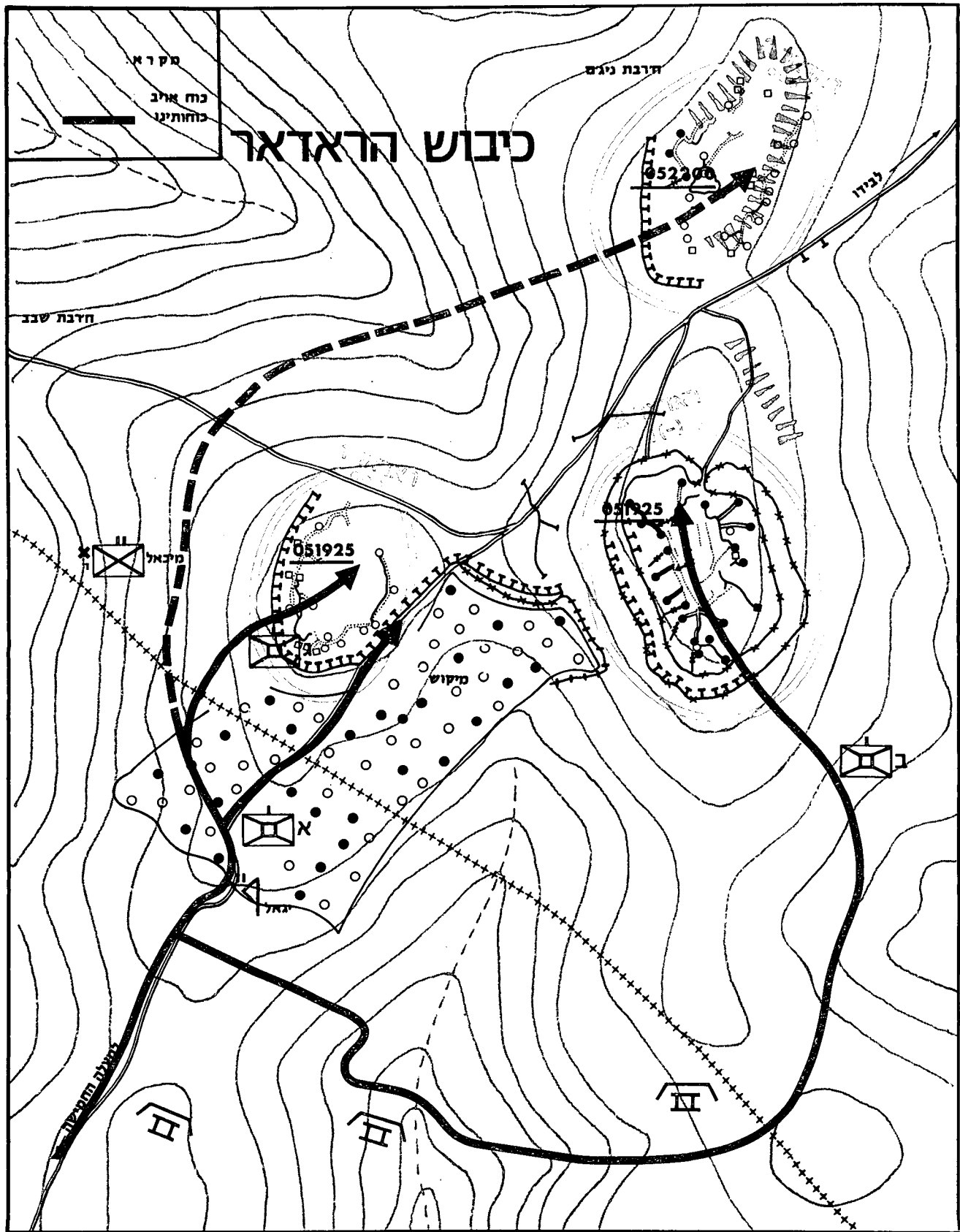
ביתר

תו, לכבוש את מוצבי בידו ואת הכפר עצמו (ולא לגדוד של אהרן, אשר משימה זו נועדה לו מלכתחילה). בחיפוי טנקי פלוגה ו' ואש מרגמות 120 מ"מ תקפה פלוגת חרמ"ש ג' את הכפר והשלימה משימתה ללא קושי ב-0410. במקביל נחסם צומת בידו ונתפסו מוצבי ג'בל-א-שייח' שמ- מערב לו. עם כיבוש מוצבי בידו התמוטט מערך ההגנה של חטיבת חי"ר

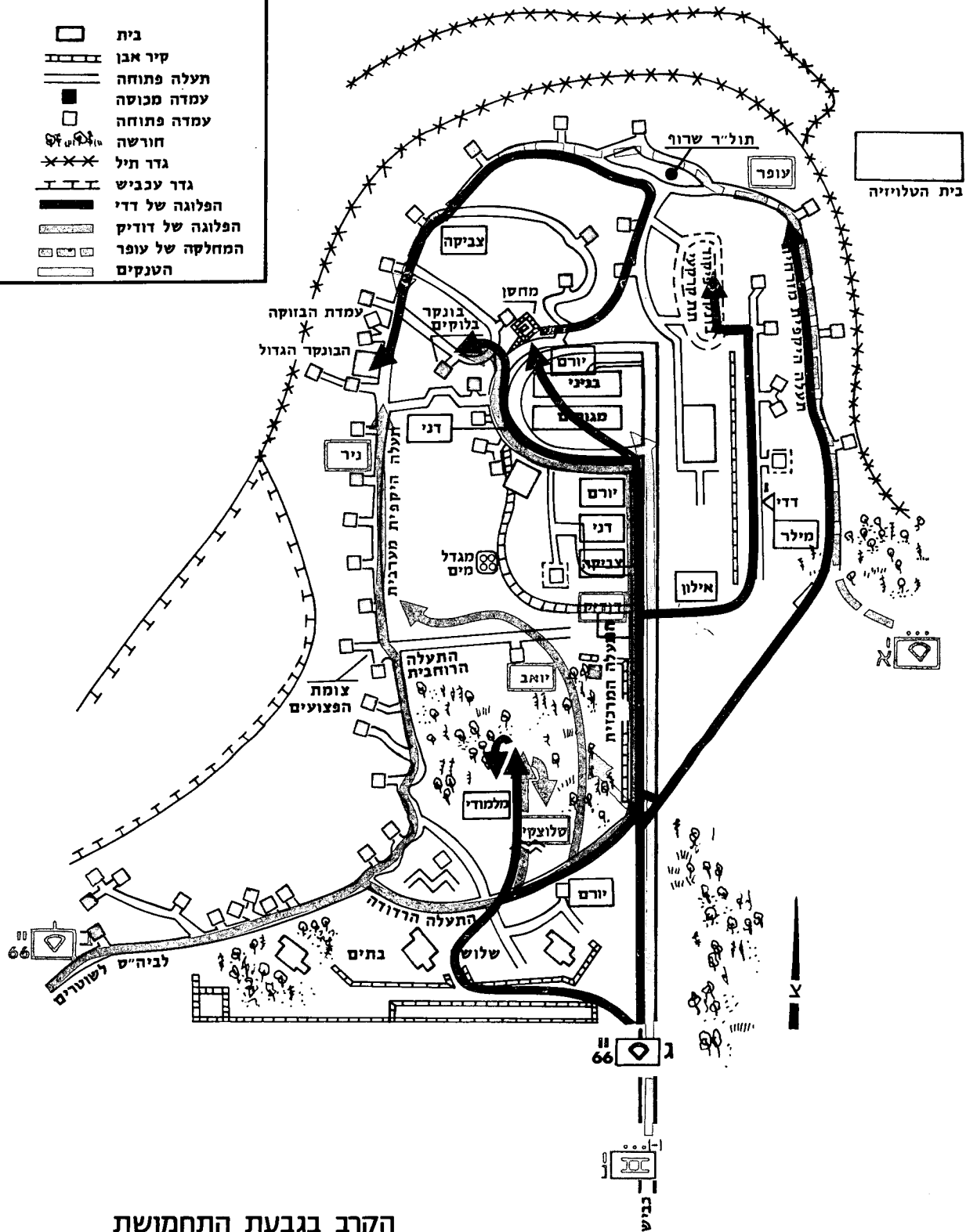
החזיתית (חטיבות 27 ו-60) לגב ההר, הפגו בשעה 06235 את גדוד חי"ר 24 — גדוד העתודה של חטיבת חי"ר 12, שהיה פרוס בצפון עבר-הירדן המזרחי — דרומה; זאת כדי שיחייב לפני אור ראשון, כעתודה, בין גשר אלנבי וריחה.

כיבוש בידו ● תנועות אלו לא היו ידועות, כמובן, למח"ט "הראל" שעה שאישר (ב-06230) ליגאל המג"ד על-פי בקש-

- בית
- קיר אבן
- תעלה פתוחה
- עמדה מכוסה
- עמדה פתוחה
- חורשה
- גדר תיל
- גדר עכביש
- הפלוגה של דדי
- הפלוגה של דודיק
- המחלקה של עופר
- הטנקים

הקרב בגבעת התחמושת

2 הירדנית; עיקר כוחותיה נסוגו לצומת ביתוניה, בהשאירם כוחות שהיה בלבד על ציר נסיגתם. בהמשך התרכזה החטיבה כולה במרחב רמאללה — ביתין.

ההתייצבות בשטח החיוני

חפימת כביש ירושלים—רמאללה ● כשעה לפני כיבוש בידו, ב-060300, פקד המח"ט, מהחפ"ק שבקסטל, על המשך פעולת כוחות החטיבה, כדלקמן:

א. גדוד הטנקים (פחות 3 פלוגות טנקים), שיתוגבר בפלוגת הסיוור, יכבוש את בית-חנינא בסיוע ארטילרי; הוא ימשיך ויכבוש את תל-א-זהרה, יחסום את כביש ירושלים — רמאללה וישמיד את האויב בצומת בית-חנינא — תל-אל-פול.

ב. הגדוד המתוגבר של אהרן — יעבור דרך הגדוד של יגאל בצומת בידו, יכבוש את נבי-סמואל ויגיע לבית-חנינא — שם ימתין לקבלת פקודה נוספת.

ג. הגדוד של יגאל יגן על צומת בידו, לאחר השלמת כיבוש האיזור.

ד. הגדוד של צביקה (מהחטיבה הירושלמית) יתבסס בבית-איכסא, בצומת ח'רבת אל-בורג' ובבית-חנינא.

מאחר וסוללות הארטילריה לא הצליחו להתמקם למועד, לא המתין מג"ד הטנקים לפעולתו. עוד בטרם הצטרפה אליו פלוגת הסיוור, דהר המג"ד עם ראשוני כוחותיו לעבר כביש ירושלים — רמאללה, ובשעה 060330 נאחו בתל-א-זהרה עם 5 טנקים, והשיג שליטה מלאה על צומת ירושלים — רמאללה — בית-חנינא; ללא שהיות ירדו הטנקים לכיוון הצומת וחיסלו, החל מאור ראשון, כל כלי-רכב שנע בכביש.

בשעה 060530, לערך, הופיעו באיזור 7 טנקי „פאטון“ ירדניים (אלה שהיו מצורפים לגדוד חי"ר 35) ופתחו, במפתיע, באש על כוחותינו. במהלך קרב השריון-בשריון, שניטש עד 0730, הושמדו 3 „פאטונים“ ירדניים, ויתרם פנו עורף ונסו כלעומת שבאו; וזאת ממש כאשר הטנקים הישראליים שמולם נשארו כמעט ללא דלק.

כיבוש נבי-סמואל ותל-אל-פול ● בשעה 0400 החל הגדוד של אהרן בתנועה, חלף דרך בית-סוריק והמשיך עד למבואות בידו. כאן קיבל מהגדוד של יגאל את פלוגת טנקים ו.

ב-0600, בערך, נכנסו כוחות הגדוד לנבי-סמואל, וכעבור שעה חברו עם כוח גדוד הטנקים בבית-חנינא. המח"ט דילג למקום זה במסוק, וקיים ב-0830 קבוצת-פקודות חטיבתית, בה נקבע כי הגדוד של אהרון יכבוש, בסיוע ארטילריה ובחיפוי טנקי גדוד הטנקים מתל-א-זהרה, את תל-אל-פול ויחסום כלפי מזרח וכלפי דרום, בעוד גדוד הטנקים יחסום לכיוון צפון.

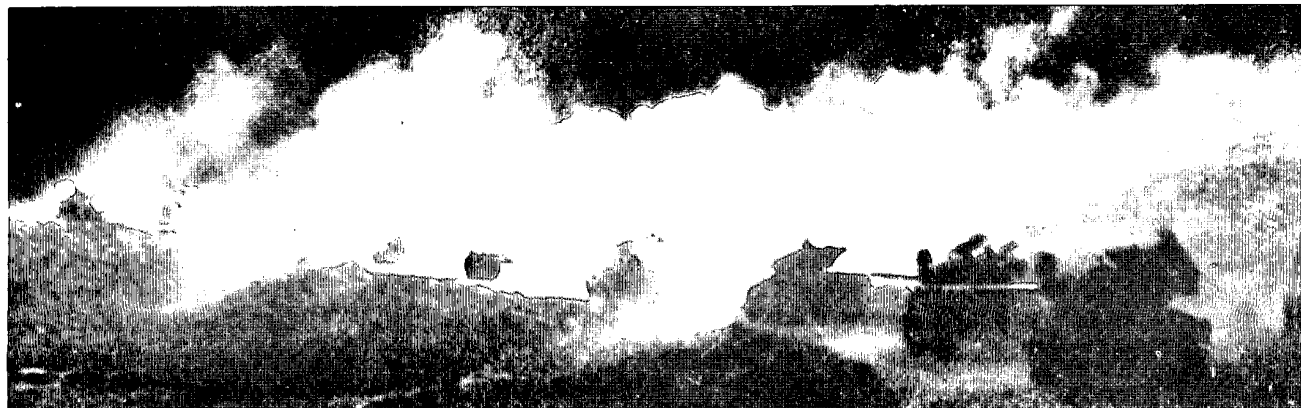
בשעה 0900 החלו 2 פלוגות טנקים, ומאחוריהן פלוגת חרמ"ש, בהסתערות על תל-אל-פול. פלוגת השריוניות שאיבטחה אותו זמן את האגף לכיוון מזרח, צפונית-מזרחית מתל-אל-פול, נתקלה בכוח ירדני, שהסב לה מספר הרוגים. אולם ביעד עצמו נתגלתה התנגדות קלה בלבד, ובשעה 0915 דיווח המג"ד אהרן: „תל-אל-פול בידינו!“, וכך, תוך 20 שעות מקבלת הפקודה, השלימה החטיבה את משימתה העיקרית: התייצבות פיסית על השטח החיוני בגב ההר בגורת ירושלים.

עליית חטיבת החי"ר של אל"מ מושיק לגב-ההר

להתמוטטות מערך הצע"י בצפון הפרוודור תרמה, במידה רבה, עלייתם המהירה והמפתיעה של כוחות חטיבת מושיק אל גב ההר ממערב, לאחר יום של מגננה במרחב השפלה.

היערכות לביצוע „מחטף“ לטרון

בשעה 1900 נמסר למח"ט, אל"מ מושיק, כי עליו להתכונן לביצוע „מחטף“ לטרון — או ל„סיוור אלים“ — עם לילה. בהוראה לא נזכרה כלל אפשרות ניצול ההצלחה להמשך התקדמות לעבר גב ההר; אדרבה, נאמר בה, כי אם יצליחו כוחות החטיבה להפוך את „הסיוור האלים“ לכיבוש המובלעת — ייערכו להגנה בתחום השטח הכבוש. בעקבות ההוראה התחילה מפקדת החטיבה בקיבוץ כוחות החי"ר שלה.

כיבוש מובלעת לטרון

שלב הפיצוץ והריכוך של משטרת לטרון נמשך כ-20 דקות, ועם סיומו — ב־0220 (ממש באותה שעה בה נפתחה מתקפת חטיבת הצנחנים בירושלים) — פתחו הכוחות בתנועה לעבר יעדם. הטנקים הובילו, תוך ירי, ו־2 פלוגות הזחל"מים — בעקבותיהם. במקביל העסיקו פלוגת הנח"ל וכוחות החי"מ את האויב מדרום. חוסר התגובה מצד האויב הבהיר למח"ט כי הוא נטש את איזור המשטרה, ולפיכך זירז את כוחותיו. הטנקים והזחל"מים נעו על דרך העפר המובילה לאימואס מצפון-מערב. בהגיעם סמוך למשטרה פנו לעברה, חדרו אליה ללא התנגדות ובדקה (בשעה 0300). מייד לאחר מכן החל כוח לנוע, דרך מנזר השתקנים, למוצב לטרון — שגם הוא נמצא ריק, כי כוחות-הקומנדו המצריים, שאיישו אותו, נפוצו לכל עבר. משם פנה הכוח לעבר מוצבי אימואס ויאלו.

יחידת-הסיוור החטיבתית חצתה את קו הגבול ב־0215, וירדה לנחל אילון לשם הצבת החסימות המתוכננות באיזור צואר-הבקבוק של המובלעת.

החסימה האחת התמקמה ב־0320 והאחרת — ב־0350. אולם הפיקוד לא ראה בהן די; על-פי הוראתו חברה, בשעה 0400 לערך, יחידת הסיוור הפיקודית (מתוגברת ב־5 שריוניות „א.מ.ל.") עם כוחות החסימה שבפתחת בית-נובא, כדי לסגרה הרמטית עד בוא פלוגת הטנקים ס'.

אימואס, שיח' איבן-ג'בל ויאלו נכבשו בזו אחר זו, ללא כל נפגעים לכוחותינו, ותוך הימנעות מפגיעה באוכלוסיית הכפרים הערביים הללו.

בשעה 060505 דיווח המח"ט לפיקוד: „כל המובלעת בידי אין יריות". כך, בשעות ספורות, וכמעט ללא קרבנות, היה בידינו היעד, שהוקו בו דם ישראלי כה רב במלחמת הקוממיות.

התקדמות כוחות חטיבת מושיק אל גביההר

ההנחיה שבידי המח"ט היתה להיערך להגנה בתחום המובלעת. אך הוא ביקש לנצל את ההצלחה, שעלתה על כל המשוער. גם הפיקוד רצה בכך. כבר בשעה 0400, בערך, פנה למטכ"ל, וביקש לאפשר לכוחות החטיבה להתקדם מעבר לטרון, ולעלות

בשעה 2230 אישר המטכ"ל את כיבוש לטרון. בעקבות זאת ניתנה הוראה לאלוף הפיקוד לכבוש את לטרון על-ידי 2 פלוגות טנקים וגדוד חי"ר.

לצורך זה תיגבר הפיקוד את חטיבת מושיק במספר יחידות נוספות:

● ב־2350 הורה קצין האג"מ הפיקודי, סא"ל אריק רגב, למפקד השריוניות, סגן אהוד, להעביר 5 שריוניות — בפיקוד סגנו — תחת פיקוד חטיבת מושיק (בעוד הוא עצמו יוכפף לחטיבת „הראל").

● לקראת חצות הועברה פלוגת טנקים ס' מכוח השריון הפי-קודי תחת פיקוד החטיבה.

● גם גדוד צנחנים בפיקודו של אלישע הועבר תחת-פיקוד החטיבה.

ב־060130 נערכה קבוצת-פקודות חטיבתית סופית, ובה נקבעו הכוחות והמשימות כדלקמן:

א. פלוגת טנקי „אמק"ס" תקוף את משטרת לטרון מצפונה (2 מחלקות) וממערבה (מחלקה).

ב. 12 זחל"מים, על אנשיהם, ימתינו בשטח ההפקר, כ־2 ק"מ דרומה משעלבים.

ג. יחידת-הסיוור החטיבתית תחצה את נחל אילון ליד ח'רבת עגיג'ול, ותמקם שתי חסימות — אחת על כביש בית-נובא — בית-סירא, והאחרת על הציר בין בית-נובא לבית-ליקיא.

ד. פלוגת הנח"ל ב־נג. 314 תעסיק באש את מוצבי האויב שממולה, ובשלב שני תיכנס למובלעת ותיערך להגנה במוצב לטרון.

ה. כוחות חי"מ יבצעו פעילות כלפי מוצב לטרון מכיוון דרום-מערב.

שעת ה־„ש" נקבעה ל־060200. בשעה זו אמורה היתה האר-טילריה לפתוח באש: אולם בפועל, כתוצאה מאי-הבנה, היתה רק סוללה אחת של מרגמות כבדות מתנייעות ערוכה לירי בשעה היעודה.

להחזיק בכוח בצומת בית-סירא, ולהניע רק כוח סיור עד לצומת ביתוניה הדרומית. המח"ט קידם מייד את יחידת הסיור הפיקודית ואת השריוניות. ליד מהנה הצע"י בא-טירה נכנס חלק מהכוח לקרבות פנים-אל-פנים עם חיילי קומנדו מצרים שנסוגו מלטרון — ורק בודדים מהם הצליחו למלט את נפשם. בלי להמתין לסיום ההתנגשות המשיכו השריוניות וחלק מיחידת הסיור הפיקודית בתנועה מזרחה לעבר צומת ביתוניה, כאשר הפיקוד מדווח בשעה 0745 למטכ"ל על כיבוש בית-עור-אל-פוקא.

בשעה 0820 אישר המטכ"ל את הצעת הפיקוד לקדם את כוח המשימה לצומת ביתוניה ולעצור בה. בעקבות זאת הורה הפיקוד למח"ט בשעה 0830, להתארגן בצומת לאחר כיבושה ולהמתין להוראות; הוא קבע את קו אל-גיב—בידו כגבול גזרה עם חטיבת „הראל“, וכן העביר תחת-פיקוד אל"מ מושיק פלוגה מאולתרת בת 19 טנקי „סנטוריון“, שאך זה שופצו.

בעת התנועה לעבר צומת ביתוניה, התפתח לפתע קרב, כ-300 מטרים לפני הצומת, בין חוד כוח המשימה, לבין כוח חסימה של הצע"י. כוח האויב מנה כפלוגת חי"ר, שנסתייעה ב-8 גיפי תול"ר ובמרגמות 81 מ"מ, והתמקם משני עברי האוכף, בו התפתל הכביש החסום ב„שני דרקון“. כוחות החי"ר והסיור ירדו מרכבם, אגפו רגלית, והסתערו על האויב בחיפוי השריוניות וטנקי ה„אמק"ס“. לאחר קרב, שנמשך כ-20 דקות, „התקפלו“ חיילי האויב צפונה ומזרחה, וכוחותינו גמאו במ-הירות מאות אחדות מטרים שהפרידו בינם לבין הצומת. כבר בשעה 0840 יכול היה אל"מ מושיק לדווח: „צומת ביתוניה בדינו“.

נסיונות הפשיטה על ארטילריית הצע"י

10 דקות לאחר מכן נצטוו אל"מ מושיק לפשוט על סוללת תו-תחי-השדה באל-גיב ועל סוללת תותחי ה„לונג-תום“ ברפעת. בעודו מארגן את כוחותיו, השיגה אותו (בשעה 0922) פקודה לחסום את ציר ירושלים—רמאללה באיזור שדה-התעופה קלב-דיה, ואחר-כך לעבור תחת-פיקוד חטיבת „הראל“.

המח"ט הורה ליחידת הסיור החטיבתית לפשוט על הסוללה באל-גיב, וליחידת הסיור הפיקודית — על הסוללה ברפעת (עם השלמת משימותיהן היה עליהן להתחבר באיזור כפר עקב ולחסום את ציר רמאללה—ירושלים).

יחידת הסיור החטיבתית — אליה הצטרף המח"ט, לא מצאה את התותחים; היא המשיכה בתנועה מזרחה, טיהרה את שדה-התעופה קלנדיה ועלתה על הכביש הראשי לרמאללה. בהגיעה ב-1050 לתל-א-נצבה נפתחה עליה אש מהרכסים, שגרמה לה נפגעים, בהם המח"ט. יחידת הסיור הפיקודית גם היא לא הצליחה למצוא את התותחים, ואף נתקלה באש עזה. הוחלט, איפוא, על נסיגה, וב-1200 היו כל כוחות החטיבה מרוכזים שוב בצומת ביתוניה, בפיקודו של המח"ט, סא"ל נפתלי.

* אנשי-קומנדו מצרים לא הצליחו, אמנם, לבצע את משימתם המותכנתת — פגיעה בשדות-התעופה שבמרחב השפלה. אך הם היוו מסרד לכוחות אל"מ מושיק ובמיוחד לכלי-רכב בודדים ולדרגים שנעו על צירי ההתקדמות. הם חוסלו על-ידי כוחות מהגדוד של יעקב (מחטיבת אל"מ מושיק) וכן על-ידי כוחות משמר-הגבול.

עם אור ראשון בציר יאלו לכיוון „רכס התותחים“ (ג' 395) — בין יאלו לדיר-איוב. הדבר אושר על-ידי המטכ"ל, תוך הדגשה שיש להתקדם בזירות, ולא לפגוע שלא לצורך בכפרים הערביים שלאורך ציר ההתקדמות במובלעת.

בשעה 0515 הוטל על אל"מ מושיק — בעקבות הוראת אג"מ/מבצעים — לכבוש את צומת בית-סירא, ולהיערך בו להגנה מחשש להתקפת-נגד ירדנית מצפון. בעקבות זאת שוגר גדודו של דוד לאיזור כדי לאבטח את אגפה הצפוני של החטיבה. במקביל הורה המח"ט לפלוגת הסיור החטיבתית, ליחידת הסיור הפיקודית ולשריוניות לפעול להרחבת השליטה במובלעת. מ"פ הסיור, סרן גד גיל, נטל עמו את מחצית פלוגתו (המחצית השניה נותרה בחסימה), ועבר ב-0605 דרך הכפר בית-ליקיא, בלי להתעכב לטהרו. במקביל, כבשה יחידת הסיור הפיקודית, המתוגברת בשריוניות, את מוצבי ח'רבת בית-נושה וח'רבת אל-מצבח.

בעוד כוחות הסיור מבצעים משימותיהם הנזכרות, נע הכוח העיקרי דרך בית-נובא לכיוון בית-ליקיא. בהגיעו אליה, ציוות המח"ט כוח משימה, בעל כושר ניידות ועוצמת אש חזקה, בו נכללו: יחידת הסיור הפיקודית והשריוניות (עליהם הוטל לש-מש כחוד), יחידת-הסיור החטיבתית, פלוגת טנקי „אמק"ס" ו-2 פלוגות חי"ר על גבי זחל"מים, בסיוע גדוד מרגמות כבדות בתוספת סוללה.

בעוד הכוחות הנוספים של החטיבה נכנסים לציר ההתקדמות מאחור, החל כוח-המשימה הנייד בתנועה מהירה לעבר בית-עור-אל-תחתא. כאשר דיווח המח"ט ב-0655 כי בית-עור-אל-תחתא בידו, התיר לו קצין האג"מ הפיקודי, לאחר שקיבל אישור מטכ"לי לכך, להמשיך ולנוע לעבר בית-עור-אל-פוקא. המתחם הדו-פלוגתי הירדני בבית-עור-אל-פוקא, חלש על ציר התנועה של כוח המשימה, ועלול היה לבלום את ההתקדמות. אך כוחות הצע"י שבמקום ביכרו לנטוש מתחם זה, כי חטיבת „הראל“ באיזור בידו איימה לנתק את דרך נסיגתם, והם בחרו להתארגן להגנה נגד שני המאמצים הישראליים גם יחד, באיזור צומת ביתוניה—אל-גיב. כתוצאה מכך, לא נתקל כוח המשימה בשום התנגדות, וב-0730 הודיע המח"ט: „בית-עור-אל-פוקא וצומת בית-סירא בידי“. בתשובה הורה אותו הפיקוד

הבקעת הקו העירוני על-ידי חטיבת צנחנים 55

בטרם קרב

הכפפת חטיבה 55 לפיקוד המרכז • בבוקר 5 ביוני בוטלה משימתה המתוכננת של חטיבה 55 לפעולה מוצנחת/מונחת באזור אל-עריש. אולם היא לא הורשתה לפרק את ציודה הארוז להצנחה ולהנחתה בטרם יוחלט על משימתה החדשה. לקראת הצהריים סוכם במטכ"ל להפעיל גדוד צנחנים בפריצה מבית-הספר לשוטרים לכיוון הר-הצופים, במקביל למבקע של חטיבת, "הראל" בצפון הפרוודור. ב-1300 נצטוה מח"ט 55, אל"מ מוטה (מרדכי) גור, לשלוח לירושלים את אחד מגדודיו שחגו בשפלה. לפי שהמח"ט סבר כי משימת הגדוד היא תגבור הקו העירוני, הורה למג"ד 66, רס"ג יוסי, להתייצב, לאחר החזרת ציוד הצניחה של הגדוד, בפני מפקד חטיבת ירושלים ולקבל תדריך על משימתו. בשעה 1415 הורה המטכ"ל לפיקוד המרכז להעלות לירושלים את מח"ט 55 עצמו עם עוד אחד מגדודיו.

בטרם יצא לדרכו הגדוד השני, והסמח"ט אירגן מיד את השיירה החטיבתית לתנועה. על-פי הוראת המח"ט שוגרו מיד כל המג"דים והמ"פיים של החטיבה קדימה, על-מנת לפגשו בנקודת-מפגש במחנה שגלר. החטיבה כולה עזבה את מקומה עד שעה 1700 בערך, והעפילה לעיר הבירה בציר בר-גיורא ובכביש רמת-רזיאל.

תכנית מח"ט 55 • בדרכו לפגישה בירושלים, בנה המח"ט את עיקרי התכנית החטיבתית. גזרת ההבקעה המיועדת של החטיבה — הקו העירוני — היוותה, למעשה, שרשרת של מצדים מבו-טנים וחפירות-קשר עמוקות, כשבחזיתם גדרות ומכשולים זרועי מוקשים ומטוחים באש תותחים ומרגמות. החזיקו בקו — החל בבית-הספר לשוטרים וגבעת-התחמושת, דרך שיח' ג'ראח וכ-לה באזור מעבר מנדלבאום — 4 פלוגות של גדוד חי"ר 2 מחטיבת חי"ר 3*, כאשר לרשותן 6 מרגמות 81 מ"מ ו-4 תול"רים.

להלן שיקולים שהשפיעו על בניית התכנית החטיבתית:

א. השטח החיוני בצפון ירושלים המזרחית הוא איזור בית-הספר לשוטרים — גבעת התחמושת — מלון, "אמבסדור", השולט על הדרך להר-הצופים וכן על השטח הבנוי של שיח' ג'ראח.

ב. היאחות באיזור מוזיאון, "רוקפאר" תביא לניתוק כביש ירושלים — רמאללה העובר למרגלותיו, ובצד הוספת, רגל על הקרקע" לכיבוש העיר העתיקה (דרך שער הורדוס או שער האריות הסמוכים להר-הבית), תאפשר התקדמות בציר המוביל לאוגוסטה-ויקטוריה ודרכה — להר-הצופים.

כך עוצבה התכנית הבאה: הבקעה לילית (בחצות) **, בסיוע טנקים וארטילריה, בגזרות של בית-הספר לשוטרים ונחלת-שמעון; השתלטות על איזור בית-הספר לשוטרים, גבעת-התחמושת ומלון, "אמבסדור", ככוונה להתחברות עם הר-הצופים —

פקודותיו של אלוף הפיקוד • בעקבות הודעת המטכ"ל הורה אלוף הפיקוד לימן אליו אישית את מח"ט 55 ולהעלות את 2 הגדודים גם יחד לירושלים בציר בר-גיורא. המח"ט הורה לגדוד 71 להצטרף אל קודמו; הגדוד השלישי — גדוד 28 — הושאר באחריות הסמח"ט, סא"ל משה פלס, וה-מח"ט עצמו יצא בלוויית קציני מטהו למפקדת פיקוד המרכז — אליה הגיע מספר דקות לאחר השעה 1500. בפיקוד תורדך מח"ט 55 על-ידי האלוף בנושא, "ההתחברות עם הר-הצופים, תוך כיבוש שיח' ג'ראח ובית-הספר לשוטרים", בליווי אוהרה, כי, "שיח' ג'ראח זה מבצר". כן אמר לו האלוף: "תזכור את העיר העתיקה; אתה מוכרח למשוך ימינה לכיוון מוזיאון, רוקפאר, על-מנת שאם יהיה צורך, ומתי שיהיה צורך, אנו נוכל להיכנס אליה".

בעקבות הטלת המשימה נדונו בין מח"ט 55 ואלוף הפיקוד בעיות האפסנאות והחימוש החמורות של החטיבה, שלא היתה מיועדת מלכתחילה למשימה של לוחמה בשטח בנוי וביעדים מבוצרים, ומובן כי חסרו לה כמעט כליל סוגי הציוד והתחמושת החיוניים לכך; מה גם שהדרגים שלה היו ארוזים, כאמור, להנחתה ולהצנחה. האלוף הבטיח לדהוף לחטיבה, עד 052200 לפחות, את התחמושת הדרושה וכן להקצות לה את כל הסיוע הארטילרי הפועל בשעה זו לטובת חטיבת, "הראל" בקרב ההבקעה שלה, וכן כמחצית פלוגת טנקים מכוח השריון הפיקודי שהועברה לירושלים.

* בדיעבד הסתבר כי גדוד זה, שהיה גדוד בדווי, תוגבר ערב המלחמה בפלוגת מילואים, כיתר גדודי החי"ר ביצע. ** המח"ט ביקר לתקוף בלילה, כדי להקל על מעבר השטח הפתוח שבין הקוים, הנתון לשליטת האויב.

העליה לירושלים • ב-1505 הוחלט במטכ"ל להעלות לירושלים את חטיבה 55 כולה. ההוראה בנידון הגיעה לחטיבה

ובמקביל השתלטות על המושבה האמריקנית, ואדי ג'וז ומוזיאון „רוקפלר“, כדי להיות מוכנים לחזור לעיר-העתיקה.

ואלו המשימות אותן הטיל המח"ט על הכוחות :

א. גדוד 66 — יפרוץ בגזרת בית-הספר לשוטרים, בסיוע טנקים וארטילריה, ויכבוש את גבעת-התחמושת ואת מלון „אמ-בסדור“.

ב. גדוד 71 — יפרוץ בגזרת נחלת-שמעון, בסיוע טנקים וארטילריה, יכבוש את ואדי ג'וז ואת המושבה האמריקנית, ויגיע עד קרבת מוזיאון „רוקפלר“.

ג. גדוד 28 — ישמש בשלב ראשון עתודה חטיבתית, ובהמשך יעבור דרך גדוד 71, ינוע ברחוב צלאח-א-דין ויכבוש את מוזיאון „רוקפלר“ ואת האיזור הדרומי, הגובל עם החומה.

ד. פלוגת סיוור — תנוע אחרי גדוד 28, תעבור באיזור שיטוהר על-ידי הגדוד עד מוזיאון „רוקפלר“, ובשלב מאוחר יותר תהיה מוכנה להיכנס לעיר-העתיקה.

ה. פלוגת ההנדסה — תתפצל לשניים : מחציתה אחת תסייע לפריצת גדוד 66 ואחר-כך תכין פרצה למעבר רכב-הקרב המשוריין ; ואילו מחציתה השנייה תנוע עם גדוד 28.

ו. 10 טנקים מפלוגה ג' של כוח השריון הפיקודי — בפיקוד הסמ"פ — יסייעו להבקעה : 6 — לגדוד 66 ו-4 — לגדוד 71.

ז. סוללת 155 מ"מ, 2 סוללות 25 ליטראות ומרגמות 160 מ"מ — תסייענה לגדוד 66 ; 2 מחלקות מרגמות 81 מ"מ (אחת מהן של גדוד 28) — תסייענה לגדוד 71.

אישורי תכניות והכנות ● בשעה 1800 קיים המח"ט קבוצת-פקודות חטיבתית בדירה שברחוב צפניה. מג"ד 66 ומג"ד 71 — שלא הכירו את השטח בגזרות ההבקעה שלהם, לא הסתפקו רק בתצפית מרהוק — אגב שימוש בתצלומי-אוויר — אלא הס-

תכנו ונעו קדימה, עד לקו העירוני ממש, לאור המדומים. לעומת זאת, הסתפק מג"ד 28 בקיום תצפית על השטח מעל גג בית-ההסתדרות — בהתאם להצעת המח"ט — מה גם, שיעדו היה מוזיאון „רוקפלר“ שבעומק הגזרה. בשלב הבא אישר המח"ט את התכניות הגדודיות של מג"ד 66 ושל מג"ד 71, וכמו כן את התכנית להפעלת הטנקים (אלה הועמדו רשמית תחת פיקוד החטיבה ב-1830).

בשעה 2025 נפגש המח"ט עם אלוף הפיקוד בבית-הספר „על שם אולינה-דה-רוטשילד“, וקיבל את אישורו של זה לתכנית החטיבתית. אגב אישור התכנית, קבע אלוף הפיקוד את שעת ה-„ש“ בין 2300—2400 (מותנה בפתרון מהיר של הבעיות הלוגיסטיות).

בשעה 2130 נפגש אלוף הפיקוד בבית-ההסתדרות עם מח"ט 55 ועם מח"ט ירושלים והבהיר להם את כוונתו — כיבוש ירושלים המזרחית כולה. הוא הביע הערכתו, כי חטיבת „הראל“ תגיע לאיזור תל-אל-פול עם בוקר 6 ביוני, ומשם תפעל צפונה — לעבר רמאללה, ודרומה — לעבר הר-הצופים ; באותו זמן, תמשיך חטיבת ירושלים להתרכז בפעולה בדרומה של ירושלים, ואילו חטיבה 55 תכבוש את העיר-העתיקה.

באותן שעות התנהלה במקום הריכוז של חטיבה 55 שבבית-הכרם עבודה קדחתנית, על-מנת להדביק את הפיגור האובייקטיבי בצידוד, במפות ובחומר מודיעיני — פיגור שהפך את שעת ה-„ש“ המיועדת (חצות) לבלתי ריאלית. המטה הכללי שקל אפשרות לדהות את ההתקפה החטיבתית לבוקר. לאחר דיונים הוחלט לקבוע את חצות הלילה כשעת היציאה משטח הכינוס העורפי בבית-הכרם לשטח ההיערכות, ואת השעה 060200 — כשעת ה-„ש“.

היערכות להתקפה ● בחצות הלילה, אור ל-6 ביוני — בעיצומה של הפגזה ירדנית עזה על העיר העברית — החלו כוחות חטיבה 55 לנוע באוטובוסים לקרבת שטח ההיערכות :

גדוד 66 — לשכונת הבוכרים; גדוד 71 — לשכונת בית-יש-אל; גדוד 28 — לבית-ההסתדרות — משם נע אף הוא, ברגל, לשכונת בית-ישראל.

חלק מכוחות המשנה הסתבכו ברחובות ירושלים הבלתי-מוכרים, תעו בדרכם ונותקו מיחידות-האם שלהם; זאת בעיקר מחמת ההאפלה הכללית ובגלל התנועה שנערכה באורחות זעירות כדי שלא להסתכן סיכון יתר בתנועה צפופה תחת מטחי הארטילריה.

אותה עת התקדמו אף הטנקים לעבר עמדות החיפוי שלהם: מחלקה אחת — בגן אברהמוב (דרומית-מערבית לבית-הספר לשוטרים); מחלקה שניה — מדרום ל"בתי המפונים"; מחלקה שלישית — בחורשת הזיתים שמצפון-מערב לבית-הספר ל-שוטרים.

לקראת שעת ה-"ש" מימם המח"ט את חבורת הפיקוד הקדמית שלו על גג בית ברחוב יואל, ושם נתן למג"דים תדריך סופי. כוחות הצע"י, שחשו בתכונה שמעבר לגדרות, הגבירו את אשם תולת המסלול, אולם זו כוונה בעיקר למרכז העיר במגמת אמנעה כללית, והכוחות, הצמודים ממש לקו העירוני, לא נפגעו. בשעה 060215 הופעלו מטעני נפץ באיזור מעבר מנדלבאום, והארטילריה והמרגמות הגדודיות נכנסו לפעולה. כ-5 דקות לאחר מכן החלו כוחות גדוד 66 וגדוד 71 לפרוץ בגזרותיהם.

ההבקעה של גדוד 66

תכנית המג"ד ● גבעת-התחמושת — היעד המרכזי בגזרה של גדוד 66 — שולטת על הכביש לרמאללה ועל הציר המוביל להר-הצופים. לעומת זאת, נשלטת הגבעה מגבעת המבחר שמ-צפון לה.

אל מוצב גבעת-התחמושת הובילה תעלה מאגפו הצפוני של בית-הספר לשוטרים, המצוי כ-250 מטר דרומית-מערבית לה, ובינו לבין עמדותינו שבקו העירוני — מרחק של כ-150 מטרים, בשטח שהיה חשוד בחלקו במיקוש — הפרידו 4 גדרות (מהן רק שלוש ידועות לכוחותינו).

כבר לאחר התצפית הראשונה שלו, גמר מג"ד 66 ואמר לבצע פריצה אחת בגדרות — מול פינתו הדרום-מערבית של בית-הספר לשוטרים — דרכה יוחדר הגדוד כולו. לאחר שבשלב ראשון יפרוץ את הגדרות, בסיוע רב של ארטילריה, של מרגמות ושל אש טנקים ומקלעים כבדים, יכבוש הגדוד, בשלב שני, את בית-הספר לשוטרים, ובשלב שלישי — את גבעת-התחמושת ואת איזור מלון "אמבסדור".

כיבוש בית-הספר לשוטרים ומוצב "המטלית הצהובה" ● בשעה 060220 החלה ההנחתה הארטילרית המכינה לפעולות ההבקעה של גדוד 66: שתי סוללות 25 ליטראות העסיקו את גבעת-התחמושת; סוללת 160 מ"מ, סוללת 120 מ"מ וסוללת 155 מ"מ הפגיו את בית-הספר לשוטרים; מחלקת מרגמות 81 מ"מ הנחיתה אש בין שני היעדים. בחיפוי ההרעשה התמקמה מחלקת המקלעים הכבדים בתוך דירות שנפרצו בשיכון פאג"י, ובמקביל תפסו גם הטנקים את עמדותיהם בשני אגפי הפריצה, והחלו להמטיר אש על בניין בית-הספר לשוטרים ועל מוצב "המטלית הצהובה", שמדרומו. הגם שאש האויב הסבה לטנקים נזקים — בכללם שריפת הויוד

החיפוי שלהם, הריס האנטנות, הזרקורים והטלפונים האחוריים — הם לא חדלו מלירות.

עתה קודמה פלוגה ד' לפנים, ואנשיה דרסו את הגדר הראשונה ופוצצו את השתיים הבאות. גילוייה של הגדר הרביעית גרם לשיבושים, שעיקבו לזמן-מה את ההתקדמות.

עם גמר הפריצה, חדר בעדה מ"פ ב', סרן דודיק רוטנברג, וטיהר עם חוד פלוגתו את התעלה שלמרגלות בית-הספר ל-שוטרים. בו-בעת, חדרה פלוגה א' לבניין בית-הספר עצמו, וטיהרה אותו ללא קשיים מיוחדים. עתה שיגר המג"ד כוח מיוחד (מחלקת החבלה, מחלקת הסיוור וחלק ממחלקת התול"ר) להשתלט על מוצב "המטלית הצהובה". את פלוגה ג' הורה לנוע בעקבות לוחמי פלוגה ב' ולעלות על גבעת-התחמושת מדרום.

היאחזות בגבעת-התחמושת ● קומץ הלוחמים שנלוו אל מ"פ ב' התקדמו בתעלה המובילה מבית-הספר לשוטרים, תוך גיהול קרבות פנים-אל-פנים עם חיילי האויב, עד אל שלושת הבתים הגובלים בגבעת-התחמושת מדרום. פלוגה ג' התקדמה בחסות ההנחתה הארטילרית, והמחלקות התפצלו וחדרו אל תעלות-האורך של הגבעה — שלא כפי התכנית אותה טוה המ"פ סרן דדי יעקובי — בסדר זה: מחלקתו של מילר (ועמה המ"פ) נכנסה לתעלה המזרחית; מחלקתו של יורם אלישיב נעה לאורך הכביש ונכנסה לתעלה המרכזית, ובעקבותיה התקדמה מחלקתו של דני יצחקי. להוציא את כיתתו של מלמודי — שכל אנשיה נפגעו כשהסתערה על שלוש עמדות אויב במרכזו של גבעת-התחמושת (להלן, "משולש האש") — התקדמו בתחילה הן יורם והן מילר, בלי להיתקל בהתנגדות קשה. על יסוד זה, דיווח מ"פ ג' למג"ד כי די בכוחו שלו בלבד להכרעה מהירה של מוצב גבעת-התחמושת.

תפיסת מלון "אמבסדור" וטיהור שיח' ג'ראח ● המג"ד — שדילג בשלב זה עם חבורתו למחסום אונר"א, שביציאה המזרחית מחצר בית-הספר — הסיק מדיווח זה, כי ניתן לפנות בלב שקט לביצוע המשימה הגדודית הבאה: היאחזות במלון "אמבסדור". על כן הורה (בשעה 0400 לערך) למ"פ א', סרן גבי מגל, ולמ"פ ד', סרן גיורא אשכנזי לקדם אלי את כוחו-תיהם, ולהותיר בבית-הספר לשוטרים רק את הכוח המיוחד (כוח שמרר).

בעוד אנשי פלוגה ד' תופסים את מלון "אמבסדור", השתלטה פלוגה א' על בית-החולים לעיניים ועל בית-החולים הצרפתי, ונערכה להגנה כלפי גבעת המבחר. מייד לאחר הצנחנים, הגיעו לצומת בתי-החולים טנקי כוח השריון הפיקודי ופנו דרומה כדי להצטרף לגדוד 28 בלחימה בדרך שכס; זאת — למעט שניים מהם, ש"הופקעו" על-ידי מג"ד 66 להפעלת אש לכיוון גבעת-המבחר. תכף לכך הורה המג"ד (ממלון "אמבסדור") לאחת המחלקות לפתוח בטיהור שכונת שיח' ג'ראח בואכה ואדי ג'וז. מלאכת הטיהור של זו נסתיימה ב"בית הש-רוף" (אליו עוד נחזור בהמשך), שבתחום הפעולה של גדוד 71. פעולות אלה השלימו, לכאורה, בשעה 0500 בערך, את המשימה המוכתבת של גדוד 66; אולם למעשה, רחוקה היתה גבעת-התחמושת מלהיות כבושה, ואותו זמן התחולל עליה, במלוא עוזו, קרב עקוב מדם.

עם החבירה הפיסית בין כל הכוחות שהתנקזו למקום, תם למעשה הקרב על גבעת-התחמושת, אם כי פה ושם נערכו עוד מבצעי טיהור, וטרם פסקו קרבות אש עם כוחות האויב שבגבעת המבחר.

החיילים הירדנים, שאיישו את גבעת-התחמושת, היו מבוצרים היטב ומצוידים במיטב הנשק, ללא הגבלת תחמושת. במשך הקרב גילו רבים מהם עקשנות ואומץ-לב נוכח תנופת ההסתערות של הצנחנים, ו-70 חלליהם יצביעו על כך. לוחמינו פעלו כאן בתנאים נחותים אך בדבקותם במשימה חרף קרבנותיהם המרובים (21 הרוגים), העלו על גבעת-התחמושת לשיא חדש את מסורת ההקרבה ואומץ-הלב של הצנחנים.

פעולת גדוד 71

התכנית וההכנות • לאחר תצפית באיזור נחלת-שמעון על גזרת ההבקעה בחר מג"ד 71, רס"ן עוזי, לבצע את הפרצה למעבר כל גדודו מול הפתח בחומת הבטון המקבילה לדרך שכם, סמוך לבית-החרושת לבלוקים; מקום זה היה מרוחק דיו הן ממעבר מגדל-באום בדרום והן ממוצב „המטלית הצהובה“ בצפון — בהם היה האויב ערוך איתן. שלב הפריצה היה הראשון בארבעת השלבים אותם פירט המג"ד בקבוצת-הפקודות הגדודית, כדלקמן:

שלב א' — ביצוע פרצה אחת מול רחבת בית-החרושת לבלוקים, בחיפוי אש שטוחת-מסלול ואש שתי מחלקות של מרגמות 81 מ"מ, והתקדמות עד אל דרך שכם.

שלב ב' — טיהור אגפי הפרצה בקו העירוני הירדני, ומעבר כוחות לעומק.

שלב ג' — התקדמות לשכונת ואדי ג'וז, תוך טיהור השכונה האמריקנית ושכונת באב-א-זהרה.

שלב ד' — התבססות בשכונת ואדי ג'וז, וחסימת הכביש המחבר בין דרך יריחו לדרך שכם המובילה לרמאללה (להלן „כביש החיבור“).

בעקבות קבוצת-הפקודות, התארגנו כל הכוחות (כולל חוליות הפריצה וקשרי הגדוד, שהגיעו למקום ברגע האחרון לאחר שטעו בדרכם) למשימותיהם בשטח ההיערכות.

פריצה וטיהור האגפים • בשעה 0230 ניתן „האור הירוק“ לגדוד, ושתי מחלקות המרגמות נכנסו לפעולה. גם הטנקים, שהוקצו לגדוד (בפועל שניים בלבד) החלו בפיצוח הקו העירוני הירדני. אל „מקהלת האש“ הצטרפו גם התול"רים והמקלעים הכבדים. בחסות כל אלה, פרצו לוחמי פלוגה ב' את שתי הגדרות. לפתע נתקלו גם הם, כמו כוחות גדוד 66, בגדר נוספת, וסדר התנועה שובש לזמן-מה. ב-0315 דווח על גמר הפריצה. בעוד אנשי פלוגה ב' מאבטחים את המעבר ומטהרים את איזור בית-החרושת לבלוקים, נכנסה אחת ממחלקות פלוגה ג' מבעד לפתח שבחומה, הדרימה מעט בדרך שכם והציבה חסימה סמוך למסגד שיח' ג'ראח. פלוגה ד' חדרה אף היא מבעד לפתח שבחומה, פנתה צפונה לצומת ואדי ג'וז, והציבה שם חסימה (בפיקוד איזמירלי) כלפי צפון, לאבטחת הכוחות החודרים לעומק.

בין כה וכה הנץ השחר והאויב, שהתאושש מתדהמתו הראשונה, הפעיל אש נשק-קל ורימונים כלפי כוח-החסימה הדרומי

המשך הקרב על גבעת-התחמושת • המ"מ יורם וקומץ אנשיו (מפלוגה ג'), שחתרו אל מרכז גבעת-התחמושת, השתלטו על שני ביתני המגורים שבלב המוצב. בעוד כיתתו של אילון פועלת ממזרח לו ומטהרת את מוצב הפיקוד, טיהר יורם את „בונקר התחמושת“ ופנה אל עבר התעלה ההיקפית שבצפון הגבעה. באותו רגע נפצע יורם פצעי מוות. שרידי מחלקתו הוסיפו לנוע צפונה — בפיקודו של צביקה מגן (מפקד כיתת המאג) — הבעירו בפצצת בזוקה תול"ר שניצב בעמדה באגף הצפון-מזרחי של המוצב, ומשכו הלאה בתעלה ההיקפית המערבית לכיוון „הבונקר הגדול“. לא הרחק ממנו נהרג צביקה. אל אותה תעלה מערבית התקדמו ממזרח דני ואנשיו, שהגיעו עד אל „בונקר הבלוקים“ (הפילבוקס). בינתיים הורע מצב מחלקתו של מילר שבתעלה המזרחית; בהיותה ליד „בית הטלוויזיה“ הופעלה גגדה אש עזה, בה נהרגו או נפצעו מרבית אנשי המחלקה. בשלב זה הבחין המ"פ דדי במחלקתו של עופר (מפלוגה א') שנקלעה לקרבת מקום. על-פי בקשתו חדרה זו למוצב, התגברה על מוקד ההתנגדות ואחר נעה אף היא בתעלה ההיקפית, לעבר „הבונקר הגדול“.

לנוכח דיווחו של מ"פ ג' על מצבו, הורה המג"ד למ"פ ב' להכניס את פלוגתו לחימה בגבעת-התחמושת. בהגיע כוחות פלוגה ב' אל מול „משולש האש“, החל זה לגבות גם ממנה מסידמים, כאשר ראשוני הנפגעים הם המ"מים צביקה, אלי ומייק. המ"פ הוסיף להתקדם עם אנשיו של מייק בתעלה המרכזית לעבר רחבת ביתני המגורים ומשם — מערבה אל „בונקר הבלוקים“. הסתערות-מצח נוספת שנערכה באותו זמן, על מקורות האש — הפעם בראשותו של הרס"פ סלוצקי — נכשלה. „משולש האש“ חוסל רק על-ידי המ"מ יואב צורי ואנשיו, בסיועם של שני טנקים שנשלחו לגבעת-התחמושת על-ידי הסמג"ד, רס"ן דורון, מצומת בתי-החולים. ליד מפגש התחמושת (להלן „משולש האש“) — התקדמו בתחילה הן יורם כונה „צומת הפצועים“ — נהרג יואב. 2 אנשיו הנותרים הצטרפו בו במקום אל הסמ"פ, סרן ניר ניצן, שבראש כ-10 לוחמים ובחיפוי מאג מעל שפת התעלה טיהר באותה עת את התעלה המערבית, עד לקרבת „הבונקר הגדול“. המצד עצמו פוצת על-ידי חומר-נפץ, בפעולת-צוות של 3 טוראים, בשעה 0615 בקירוב.

משנה ג' (כוח נודלמן) ועמו המ"פ, סרן משה גלבווע, בלי להית-קל באנשי אויב. התנגדות האויב היתה קשה יותר בכביש החוצה את המושבה האמריקנית ושכונת באבא-אוהרה — הציר בו נע כוח-משנה ד' (בראשות הסמ"פ, ראובן). חוליית לוחמים הוצבה על גג בית שולט, ממנו תוכל, "לצוד" צלפים, בעוד עיקר הכוח הוסיף להתקדם לעבר, "צומת המוסכים".

סמוך לאותו צומת הדביקה פלוגה א' את הכוח מפלוגה ד', הנע בכביש ואדי ג'ון, והפכה לחוד הגדודי. בתור שכזו, הגיעה פלוגה א' ללא קשיים מיוחדים עד מורדות נחל קדרון. היא לא נתקלה אלא בחיילי אויב יחידים, שנפוצו וגסו לכל עבר.

בשעה שנערכו אנשי פלוגה א' בבתים הקיצוניים של שכונת ואדי-ג'ון — לא הרחק ממוזיאון, "רוקפאר" — על-מנת לח-לוש משם על, "כביש החיבור", הבחינו בכוח ירדני המתכוון לרדת מהר-הזיתים לעבר העיר העתיקה. על-פי בקשת מ"פ א', סגן יורם זמוש, הונחתה על רכס אוגוסטה-ויקטוריה אש מרג-מות 120 מ"מ, שסיכלה את מוזימת האויב. סמוך לכך הגיע המג"ד ל, "צומת המוסכים", דיווח ברשת החטיבתית על השלמת משימתו, וקידם אליו את יתרת כוחות הגדוד — למעט פלוגה ג', שהמשיכה עוד כשעה ומחצה במלאכת טיהור אנפי הפרצה.

פעולתו של גדוד 28

שיבושים בטרם קרב ● גדוד 28 — שנקבע כעתודה לשלב הפריצה — נועד לכבוש את מוזיאון, "רוקפאר". בעקבות ההע-רכה, כי בהיותו פטור ממשימת הבקעת הקו העירוני הירדני, יוכל להגיע אל יעדו רענן ושלם, יחסית, הוטל עליו גם להיות נכון לפרוץ ראשון לעיר העתיקה.

צמודים לערפו של גדוד 71 המתינו כוחות גדוד 28 בסמטאות שכונת בית-ישראל — עד שתגיע שעתם לחזור לעיר המורחית בפרצה שהוכנה על-ידי גדוד זה. בשעה 0330, בערך, תוך כדי המתנה, נחתו עליהם מטחים מדויקים של פצצות מרגמות 81 מ"מ. תוך מספר דקות היו לגדוד 8 הרוגים וכ-30 פצועים. נפגעו בעיקר מטה הגדוד, תחנת איסוף הפצועים, פלוגה ד' והסיירת החטיבתית. פינוי הנפגעים מהשטח, תחת הפגזה מת-מדת, נמשך כשעתיים.

סא"ל יוסקה, מג"ד 28, החליט שלא להמתין לגמר הפינוי, אלא להיצמד לתכנית וללוח-הזמנים. הוא הותיר מאחור, לצרכי התארגנות, את פלוגה ד' המשובשת, לכשנכנסו כוחות גדוד 28 לפעולה בשעה 0400, לערך.

הלחימה בדרך שכם ● פלוגה א' מגדוד 28 עברה ראשונה בפרצה של גדוד 71, עלתה על דרך שכם, סמוך למסגד שיח' ג'ראח, והתחילה לנוע דרומה — לכאורה מעבר למערך הקו העירוני הירדני מורחה. ברם, למעשה נקלעו כוחות פלוגה א' — ושאר כוחות הגדוד הנעים בעקבותיהם — למלחמה עיקשת נגד האויב, מלפנים, מאחור ומהאגפים, ומספר נפגעי הפלוגה התעצם והלך.*

מחלקותיהם של נחשון ושל אילן — המשמשות לסירוגין בתפקיד כוח החוד — טיהרו בדרך, בזו אחר זו (אם כי לא ביסודיות, על-מנת שלא למתן את קצב ההתקדמות), את, "הבית השרוף", את, "בית החצר" ואת, "בית העמודים"; אולם, בלהט

שבפיקודו של רב"ט עמוס וול, ולעבר הכוחות שבאיוור הפרצה. שניים היו מוקדי ההתנגדות העיקריים: מקלע כבד שניצב למרגלות הבית-הלבן שממול למסגד שיח' ג'ראח, וכוח האויב שפעל מהבית הסמוך (כונה בשם, "הבית השרוף"). מספר קצינים ממטה הגדוד ניסו להתגבר על המקלע הכבד, אולם הסתערום נבלמה. הקמב"צ, סגן מרדכי ברקאי, ומ"פ המסייעת, סגן גדעון ביקל, נפצעו ופוננו אל תחנת-האיסוף הגדודית שליד בית-החרושת לבלוקים. גורלו של נסיון-הסתערות נוסף — הפעם של אנשי מחלקת התבלה — לא היה טוב מזה. המקלע הכבד המציק שותק רק על-ידי שני גיפי תול"ר.

כל אותו זמן ניטש באגפה הצפוני של הפרצה קרב כבד למדי, בין כוחות פלוגה ג' לבין חיילי הצע"י המבוצרים בעמדות בטון ובשני בתים שכזו, האחד, "הבית האדום" והאחר, "הבית הלבן". למחלקתו של בראון, שהשתבשה עוד בשלב הפריצה, נגרמו אבידות ניכרות והיא נאלצה לנתק מגע. המ"פ, סגן אורי מאיריקה, נפצע ו, "יצא מהתמונה"; הקמב"צ הפצוע נטל את היוזמה לידי ופנה שוב צפונה, בראש קבוצת לוחמים מפלוגה ג'. בתום לחימה קשה הושלם טיהור, "הבית האדום" (שזכה בכינוי, "בית המוות") ולאחריו טוהר, "הבית הלבן", שבקרבתו. הקמב"צ לא אמר די בזה; ומשחזר והבחין כי הבית בו שוכנה תחנת-האיסוף הגדודית מוטרד על-ידי האויב באגף הדרומי של הפרצה, ביצע טיהור נוסף של אגף זה. ולא היה זה סוף פסוק; אדרבה, גם אנשי גדוד 28 טיפלו ב, "בית השרוף" וזה טוהר סופית רק על-ידי אחת ממחלקות גדוד 66, שהגיעה מכיוון מלון, "אמבסדור".

טיהור ואדי ג'ון ● בעוד בעורף, באגפי הפרצה, התנהלה לחימה מרה, ובעוד אנשי גדוד 28 חודרים בפרצה של גדוד 71 ומת-כתשים עם עמדות האויב בדרך שכם, התקדמו דווקא הכוחות הקדמיים של גדוד 71 (פלוגות ד' ו-א') אל יעדיהם שבעומק, במהירות וללא קשיים מיוחדים.

פלוגה ד' פעלה בשלושה ראשים: כוח-משנה ב' התקדם בתוך ואדי ג'ון בתנועה מאובטחת ובחיפוי של כיתת, "מאג" מלמעלה, והשתלט על עמדות המרגמות, שנמצאו נטושות. מפקד הכוח, אריה דביר, נורה על-ידי חייל ירדני, שמצא מחסה מאחורי נשים וילדים במערה בוואדי. על הכביש שמעל לוואדי, נע כוח-

* פרטים מלאים על הקרב — עיין, "מערכות" חוברת 203 עמ' 2.

הלחימה, "החמיצו" אנשי פלוגה א' את הפניה שמאלה לרחוב צלאח-א-דין, ו"נסתפוו" על-ידי אש האויב להמשכה של דרך שכם (מחלקתו של נחשון, שפנתה אמנם בציר הנכון, ונקראה תורה אל דרך שכם).

פלוגה ג', שדבקה בזנבה של פלוגה א', לא תיקנה את טעות קודמתה, ואפילו המג"ד, שהגיע אל "בית העמודים" שבפינת רחוב צלאח-א-דין, לא חש בלהט הקרב בפסיחה על הציר הנכון.

רק הפלוגה המסייעת ניצלה מחזרה על הטעות; וזאת דווקא משום שבעברה את הפרצה נותק הקשר בינה לבין עיקר הגדוד. בהיצמדה לתכנית המקורית חתרה הפלוגה המוקטנת, בנפרד — דרך השכונה האמריקנית ובאב-א-זורה — לעבר היעד הגדודי הסופי (מוזיאון, "רוקפּלר") לחבירה שם עם עיקר הגדוד.

כך, "אבדה" לגדוד 28 הפלוגה המסייעת שלו, אך מאידך גיסא הצטרפו אליו, בשלב זה (שעה 0500) טנקי הכוח הפיקודי — 8 במספר. על-אף חוסר תרגולם המספיק של הצנחנים בשיתוף-פעולה עם שריון, היתה הופעת הטנקים לברכה והביאה לרחיפת ההתקפה קדימה. כשהטנקים בראש, הגיעו כוחות הגדוד עד אל בניין ימ"א, והשתלטו עליו במהירות.

משהגיע חוד גדוד 28 לצומת דרך שכם והדרך למעבר-מנדלבאום, נקלע לתוך אש-תופת צולבת, שניתכה הן מחצר הקונסוליה האמריקנית, הן מאיזור מעבר מנדלבאום — שם ישבו כוחות הצע"י בקו העירוני — והן ממוצב אשר מעבר לכביש, ברחבת המסגד. בעוד הטנקים מתייצבים לאבטחת האגף כלפי מעבר מנדלבאום, טיהרו אילו ואנשיו את בניין הקונסוליה, ומייד הסתערו חזיתית לעבר בניין המסגד.

בשלב זה עצר מ"פ א', רס"נ יוסי אבידן, בעד כוחותיו, ואירגנם מחדש ברחבת תחנת-הדלק שממול לקונסוליה, לקראת המשך התקדמות בשני ראשים: בעוד הכוח השמאלי (המזרחי), בראש שות הסמ"פ — סגן מרדכי פרידמן — מתקדם צמוד לחומת חצר המגזר ופותח בטיהורה, הגיעו ראשוני הכוח הימני אל פתח סמטה, ובנסיונם לדלג על פניה, נפצע סמל אליעזר רגב פצעי מוות, באש אגפית שנורתה מעמדת-אויב מבוצרת בעמקה של הסמטה. בניסיון לחלצו — עוד בטרם נקראו הטנקים לפעול נגד הסמטה — נהרג גם הסמ"פ.

מספר נפגעי פלוגה א', בלחימתה בת השעתיים בקירוב לארכה של דרך שכם, הגיע עתה ל-6 הרוגים ולכ-30 פצועים. המג"ד הורה לפלוגה א' הרצועה לפנות את נפגעייה ולהתרכז בחצר המגזר לצורך התארגנות, ולפלוגה ג', הטריה יחסית — לתפוס את מקומה בחוד. משהתקדמו לוחמי פלוגה ג' דרומה, נקלעו גם הם לאש האגפית. עוד חמישה לוחמים קיפחו את חייהם תוך כדי הלחימה באיזור, "סמטת המוות" ורבים אחרים נפצעו. רק כשנכנס הטנק של סרן רפי ישעיהו לפעולה, חוסלה העמדה שבעומק.

ההתייצבות ב"ריבולי" • משהגיע המג"ד בשעה 0700 בקירוב אל שער המגזר, ביטל אפשרות המשך ההתקדמות דרומה בציר דרך שכם, בפרט שקטעה הדרומי נשלט בצורה מושלמת על-ידי עמדות הצע"י שבחומת העיר העתיקה. תחת זאת החליט להניע את אנשיו לעבר שער הורדוס ומוזיאון, "רוקפּלר" דרך הסמטאות והחצרות, ואילו הטנקים לבדם יוסיפו להתקדם בציר הכביש דרומה.

שינוי זה בתכנית לא הגיע לידיעת מחלקתו של חנוך (מפלוגה ג'). זו הוסיפה והתקדמה עם הטנקים עד אל שער-שכם.

בעוד הטנקים אוסרים קרב אש נגד עמדות הצע"י שבחומה, "התנחלו" הצנחנים משני עבריו של מוצב דרך שכם — במלון קולומביה מזה ובקולג' לבנות של המיסיון מזה. המ"מ ויתר על נסיון-ההצטרפות לפלוגת-האם שלו, בשל אש התופת שהומ-טרה מהחומה המתבשאת, והחליט להמתין עד לרדת החשיכה.

כך נותר המג"ד, בדרכו לעבר, "רוקפּלר", בראש כוח מזערי — 2 מחלקות מדולדלות מפלוגה ג' בלבד. הללו נעו בחצרות, במקביל לחומה, טיפסו על המצוק התלול שבערפו של בית-הקברות המוסלמי, ומצאו מסתור בינות לקברים ולמצבות מאש האויב שעל החומה. ממקום גבוה זה הורה המג"ד לפלוגה ד' (המשובשת) — שבשלב זה חודש הקשר עמה — לנוע למוזיאון "רוקפּלר" דרך גורתו של גדוד 71 ולכבוש (שכן הוא לא ידע עדיין על התקדמות הפלוגה המסייעת לעבר המוזיאון); על פלוגה א' ועל המחלקה של חנוך הוטל להישאר במקומן ולאבטח את דרך שכם בעורף הקו העירוני הירדני הבלתי מטוהר עדיין; את הכוח הקטן שלידו הועיד המג"ד להיאחזות בשטח השולט על שער הורדוס.

בשעה 0745 בקירוב תפסו אנשי פלוגה ג' את מלון "ריבולי" והתארגנו להגנה היקפית על גגו, וכך יכול היה מג"ד 28 לדווח — על-אף התקלות — על השלמת משימתו הראשונית, למעט, כמובן, כיבוש מוזיאון, "רוקפּלר".

גמר שלב הלחימה הראשון

כיבוש מוזיאון, "רוקפּלר" • במצב דברים זה ביקש מח"ט 55 לכבוש את מוזיאון, "רוקפּלר" על-ידי פעולה מתואמת בעת ובעונה אחת (משני כיוונים) של כוחות מגדוד 71 ומגדוד 28. אולם, הבעיה נפתרה דווקא על-ידי חיילי הפלוגה המסייעת של גדוד 28, שהגיעו לקרבת מוזיאון, "רוקפּלר" דרך גורתו של גדוד 71. הלוחמים פרצו אל המוזיאון מתחת לאפס של חיילי הצע"י שעל חומת העיר-העתיקה, טיהרוהו והניפו על צריחו דגל ישראל מאולתר. כעבור זמן קצר הצטרף אליהם מ"פ ד', סרן חגי ארליכמן, עם קומץ לוחמים, אותם ליקט בסמטאות שכונת בית-ישראל, והובילם — בעצת מג"ד 71 — הישר אל המוזיאון, בציר המטוהר של כביש ואדי ג'וז. בין הבתים הסמוכים למוזיאון נפרסה גם פלוגת-הסיוור החטיבתית, שהגיעה למקום באופן עצמאי. בשלב זה, בשעה 0800 בקירוב, חודש הקשר בין מג"ד 28 לפלוגותיו המנותקות. כשנודע לו על תפיסת מוזיאון, "רוקפּלר", דיווח למח"ט כי כל יעדי הגדוד בידי וכי הוא מוכן להיכנס לעיר העתיקה; אולם המח"ט, שידע כי כוחותיו של גדוד 28 מדולדלים ביותר, החליט להועיד לכך את גדוד 71.

תגובות האויב • פעולת גדוד 28 החישה את התמוטטות מערך גדוד חי"ר 2 מחטיבה 3. גדוד ירדני זה עמד בעקשנות מול תנופת ההבקעה של 3 גדודי הצנחנים ופלוגת הטנקים; וזאת ללא עזרת התגבורת שהובטחה לו לפנות בוקר על-ידי מח"ט 3. לפי המתוכנן, נועדו כוחות גדוד חי"ר 4 של הצע"י שבגבעת המבחר ובגבעה הצרפתית לחוש לעזרת עמיתיהם בשייח' ג'ראח, כאשר במקומם יתייצב גדוד מחטיבה 27 ופלוגת טנקים.

בו בזמן, התקדמו לעבר „רוקפלר“ כוחות החטיבה המפוזרים בשטח, ביניהם אף פלוגת הסיור של קפוסטה, שהועברה קודם-לכן מחטיבה-אחת. מאידך-גיסא, הושארו כוחות מגדוד 66 בגבעת-התחמושת ובגבעת-המבחר, לשם אבטחת האגף והת-ארגנות.

בשעה 0930 החליט מח"ט 55 לדלג אף הוא ל„רוקפלר“ — משם תהא לו שליטה טובה יותר על כוחותיו בשלב הבא — שלב שהאמין כי יכלול פעולה לעבר העיר העתיקה. אל שיירת החפ"ק התלוו האלופים גרקיס וחורב, וכן שלושה ארכיאולוגים, שבאו בהמלצתו של רא"ל (מיל) יגאל דיין כדי לשמור מפני פגיעה את המוצגים העשירים והנדירים שבמוזיאון.

בפועל נשאר התכנון על גבי הנייר בלבד, ואנשי גדוד 2 — שאיבדו במהלך הקרב את הקשר עם החטיבה — המשיכו בהתגוננות כגוף מאורגן עד לשעות הבוקר של 6 ביוני, וכבודדים — אף לאחר שהושלמה הבקעת חטיבה 55.

התארגנות חטיבה 55 ● מח"ט 55 העלה את נושא כיבוש העיר העתיקה לפני אלוף פיקוד המרכז, עת הגיע זה עם אלוף עמוס חורב לחפ"ק החטיבה שברחוב יואל, בשעה 0800 בקירוב. אלוף הפיקוד, שצייד בכניסה מיידית לעיר-העתיקה, הורה למח"ט 55 לרכו את חטיבתו באיזור שיח' ג'ראח ומוזיאון „רוקפלר“, ולהתארגן לקראת המשך המתקפה עם קבלת אישור

השתלטות חטיבת „הראל“ על השטח החיוני שמצפון לירושלים

פתיחת הדרך להר-הצופים

כיבוש שועפט, גבעת-המבחר והגבעה-הצרפתית ● בשעה 0950 קיבל מח"ט „הראל“ פקודה חוזרת (לפקודה מ-0920);

המטכ"ל לכיבוש העיר העתיקה. האלוף הטיל על מפקד חטיבת ירושלים לתפוס את מקום הצנחנים בבית-הספר לשוטרים ובגבעת-התחמושת, עד לשעות הצהריים, ולהיות נכון לבצע בהמשך את החבירה הפיסית עם הר-הצופים; זאת לאחר שחטיבת „הראל“ תכבוש את שועפט, את גבעת המבחר ואת הגבעה הצרפתית — משימה שהוטלה על מח"ט „הראל“ בשעה 0920. בינתיים נענתה בשלילה הפניה למטכ"ל בדבר כניסה מיידית לעיר העתיקה, וזאת הן מנימוקים צבאיים והן משיקולים מדיניים (חשש לקרבנות ולנזקים בעיר העתיקה, הקדושה לכל הדתות).

עוד מח"ט 55 דן עם אלוף הפיקוד בסוגיית משימותיו הבאות, דאג סגנו להתארגנות הכוחות ולפינוי הנפגעים. רצונו של הסמח"ט לתדלק את הטנקים ולהמשיך בלי שינתקו מגע, לא עלה בידו; שכן, הצורך באלתור דרגים חדשים לטנקים אילץ את הטנקים שבאיזור שער-שכם לשוב לרחבת בית-הספר לשוטרים.

פלוגת השריוניות הועברה תחת פיקוד הגדוד של יגאל, פלוגת טנקים אחת הוחזרה לגדוד הטנקים והאחרת — הועמדה לרשות חטיבה 55, על-פי בקשתו המפורשת של מח"ט 55 לתוספת טנקים.

התמוטטות המערך הירדני בגב-ההר

בטרם נתאר את כיבוש רמאללה, נציג את מצב האויב, שעלול היה להשפיע על מתלך זה. נפתח בחיל-המשלוח העיראקי — העתודה היחידה שנותרה בידי האויב בשלב זה.

לקראת חצות ליל 5—6 ביוני הגיעה אל צומת אל-מצרי מרביתה של החטיבה הממוכנת ה-8 העיראקית (2 גדודים), ועמה גדוד צש"פ (צבא שחרור פלסטינאי) 421. לאורך ציר תנועתה, החל באיזור צובילה בואכה צומת אל-מצרי, נותרו פוזורים רוב כלי-רכבה: חלקם משום שנפגעו על-ידי מטוסים ואחרים — משום שנשארו תקועים ללא דלק. לאחר קבלת דלק ואספקה ואי-אלו שינויי היערכות, נצטוותה חטיבה 8 בשעה 0625 לנוע לאיזור כריימה שבצפון בקעת-הירדן ולשגר בציר יריחו-טייבה את אחד מגדודיה היא ואת גדוד הצש"פ.

הדחיפות לשיגור התגבורת למרחב רמאללה, נבעה מדיווחי חטיבת חי"ר 2 על מצבה הנואש. חטיבת חי"ר זו נצטוותה להחזיק בקו רמאללה לפחות עד הלילה. בשעה 0830 התמקמה מפקדת חטיבה 2 במבני מפקדת החזית המערבית בביתין (בית-אל) כשהיא עורכת את 2 הגדודים שעמה (9 ו-10) בגבעות שממערב לביתין, למעט פלוגה אחת מכל גדוד, שהוצבו ברמאללה עצמה. מאוחר יותר באותו יום, בשעה 1530, הצטווה אף גדוד חי"ר 6 של אותה חטיבה, שבאיזור דיר-ג'יזום, לסגת אל ציר רמאללה-שכם.

לפקודה זו היה קשר הדוק עם ההחלטה על נסיגה כללית של כוחות הצע"י מתגדה המערבית. בהסתמך על תמונת-המצב הקודרת, אותה הציג מן הסתם מפקד החזית המערבית, הסתמנו במפקדת הצע"י שתי דרכי פעולה אפשריות:

א. הסגת כל כוחות הצע"י לגדה המזרחית לאחר חשיכה, על-מנת להצילם מניתוק ומהשמדה.

ב. הסגה חלקית של הכוחות הלוחמים (מחזית ירושלים בלבד) אל מוצבי האן-אל-אחמר והמשך ניהול הגנה עיקשת בגדה המערבית.

ריאד תמך באפשרות הראשונה, מתוך היגיון צבאי צרוף, ואילו המלך חוסין התנגד לנסיגה כללית — חרף סכנת הכיתור — בתקוה כי עד מהרה תיכפה הפסקת אש על-ידי „מעצמות העל" ו/או מועצת-הביטחון. הוא אף פנה אל נאצר להימלך בדעתו. מסתבר, כי ידו של ריאד היתה על העליונה בויכוח על מועד הנסיגה ועל היקפה: בשעה 1215 הוא הודיע לעאמר על החלטתו להסיג את הכוחות הירדניים לגדה המזרחית, ובמקביל נצטוו מפקדות החטיבות לסגת לגדה המזרחית עם חשיכה.

„שטיפת" רמאללה

בשעות אחר-הצהריים המאוחרות של 6 ביוני הוחלט במטכ"ל

על-פיה עליו לכבוש את שועפט, את גבעת-המכתר ואת הגבעה-הצרפתית, ולאחר-מכן לנוע צפונה (למעט פלוגת טנקים שתעבור תחת פיקוד חטיבה 55), לקבל תחת פיקודו בצומת א-רם את חטיבת החי"ר של מושיק, לכבוש את רמאללה, ולהיות בכוננות להמשיך צפונה לחבירה עם פיקוד הצפון.

בשעה 1000 הגיע המח"ט לתל-אל-פול והטיל על הגדוד של אהרן לתקוף את שלושת היעדים שבצפון ירושלים בעת ובעונה אחת, על-ידי פריצת שריון וניצול ההלם, אך תוך הישמרות מירי לכיוון ירושלים העברית. בחיפוי אש פלוגת הטנקים שהושארה בתל-אל-פול, החל עיקר הגדוד של אהרן מייד בתנועה דרומה. מוצב שועפט נכבש בשעה 1015 בקירוב, בלי שיטוהר ביסודיות על-ידי הכוחות הדוהרים. לאחר-מכן התפצל הכוח התוקף לשניים: מחלקת טנקים, יחידת שריוניות ומחלקת חרמ"ש פנו מזרחה, התמקמו על גבעת בית-המטבחיים והחלו לפצח את עמדות הגבעה-הצרפתית, ואילו הכוח העיקרי פרץ (בשעה 1100) למתחם גבעת-המכתר.

הכוח נתקל כאן בהתנגדות עזה של הכוחות הירדניים מגדוד חי"ר 4 ומגדוד חי"ר 33, שהגנו על המתחם; בשל בעיות תיאום נסוג הכוח כ-400 מטרים. לאחר התארגנות, עם בוא פלוגת טנקים ופלוגת חרמ"ש נוספות, חודשה ההתקפה (בשעה 1145). עוצמת הפריצה המהירה ומכת האש העזה, מוטטו עתה לחלוטין את מערך הצע"י במתחם. חיילי האויב ההמומים לא ניסו כמעט להשיב מלחמה שעה, אלא נסו על נפשם לעבר הגבעה-הצרפתית, וממנה — מזרחה. בשעה 1230 יכול היה המג"ד אהרן להודיע: „המכתר והגבעה-הצרפתית בידי". הדרך להר-הצופים נפתחה.

ביקור שר-הביטחון בהר-הצופים ● הראשונים שהגיעו להר-הצופים, המנותק מזה 19 שנים, היו שר-הביטחון, משה דיין, והאלופים ויצמן, ואבי גנריקס (שעה 1225). על גג בניין הספרייה הלאומית נערך דיון, בו קבע שר-הביטחון כי בעקבות ניתוק דרכי הגישה לירושלים המזרחית מצפון ומדרום, יש לחסום במהירות האפשרית את דרך הגישה המוליכה אליה ממזרח — היינו מכיוון יריחו — ובכך למוטטה ולהכריעה כפרי בשל. משימה זו, שיועדה על-ידי השר לחטיבת „הראל", בוצעה בסופו של דבר על-ידי חטיבה 55. הפקודה שניתנה עוד בבוקר אותו יום לחטיבת „הראל", לפעול לעבר רמאללה וצפונה — לאחר טיהור השטח שבין תל-אל-פול וירושלים — נשארה בתוקפה. הנה-כיי-כן, הורה מח"ט „הראל" לגדוד של יגאל, וכן למפקדה העורפית ולדרגים, להצטרף מייד לעיקר החטיבה בצומת תל-אל-פול, בגבעה-הצרפתית ובגבעת-המב-תר. במקביל, ביקש המח"ט מהפיקוד לוודא, כי כוחות החטיבה של אל"מ מושיק ימתינו לו בצומת א-רם.

ב-1350 קבע מח"ט „הראל" את סדר התנועה הבא לעבר רמאללה (כולל טיהור שדה-התעופה של קלנדיה): פלוגת סיור, גדוד הטנקים, חפ"ק המח"ט, גדוד מרגמות מתנייעות, גדודו של יגאל ופלוגת הנדסה. „האור הירוק" מהפיקוד לכיבוש רמאללה ניתן בשעה 1430 — היא השעה בה ביצע הגדוד של אהרן חבירה פיסית עם הצנחנים בצפון ירושלים. בעקבות החבירה „קולף" הגדוד של אהרן מכל השריון שלו, כאשר

כיתור העיר העתיקה ושחרורה

כיבוש אבו-טור

שעה שחטיבת „הראל“ דיווחה על כיבוש רמאללה, התקבלה אף הודעת החטיבה הירושלמית על גמר טיהורה של שכונת דיר-אבו-טור הערבית. מבצע זה יעד המח"ט לגדוד החי"ר של סא"ל פייקס, היות וגדודי החי"ר של אשר ושל גדעון חנו בגזרת דרום ירושלים, בכוננות לכיבוש מר-אליאס, ואילו גדוד חי"ר נוסף של החטיבה הירושלמית היה תחת פיקוד חטיבת „הראל“. על רקע האמור, הורה המח"ט לסא"ל פייקס בשעה 060700 להתכונן לטהר את דיר-אבו-טור, ובראש וראשונה — את ארבע העמדות העיקריות של הצע"י באותה שכונה: „בית התריסים הצהובים“, „לולב“, „אריה“ ו„בית-המתלקה“. לצורך זה, אף הובטח לגדוד סיוע של 4 טנקים וסוללת מרגמות 120 מ"מ. שעת ה-„ש“ נקבעה בתחילה ל-1100, אולם עקב קשיי ההתארגנות והתנועה לשטחי היערכות — בהיות ירושלים כולה מופגזת עדיין — נדחתה ההתקפה לשעות אחר-הצהריים. הנה חתה ארטילרית כבדה הסבה אבידות חמורות למחלקת החוד של פלוגה ב', ממש ברגע בו עמדה לתקוף. בשל אלה נפתחה ההתקפה הפלוגתית רק בשעה 1545.

בחיפוי אש טנקים ממצפה אבו-טור, טיהרה פלוגה ב' במהירות את „בית התריסים הצהובים“, והתארגנה להגנה בסביבתו. גם פעולתה של פלוגה ג', שכבשה אותו זמן את עמדת „לולב“, נתקלה בקשיים. מוקד התנגדות עיקש הסב לה מספר הרוגים בטרם חוסל. לאחר מכן, שטפו אנשי הפלוגה במהירות רבה את הקצה הדרום-מזרחי („הלשון“) של שכונת דיר-אבו-טור, והתארגנו להגנה לכיוון נחל קדרון. פלוגה ד' התקשתה פחות

להרחיב את משימת כוחות פיקוד המרכז ופיקוד הצפון, ולהטיל עליהם לכבוש את הגדה המערבית עד לגב ההר.

עוד קודם לכן — כבר בשעה 1250 — הורה פיקוד המרכז לחטיבה של אל"מ מושיק להשתלט על שדה-התעופה של קלנדיה ו להתקדם בציר ירושלים-רמאללה, תוך השארת „בסיס מוצק“ בצומת ביתוניה. גדוד הצנחנים של אלישע ופלוגת „אמק"ס“ הושארו בצומת, מחלקת השריוניות איבטחה את האגף לכיוון ביתוניה, ואילו צוות קרב בפיקוד הסמח"ט — שכלל פלוגת „שרמנים“ ופלוגת חי"ר על זחל"מים מהגדוד של יעקב — החל לנוע בשעה 1400 בציר רפעת לעבר קלנדיה. בשעה 1500 הגיעו הטנקים למקום החסימה — על גב הרכס הצופה על קלנדיה ממערב, כ-600 מטרים מכביש ירושלים-רמאללה. ממש באותה שעה החלו כוחות חטיבת „הראל“ בתנועה על הכביש הראשי. כדי למנוע היתקלות בין שתי החטיבות נצטוה כוח סמח"ט החי"ר לחזור לצומת ביתוניה. בשעה 1800, לאחר תיאום, חברו כוחות שתי החטיבות בשדה-התעופה קלנדיה.

מח"ט „הראל“ נוכח בשלב זה לדעת, כי לא צפויה לו התנגדות מאורגנת של הצע"י בגזרה; ברצותו לסיים את כיבוש רמאללה בטרם לילה, הורה בשעה 1805 לגדוד הטנקים לפרוץ לתוך העיר בשתי שדירות, לדהור ברחובותיה אגב ירי לכל הכיוונים, להשתלט על תחנת-השידור שבמבואותיה הצפוניים ולהתארגן להגנה לא הרחק ממנה. רישומה של „מכת האש“ עלה על המצופה. כעבור כ-20 דקות פסקה כל התנגדות מצדו של האויב ההמום. מייד נתפסה תחנת השידור, ובשעה 1930 דיווח המח"ט לפיקוד: „רמאללה בידינו“.

גדוד הטנקים התארגן להגנה לקראת הלילה כ-3 ק"מ מצפון לעיר, בעוד עיקר החטיבה התרכזו באיזור קלנדיה, ואילו כוחות החטיבה של אל"מ מושיק — שהתכוננו אף הם להיכנס לרמאללה — נשארו במקומם במשך כל הלילה.

צומת אל-עזריה בדרכם לעבר ירושלים. הדיזון הובא לידיעת אלוף הפיקוד. מודע לטעות המצערת שאירעה לכוחות הכפופים לחטיבה 55 גמלה בלבו ההחלטה לבטל כליל את התקפת הלילה. הוראה בנידון ניתנה למח"ט 55 בשעה 2215, ונאמר בה כי על חטיבה 55 להיות נכונה לחדש את ההתקפה רק בשעה 071100 — לאחר הכנה ארטילרית ואוירית ממושכת ויודוא השמדת הטנקים המאיימים, כביכול, על ירושלים. במק-ביל, הודרו האלוף ובשעה 2230 הזמין מהמטכ"ל אמנעה לאורך ציר ירושלים-יריחו.

הידיעה על טנקי אויב בפתחה של ירושלים, נתגלתה בהמשך כ„עורבא פרוח“. אך בינתיים החלו להתגלגל הוראות מח"ט 55 לכוחותיו להיערך להגנה, ליצור מערך של טנקים וכלים נ"ט בשפת השטח הבנוי להדיפת התקפת-שריון אפשרית ולחסום באש מרגמות את צומת אל-עזריה.

מהלכי הצע"י בליל 6-7 יוני

נסיגות ובלוימת הנסיגה וליצוב קו הגנה • גדוד חי"ר 31 מחטיבה 27, שישב במתחם אבו-רדיס עם פלוגת טנקים מגדוד טנקים 5, קיבל בשעה 1730 אישור נסיגה, בעקבות נפילת דיר אבו-טור, למרות שעל-ידי כך הותרף מצבו של גדוד חי"ר 8, המכותר למחצה בעיר העתיקה. ואולם, כשעה מאוחר יותר, משהסתמנו סיכויים סבירים להשלת הפסקת-אש כפויה מבחוץ, החליטה מפקדת הצע"י לבטל את הנסיגה לגדה המזרחית שנקבעה לליל 6-7 ביוני. בשעה 1830 נצטוו החטיבות השונות להתארגן להגנה לקראת הלילה, במתחמים העורפיים — בהתאם לתכנית „אל-חוסין“ — להוציא שינויים שנבעו מהתפתחות המערכה, כמו העתקת קו-ההגנה מצפון הפרוזדור, שנכבש בינתיים, אל צפונה של רמאללה.

למעשה לא היתה לפקודות דלעיל אחיזה של ממש במציאות, ועיקר כוחות האויב נסוגו באותו לילה מגב-ההר בכלל ומאיזור ירושלים בפרט. מערכי הצע"י בגזרת המשולש ובמרחב ירו-שלים — רמאללה התמוטטו במשך היום, ועיכוב הנסיגה היה חסר טעם, במיוחד לנוכח הפקודות הסותרות שהוצאו בזו אחר זו על-ידי מפקדת הצע"י.

אכן, גדוד חי"ר 8 מחטיבה 3 הצליח בטרם נסוג לפגוע בכוחות הישראליים הפועלים לעבר אוגוסטה-ויקטוריה; אולם, משג-כחו אנשי הגדוד בסכנת הכיתור המרחפת עליהם, פתחו במחצית השנייה של ליל 6-7 ביוני בנסיגה מזרחה, למעט כ-150 חי"י לים שהמשיכו בצליפות ובירי הטרידה עד לבוקר.

בטיהור עמדת „אריה“ וסביבותיה, אולם דווקא בגזרתה של זו נהרג המג"ד מאש צלפי האויב. בחלקה של הפלוגה המיוחדת נפל „אגוז“ קשה — „בית המחלקה“ — אולם, במבצע מורכב, הושלם טיהור עמדה זו והבתים הסמוכים לה, תוך זמן קצר. בשעה 1800, לערך, הושלם טיהור דיר-אבו-טור, וכך התייצבו כוחותינו גם באגפה הדרומי של העיר העתיקה.

נסיון העליה לאוגוסטה-ויקטוריה

הכנות להתקפה • בעיצומה של ההתארגנות מחדש של כוחות חטיבה 55 (בשעה 061340) הודיע אלוף פיקוד המרכז למח"ט 55 את החלטת המטכ"ל שלא להיכנס בשלב זה לעיר העתיקה, אלא לפעול תחילה לכיתורה ולבידודה. כוונתו של האלוף היתה, שחטיבה 55 תפתח בהתקפה על אוגוסטה-ויקטוריה ועל א-טור — שם נמצאו עדיין, על-פי ההערכה, כ-2 פלוגות חי"ר של הצע"י — כבר בשעה 1700 של אותו יום. לצורך זה הוא הבטיח לתגבר את החטיבה בפלוגת טנקים מ„הראל“.

תכניתו של מח"ט 55 היתה כדלקמן:

א. פלוגת טנקים מחטיבת „הראל“ — תוצב כבסיס-אש באיזור מוזיאון „רוקפלר“ ותנחית אש לכיוון אוגוסטה-ויק-טוריה.

ב. טנקי פלוגה ג' מכוח השריון הפיקודי — ירדו בכביש הפונה מפינת החומה שמאלה (צפונה) ויעלו לאוגוסטה-ויק-טוריה בציר הכביש.

ג. יחידת הסיור של קפוסטה — תתקדם אחרי הטנקים.

ד. גדוד 71* — יעלה ברגל דרך עמק קדרון לעבר רכס אוגוסטה-ויקטוריה, לאחר תפיסתו על-ידי הטנקים.

ה. כוחות החטיבה הירושלמית, וכן כוח ה-ה-הצופים — יסייעו באש להתקפה.

ההכנות נמשכו מעבר למצופה, הן מחמת הקשיים בתדלוק ובחימוש, והן משום איחורם של טנקי חטיבת „הראל“ (לבסוף הגיע אל מח"ט 55 רס"נ איתן אריאלי ועמו 4 טנקים בלבד, מתוך 11 ששלחו).

הקרב על הגשר וביטול ההתקפה • בשעה 1930 התלה ההתקפה על רכס אוגוסטה-ויקטוריה. בחיפוי 4 הטנקים שבבסיס האש, פתחו בתנועה לעבר היעד 5 טנקי כוח השריון הפיקודי וגדוד 71 החל לנוע בוואדי ג'וז. עקב החשיכה ואי-הכרת השטח, החטיאו טנקי פלוגה ג' את הפניה שמאלה, ונקלעו אל גשר גת-שמנים, הנמצא לא הרחק משער-האריות. כאן נפתחה עליהם אש תופת מהחומה: טנק אחד הושמד וטנק נוסף התהפך מעבר לגשר. גם 4 גיפי מחלקת החוד של הסיירת נקלעו למלכודת האש שעל הגשר, ורק אחד מהם הצליח להיחלץ ולסגת (החילוץ של ההרוגים והפצועים התנהל תחת אש צולבת, ונסתים רק בשעה 070200). למרות זאת לא ויתר מח"ט 55 על המשך ביצוע ההתקפה, ובשעה 2010 הורה לקצין האג"מ שלו, רס"נ עמוס, להוביל בדרך הנכונה אל אוגוסטה-ויקטוריה את טנקי כוח השריון הפיקודי הכשירים ואת טנקי בסיס-האש, בעוד גדוד 71 ימשיך במשימתו המתוכננת.

ברם, בשעה 2145 התקבל לפתע בבית-הספר „על שם אוליגה-דה-רוטשילד“ דיווח על אודות 16 כלי-רכב המצויים מאחורי אוגוסטה-ויקטוריה, ובדבר כ-40 טנקי „פאטון“ המצויים באיזור * גדוד 28 וגדוד 66 עסקו בהתארגנות לאחר הלחימה הקשה בשלב ההבקעה.

יתכן שחוסין האמין כי יצליח למנוע את נפילת הגדה המערבית כולה, על-אף המנוסה הכללית. מכל מקום, במשך כל שעות ליל 6-7 ביוני ובבוקר המתרת המשיך במאמציו המדיניים להשיג הפסקת-אש כפויה.

שחרור העיר העתיקה

אישור לכניסה ● בשעה 2005 הורה שר הביטחון לרמטכ"ל לסגור את ירושלים (דהיינו — להשתלט על כל הצירים המ-ליכים מן הירדן לעבר העיר), ולהיות מוכנים להיכנס לעיר העתיקה — אך לא לבצע זאת אלא באישורו.

הוראות אלו של השר הועברו ע"י המטכ"ל לאלוף פיקוד המרכז. בעקבות זאת הכתיב האחרון למח"ט 55 את המשימה הבאה לביצוע בבוקר 7 ביוני: „חטיבה 55 תתקוף בבוקר את אוגוסטה-ויקטוריה בסיוע אוירי וארטילרי, ותכבוש גם את א-טור, את רכס אבו-דיס ואת צומת אל-עזריה; לאחר מכן, תשמש עתודה פיקודית ותהיה בכוננות לרדת בציר מעלה-האדומים ולכבוש את מתחמי האן-אל-אחמר ויריחו“.

על יסוד ההנחות, שהיה להן על מה לסמוך, בדבר החלטה צפויה של מועצת הביטחון על הפסקת-אש, הדגיש שר-הביטחון בפני הרמטכ"ל, כי יש לתת עדיפות ראשונה במעלה לירושלים, ולהשלים את כיתורה וכיבושה באותו לילה ולמחרת. ואמנם, בשעה 0145 נמסר כי אכן התקבלה החלטה כזו.

בשעה 070600 ניתנה על-ידי הרמטכ"ל, רב-אלוף יצחק רבין, ההוראה הבאה לאלוף פיקוד המרכז:

„קודם כל, יש לסגור ולכתר את ירושלים — דבר זה חשוב מכל דבר אחר“. רבע שעה לאחר מכן, הורה השר לא להסתפק בכיתור העיר העתיקה, אלא גם להיכנס לתוכה. סגן הרמטכ"ל נצטוו על-ידי השר לעלות מייד לירושלימה, כדי שתוך הת-רשמות אישית מהמצב בשטח יקבע מתי ניתן יהיה להשתלט על העיר העתיקה, ללא הקזת דם וללא הרס אתרים.

טרם צאתו אל מטוס ה„פיפר“, שעמד להטיסו אל עיר הבריה, התקשר האלוף בר-לב טלפונית עם אלוף פיקוד המרכז, והת-ריע: „מוכרחים לגמור מייד את המבצע, לכתר את ירושלים ולהיכנס לעיר העתיקה. אני אגיע עוד מעט...“. אלוף הפיקוד העיר מייד את מח"ט 55 משנתו והסביר לו במה המדובר. האחרון השיב: „בסדר גמור, מייד פועלים“, והבטיח כי שעת ה-„ש“ החדשה תהיה ב-0900 לערך. הפיקוד הזדרז להקדים את פעולת הסיוע האווירי, ומייד לאחר מכן העביר לחטיבה 55 פקודה מפורטת (בשעה 0700) לכבוש את אוגוסטה-ויק-טוריה, את רכס א-טור, את איזור צומת עזריה ואת אבו-דיס, ולהיות בכוננות לכניסה לעיר-העתיקה.

תכנית ההתקפה ● תכניתו החדשה של מחט 55 — בה שולב כבר גם גדוד 66 — דיברה על כיבושה של אוגוסטה-ויקטוריה בפעולת לפיתה של שני גדודים מתוגברים בטנקים לאחר מח-צית שעה של הפגזה והפצצה:

א. על גדוד 66, מתוגבר ב-7 הטנקים „האבודים“ מחטיבת „הראל“ — הוטל לנוע דרך הר-הצופים ולתקוף את אוגוסטה-ויקטוריה מצפון.

ב. על גדוד 71 הוטל לנוע משכונת ואדי ג'וז דרך עמק קדרון, לעבר אוגוסטה-ויקטוריה — כשלפניו 4 הטנקים של חטיבת „הראל“, טנקי כוח השריון הפיקודי הכשירים ויחידת הסיור של קפוסטה — ולתקוף אותה ממערב (ברגע שיינתן האישור

לכניסה לעיר העתיקה, ייטוב הגדוד מייד על עקביו כדי לחזור לעיר העתיקה מבעד לשער-האריות).

ג. על הטנקים ועל יחידת הסיור של קפוסטה הוטל לפנות מאוגוסטה-ויקטוריה דרומה, לטהר את א-טור ולהציב חסימה בצומת אבו-דיס — עזריה.

ד. גדוד 28 נועד להיות מוכן לפרוץ לעיר העתיקה, דרך שער-הורדוס ו/או שער-האריות (זאת על-מנת לאפשר, במקרה הצו-ר, את ביצוע הפריצה במקביל להתקפה על אוגוסטה-ויק-טוריה).

בין כה וכה הגיע סגן הרמטכ"ל למוצב הפיקוד של פיקוד המרכז (בשעה 0735) ושמע בשיחה (אלחוטית) ממח"ט 55, כי הכניסה לעיר העתיקה אפשרית; כיוון שכך, הורה את אלוף הפיקוד לזרז את הכניסה לעיר העתיקה.

בהקשר לכך, נדונה (בשעה 0755) האפשרות להטיל על אל"מ שלמה להט לפרוץ ישירות לעיר העתיקה עם אותם 7 טנקים „אבודים“ — המוקצים. לגדוד 66, שעל-פי הסברה באותה שעה היו עדיין על גבעת-המבתר. אולם רעיון זה ירד מן הפרק בעודו באיבו, משהודיע מח"ט 55 כי הטנקים המבוקשים כבר ערוכים לפעולה על הר-הצופים עם גדוד 66.

כיתור העיר העתיקה ממוזר ● כחצי שעה מאוחר יותר החלו 4 רביעיות מטוסים ומרגמות של 120 מ"מ בהרעשת אוגוסטה-ויקטוריה. עם תומה, הסתערו כוחות גדוד 66 — בחיפוי אש אנשי הר-הצופים — בציר הכביש המוליך מהר-הצופים לאו-גוסטה-ויקטוריה. שניים מהטנקים שבראש הכוח התוקף עלו על מוקשים, חסמו את הכביש ומנעו את תנועת הטנקים הנז-רים; האחרונים הסתפקו, על-כן, במתן אש חיפוי לצנחנים המסתערים, שמצאו את יעדיהם ריקים מאויב והשתלטו על מוצב אוגוסטה-ויקטוריה העיקרי כמעט ללא אבידות דקות ספורות אחרי השעה 0900.

בו בזמן, התקדמו בציר הכביש הטנקים של רס"ב איתן אריאלי, ג'יפי התול"ר של גדוד 71, ובעקבותיהם הג'יפים של קפוסטה. משהו מאחור, צפונה יותר, החל גדוד 71 לטפס, בפריסה רחבה, לעבר מלון „פאלאס“ ואוגוסטה-ויקטוריה (פלוגה א' ושני זחל"מים נותרו כעתודה מאחור — בקצה שכונת ואדי ג'וז — בכוננות לפרוץ לעיר העתיקה עם מתן „האור הירוק“). בהגיע כוחות גדוד 71 ליעדיהם, מצאו כי הקדימום כבר כוחות גדוד 66, וחברו אליהם.

מח"ט 55 הצטרף מייד לכוחותיו שעל הרכס ועל-פי הוראתו החלו הטנקים שעלו ממערב וסיירת קפוסטה לנוע לאורך רכס א-טור, וטיהרוהו היש קל, בואכה צומת אבו-דיס—אל-עזריה. בו בזמן, התארגן גדוד 71 ליד מלון „פאלאס“, בכוננות להיכנס לעיר העתיקה.

„הר-הבית בדינו!“ ● בשעה 0930 הודיע אל"מ גור מרחבת מלון „אינטרקונטיננטאל“, המשקיפה על הר-הבית, לאמור: „אל מפקדי הגדודים: אנו עולים על העיר העתיקה, אל הר-הבית ואל הכותל-המערבי. אלפי שנות היסטוריה התפלל העם היהודי לשעה זו; עם ישראל מצפה לנצחוננו; עלו והצליחו!“

בהתאם להוראת המח"ט, הותיר מפקד הטנקים לסיירת הח-טיבתית — עליה הוטל להוסיף ולחסום את צומת עזריה ואף לעסוק בטיהור השטח לכיוון אבו-דיס — טנק „סמלי“ אחד, ועם הנותרים נע בדרך יריחו לכיוון גשר גת-שמנים, על-מנת

כניעת העיר העתיקה וטיהורה • בשעה 1015 בערך התייצבו בפני מח"ט 55 נכבדי מזרח ירושלים עם דגל לבן, כעבור כ-45 דקות חתם מושל ירושלים מטעם הכס האשמי — אנוור אל-חטיב — על כתב כניעה רשמי.

סמוך לכך, ניתנה הוראה לפרוץ את כל השערים בחומת העיר העתיקה, ולאבטח את הגישה משער שכם אל הכותל-המערבי לא יאוחר משעה 1200.

מח"ט 55 הורה לכוחותיו לטהר את העיר העתיקה מצלפים ירדנים ולהשתלט עליה, אגב הצבת כוחות בנקודות מפתח, גודד-גדוד בגזרתו.

לאחר שקיבץ מג"ד 28 את כוחותיו המפוזרים, נעו הללו צפונה, ברחובות הריקים מאדם — כשהם שומטים בדרכם חוליות אבטחה בנקודות מפתח — וניהלו קרב-אש קצר באיזור השער החדש, טרם שחזרו אל שער-שכם — יעד המוכתב.

גדוד 66, שהחל במלאכת הטיהור באיחור-מה, פנה לגזרה הדרומית, כשחלקו חותר אל שער-האשפות, וחלקו האחר — אל שער-ציון; שם חבר עם כוחות החטיבה הירושלמית.

אנשי הסירת החטיבתית פעלו בגזרה שמשער-האריות ועד שער-הורדוס, בלי להיתקל בהתנגדות של ממש.

מלאכת טיהור נכבדה נפלה בחלקו של גדוד 71, שפעל בשני צירים בגזרה המרכזית של העיר העתיקה. פלוגות א' ו-ד' טיהרו ללא קשיים מיוחדים את, "הקישלה" המפורסמת — בה היו עצורים בזמנו בני הישוב שנאבקו ולחמו לעצמאות ישראל — ואת רחבת מגדל דוד, פרצו דרך שער-יפו ונפלו אל בין זרועותיהם של תושבי ירושלים העברית הנלהבים, משכונת ימין-משה. דרכן של פלוגות ג' ו-ב' הובילה אותן לאיזור השער החדש, וכאן נתגלה מוקד-התנגדות עיקש במלון, "האבירים".

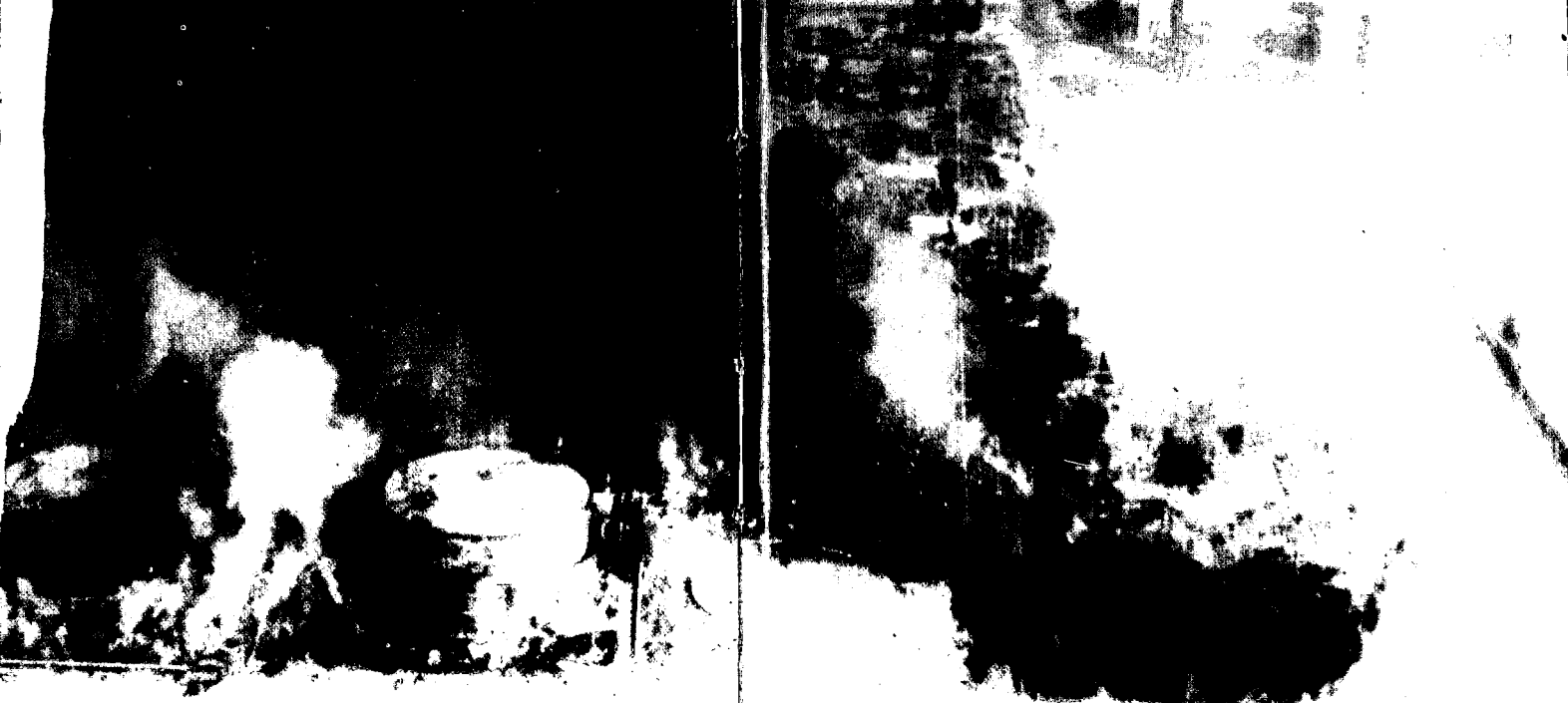
בטיפוס על צינורות הביוב, תוך מתן דוגמה אישית על-ידי המפקדים, טוהר המלון. (במהלך קרב זה — האחרון בירושלים — נפצעו הן מג"ד 71 והן סגנו).

עתה יכלו הכוחות הלוחמים, משחררי ירושלים, לפוש ולהת-ארגן. לא עבר אלא זמן קצר והדחפורים הסתערו על החומות והגדרות — שביתרו משך 19 שנים את לבה של ירושלים — ואיחודם של שני חלקי הבירה הפך לעובדה. ירושלים חזרה להיות העיר שחוכרת לה יחדיו.

להיכנס ראשון מבעד לשער-האריות. מכיוון אחר, התקדמו לעבר אותו שער שתיים מפלוגות גדוד 71 (הסמג"ד, סרן דן, נטל עמו את פלוגה ד' לכיוון שער-האשפות). כפסע היה בינם לבין שער-האריות, כשלפתע עקף זחל"מ החפ"ק החטיבתי אותם ואת הטנקים, פרץ את השער הפתוח למחצה ונכנס ראשון לעיר העתיקה בדרכו להר-הבית. לאחר שנוכח מח"ט 55 כי החניון הצבאי הירדני שבמקום ריק מאויב, דיווח (בשעה 1000): „הר-הבית בידינו". סמוך לכך הגיעו כמה מלוחמי החטיבה — בראשותם של הסמח"ט משה פלס ומ"פ א' מגדוד 71, יורם זמוש — מבעד שער-המוגרבים אל הכותל-המערבי, והניפו עליו את דגל ישראל.

אל הצנחנים שליד הכותל הצטרפו, עד מהרה, מכיוון שער-האשפות, לוחמים ירושלמים — אנשי הגדוד של פייקס ז"ל מהחטיבה הירושלמית. גדוד זה — עליו פקד עתה סא"ל ברוש — נצטווה בשעה 0800 להיות נכון לחדור לעיר העתיקה. היה זה לאחר שהמח"ט אל"מ אליעזר אמיתי קיבל אישור מן הפיקוד לטהר את מורדו המזרחי של הר-ציון ואת סילוואן. בשלב ראשון, פתחו לוחמי החי"מ שבגזרה ציר בשטח הממוקש מהר-ציון לעבר מנזר הגליקנטוס שלמרגלותיו — החולש על איזור שער-האשפות. בציר זה התקדמו 2 פלוגות מגדודו של סא"ל ברוש, סרקו את המנזר וב-1015 — דהיינו, 30 ד' לאחר פריצת שער-האריות, נכנסו לעיר העתיקה מבעד לשער-האשפות. בעוד אחת הפלוגות פונה לעבר הרובע היהודי מערבה וחותרת לעבר שער-יפו, נמשכו אנשי הפלוגה השניה כבמגנט אל הכותל-המערבי, אליו הגיעו גם סגן הרמטכ"ל ואלוף הפיקוד. הקדים אותם הרב הראשי לצה"ל, האלוף שלמה גורן, שרץ ברגל אל הכותל-המערבי — כסספר תורה בשמאלו ושופר בימינו — נשק לאבניו וקרא למרגלותיו את, "שיר-המעלות" מספר תהי"ל. אחר אמר הרב, „אל מלא רחמים" ו, "קדיש" לזכר חללי הקרב, שבדמם שיחררו את ירושלים. הלוחמים היגיעים והבוכים פצחו לאחרי-מכן בשירה של נעמי שמר — שהפך באותם ימים למעין המנון — „ירושלים של זהב". בהמשך היום הגיעו אל הכותל הרמטכ"ל, שר-הביטחון וראש-הממשלה אין ספק, כי כל המשתתפים במעמד זה של גאולת הכותל, לא ישכחוהו לנצח.

בהיותו מנהיג ריאליסט הקיר עבד אל-נאצר בכך, שניהול מאבק מזוין אחרי התמוטטות כוחותיו המזוינים, היא דרך פעולה בלתי-מצויאית. חודשים אחרי תום המלחמה, לא היסס עבד אל-נאצר לקבוע: „איננו יכולים כיום לתקוף את ישראל ולא נוכל לעשות זאת למשך תקופה ממושכת... אם ברצוננו להשיב את אדמתנו במלחמה — לא נתחיל במלחמה. לא נוכל להתחיל במלחמה אלא אחרי שנהיה בטוחים, שאנו יכולים לנצח — אחרת נביא על עצמנו אסון קשה ביותר.“ עבד אל-נאצר ידע כי אימוץ המלחמה כדרך פעולה יחידה (כפי שהציעו זאת המנהיגים הערבים הקיצוניים של סוריה ושל אלג'יריה) יביא להקפאת המצב שנוצר באיזור בעקבות התבוסה למשך שנים רבות. וכך עלול המצב הגיאוגרפי החדש להפוך לזרע של קבע. יתרה מזאת הערכתו של עבד אל-נאצר, כי ישראל מעוניינת להציע את המציאות החדשה שתהוות באזור היא תהייה, ללא ספק, סיבה נוספת שלא לבחור בדרך פעולה, אשר רק עלולה לקדם את מטרותיה של ישראל.

עבד אל-נאצר שאף שייכפה על ישראל הסדר קרוב, במידת האפשר, לזה שנכפה עליה אחרי מבצע „קדש“. הוא ביטא שאיפה זו בפומבי מספר פעמים במילים הבאות: „אם נוכל לקבל את המגיע לנו

תפיסתו של עבד אל-נאצר* לחיסול „תוצאות התוקפנות“

מה שהסתיימה מלחמת ששת-הימים, עמדה בפני עבד אל-נאצר, לכאורה, הברירה בין אחת משתי האפשרויות הקיצוניות הבאות:

א. לשאת-ולתת עם ישראל לפתרון מלא של עצם הסכסוך הערבי-ישראלי, בהתאם לתנאים שהעמידה ישראל.

פתרון צבאי כדרך פעולה יחידה. נאצר דחה על הסף את האפשרות לשאת-ולתת עם ישראל. במשא-ומתן כזה, כשישראל ממשיכה לקיים את שליטתה בשטח הכבושים, ראה שליט מצרים צעד של כניעה והודאה בתבוסת כוחותיו. יתרה על-כן, במשא-ומתן עם ישראל היה משום הודאה מצדו גם בכשלון המדיניות שניהל מאז עלה לשלטון. נוסף לכך, הגם שתבוסת כוחותיו במלחמה היתה קשה — היא לא היתה מלאה ובנסיבות אלה לא הועמד עבד אל-נאצר בפני ההכרח להגיע לכלל הסדר עם ישראל.

* בחינתה של התפיסה הנאצרית ל„חיסול תוצאות התוקפנות“ מתבססת על מאמר מפורט יותר (שנכלל בקובץ מאמרים על מצרים בתקופת שלטונו של עבד אל-נאצר) העתיד להתפרסם בהוצאת „מערכות“.

מדיניות המאבק של עבד-אל-נאצר

סא"ל יונה

ראל"ן נכנ לעצם יכולתה של מצרים לקיים מגעים מדיניים.

ב. לאפשר קיומם של מגעים מדיניים מתוך עמדה של כוח במטרה להשיג הסדר מכובד.

ג. להוות גורם מרתיע ומאיים כאחד: "אנו אפילו סבורים כי השגת רמה מסוימת של יציבות עשויה להוות תחליף לשימוש בו הלפיה למעשה" שכן, "אין תקווה לפתרון מדיני אלא-אם-כן יבין האויב, כי יש ביכולתנו לאלצו לסגת על-ידי הלחץ מה". כאן משתלבת גם קביעתו של עבד אל-נאצר לפיה, "מה שגלקח בכוח לא יוחזר וזו אלא בכוח". זו לא היתה קביעה מילית טנטית גרידא. נשיא מצרים האמין בכך, שעצם האיום בהפעלת העוצמה הצבאית יצור לחץ מספיק (אם לא על ישראל אזי לבטח על ארצנו), השואפת למנוע התלקחות במזרח-התיכון) לקידום ההסדר בדרכים מדיניות בלבד.

"תורת השלבים" של עבד אל-נאצר מבירה היתה היטב את השקפתו על המאבק בישראל ועל היקפו.

בנאומו ב-10 באפריל 1968, חילק נשיא מצרים את המאבק הצבאי העומד בפני מצרים לארבעה שלבים ברוחיים ומוגדרים היטב:

שכן מטרתו היתה להשיג הסדר פוליטי במהותו. האמצעים הצבאיים נועדו למנוע במהלכים המדיניים, להעניק להם "מוד" שדרה" — תוקף הכרחי להצלחתם. עם זאת חזר עבד אל-נאצר וקבע, כי: "ערכה של כל החלטה מדינית נמדד לפי הכוח הצבאי, שנוכל להעמיד כדי לבסס את העמידה על זכותנו". שכן: "נסיונו בעבר אומר, שרק כוחנו מסוגל היה להעמיד את האויב לחפש את הדרך שתוריד את הסדר מכובד, במקום לנסות לכפות עלינו כניעה בלא תנאי" (שמשמעותה לפי הפירוש הנאצרי משא-ומתן עם ישראל, הכרה בה ועשיית חוזה שלום עמה). קביעתו זו מבהירה היטב את, "המשקל הסגור" ואת התפקיד, שהועיד לכל אחד מהאמצעים בתפיסת המאבק שלו. ואכן, מש-הועמדה במבחן המציאות עתידה היתה תפיסת המאבק הנאצרית להצליח או להיכשל בהתאם לייעילותו של הלחץ הצבאי, שמצרים יכלה לפתח כדי לתמוך במהלכים המדיניים.

במסגרת תפיסה זו הועיד עבד אל-נאצר לעוצמה הצבאית את התפקידים הבאים:

א. להעניק למצרים יכולת של "הגנה אמיתית"; יכולת זו היא התנאי הראשון לבלימת, שאיפת ההתפשטות של יש-

הודות לפעולה המדינית, כפי שאירע ב-1957, מה טוב". עבד אל-נאצר שאף כל ההסדר הכפוי יחייב את ישראל לסגת מכל השטחים שכבש עליהם (או כל-ינה ערבית אחרת) תחייב בנפרד רשמי כלשהו כלפי ישראל לגבי היחסים ביניהם אחרי הנסיגה. במקרים אחרות הסדר כזה יחזיר את מערכת היחסים עם ישראל למצב ששרר לפני מלחמת ששת הימים. עבד אל-נאצר ידע כי ארה"ב היא המעצמה היחידה מסוגלת לכפות הסדר על ישראל, אולם הוא ידע גם זאת שקיימים הבדלים מהותיים בין עמדתה של ארה"ב עתה לבין העמדה שנקטה עשר שנים קודם לכן. לכן היה עליו לשנות, או לפחות לקרב, את מדיניותה של ארה"ב בכיוון הרצוי לו. מדיניות מצרית סבילה של "שב ואל תעשה", לא תניע את ארה"ב לכפות את ההסדר המבוקש ועלולה לגרום להקפאתו של המשבר. לכן החליט נשיא מצרים לנהל מאבק משולב — מדיני וצבאי: "אנו עומדים בפני משימה שמשותפת להביא לחיסול תוצאות התוקפנות. נפעל באמצעות הפעולה המדינית ובאמצעות הפעולה הצבאית להגשמת מטרות נשגבה".

במסגרת מאבק משולב זה שם עבד אל-נאצר את הדגש על המהלכים המדיניים,

א. שלב העמידה האיתנה.

ב. שלב ההרתעה.

ג. שלב חיסול התוקפנות (בהזדמנויות אחרות הוגדר שלב זה על-ידי גם כן, שלב של הדיפת התוקפנות" וכ, שלב השחרור של האדמה הערבית").

ד. שלב הניצחון הסופי.

בחלוקה זו של המאבק קיימת הפרדה ברורה בין המאבק, המוגבל בהיקפו ובמטרה — זה שנועד להביא לכלל, "חיסול תוצאות התוקפנות" (קרי: תוצאות מלחמת ששת-הימים) — לבין המאבק הגדול, שנועד להגשים את היעד הסופי — חיסולה של "תוקפנות 1948". הבחנה זו בין השלבים השונים של המאבק קבעה גם את העוצמה הצבאית הדרושה בכל אחד מהשלבים ואת מועד הפעלתה.

בהזדמנויות רבות חזר נשיא מצרים והדגיש, כי בניינה של עוצמה צבאית הדרושה לניהול המאבק להשגת, הניצחון הסופי, הוא תהליך ארוך ומסובך, העלול להימשך שנים רבות. אולם, מאחר שתהליך זה נועד לאפשר הגשמתה של מטרה רחוקה, לא התקשה נשיא מצרים להפוך את המטרה ואת האמצעי להגשמתה כאחד למיתוס ולתווך ארוך-טווח. בעצם העלאתו של מיתוס זה אחרי המלחמה והפיכתו מחדש לאבן-יסוד בתפיסה הבטחונית האסטרטגית, היה משום חזרה לתפיסה שעיבד אל-נאצר עיצבה כבר בראשית שנות ה-60: המשלת המאבק הסופי בישראל למאבקם של המוסלמים בצלבנים. משתקפת כאן, ללא ספק, השפעת הזעזוע שגרמה מלחמת ששת-הימים לעבד אל-נאצר בהוכיחה לו — פעם נוספת באופן מוחשי ביותר — כי אין בכוחם של הכוחות המזוינים של מצרים לגבור על ישראל במלחמה כוללת. עם זאת, העלאתו מחדש של "הניצחון הסופי" — אמנם כמיתוס, כמטרה ארוכת-טווח מבחינת היכולת להגשימה — איפשרה לעבד אל-נאצר לקיים מתח מתמיד בתוך מצרים (בין השאר כדי לדחות לחצים פנימיים שונים) וסייעה בידו במאמציו לרתום את העולם הערבי תחת הנהגתו.

אולם לא דין, "חיסול תוצאות התוקפנות" כדיון המאבק להגשמת, הניצחון הסופי. ל"חיסול תוצאות התוקפנות" חייב היה עבד אל-נאצר למצוא פתרון מהיר, שאם לא כן קיימת סכנה שהמציאות שנוצרה

אחרי מלחמת 1967 תוקפא בדיוק כשם שהוקפאה מבחינתו המציאות שנוצרה אחרי מלחמת 1948. במטרה למנוע היווצרותו של קיפאון מעין זה, אשר יהפוך גם את "חיסול תוצאות התוקפנות" למיתוס ולחזון, החליט עבד אל-נאצר בתום מלחמת ששת-הימים להתמיד בדרך המאבק.

הפרדה זו של המאבק לשלבים השונים איפשרה לנשיא מצרים לשלול הפעלת העוצמה הצבאית, "טרם זמנה" לשם הגשמת המטרה הסופית, ולחייב הפעלת העוצמה הצבאית למען הגשמתה של המטרה המיידית — חיסול תוצאות התוקפנות. אולם גם במקרה זה תופעל העוצמה הצבאית כשהיא מוגבלת בהיקפה ומושכלת באשר לעתויה, רק באותה המידה הדרושה לסייע להצלחתם של המהלכים המדיניים ולתת להם משנה-תוקף. שכן, אם תופעל עוצמת מצרים בדרך אחרת, עלולה היא, לתת בידי ישראל הזדמנות לנחול ניצחון נוסף, אשר עלול להמיט על מצרים (ובעקבותיה על העולם הערבי כולו), "אסון קשה ביותר".

מה היו המאפיינים והמרכיבים של ההסדר, אשר עבד אל-נאצר לחם להגשמתו מאז תום מלחמת ששת-הימים? עבד אל-נאצר חזר והדגיש, כי מבחינתה של מצרים, מדובר רק בהסדר שיושג, "תוך שמיידית על העקרונות הבאים, הקבועים במדיניותה של מצרים — לא מו"מ עם ישראל, לא שלום עם ישראל, לא הכרה בישראל. לא יבוצעו עסקות על חשבון השטחים הפלסטינאים ולא על חשבון העם הפלסטינאי". באימוץ נוסח ההחלטות של ועידת הפסגה, שהתכנסה בספטמבר 1967 בח'ר-טום, הבהיר נשיא מצרים — כביכול מו"מ וית ראייה שונה — את חתירתו להסדר דוגמת זה שנכפה ב-1957. "הפתרון המדיני חייב להיות פתרון של כבוד, שלא יאפשר לישראל אף שעל אחד של אדמה ערבית באיזו מדינה ערבית שהיא". בכך העמיד נשיא מצרים נסיגה כללית של יש-ראל מכל השטחים כתנאי ראשון לכל הסדר.

אין זו עמדת-מוצא למיקוח, או עמדה טקטית גרידא. זוהי עמדה עקרונית. עמדה זו נבעה הן מתפיסתו של עבד אל-נאצר את רעיון הלאומיות הערבית ואת מקומה של מצרים בתוך העולם הערבי, והן מראייתו הוא את עצמו כמנהיג כל-ערבי, כנושא הדגל של הלאומיות הערבית ולכן כמייצג את האינטרסים של כל מדינות ערב ומגן עליהם. מכאן נבעה השלילה

המוחלטת של אפשרות להסדר חלקי עם ישראל.

התפיסה הנאצרית במבחן המציאות

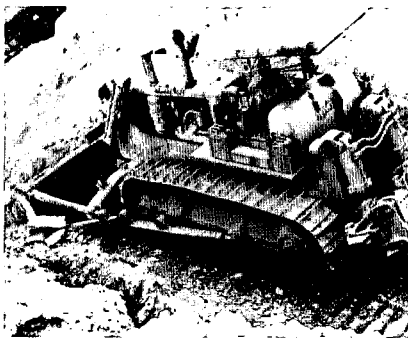
הלחימה בחזית התעלה

(יוני 1967 — אוקטובר 1968)*

כל זמן שנשיא מצרים העריך כי כוחותיו המזוינים טרם החזירו לעצמם את היכולת של "הגנה אמינה" (בלשונו שלו — "השלב של העמידה האיתנה"), הקפיד עבד אל-נאצר לשמור על מידה סבירה של שקט בחזית התעלה. הפעילות הצבאית שהיתה בחזית זו עד סתיו 1968, ואשר נבעה מיוזמה ברורה של המצרים, מקורה בראש ובראשונה בחשש אמיתי מצד צמרת השלטון שבמצרים, שמא מתכוונת ישראל לנצל את חולשתה הצבאית של מצרים; זאת כדי לבסס את מאחזיה לאורך התעלה, להשיג הישגים נוספים ולקבוע מצב עובדתי של שליטה ישראלית בשטח, אשר ישרת אותה בעתיד במיקוח המדיני. כך, למשל: ראס אל עיש — 1 ביולי 1967; קביעת קו הרוחב $29^{\circ} 52'$ כמסמן את הפתח הדרומי של התעלה, ועל-כן הפתיחה באש על כלי-שיט ישראלים השטים צפונה לו — יולי 1967; ירי על סירות צה"ל ששטו בתעלה — כביטוי לראייתם בתעלה שטח ריבוני מצרי — יולי, ספטמבר 1967. גם טיבועה של המשחתת "אילת", ב-21 באוקטובר 1967, נכלל בסוג זה של פעילות, שכן המצרים ראו בסירות הקבועים שערכה המשחתת באיזור פורט סעיד פעולת התגרות ברורה ופגיעה בריבונות טריטוריאלית שלהם, תוך כוונה מצד ישראל לנצל את חולשתם הצבאית הכוללת. תק-

* האירועים הצבאיים בחזית התעלה מתום מלחמת ששת-הימים ועד לכניסתה של הפסקת אש לתקפה בליל 7-8 באוגוסט 1970 נדונים במאמר זה בקצרה — בדרך כלל תוך אזכור האירועים המרכזיים בלבד. תיאור מפורט ניתן למצוא בשלושה הפרסומים הבאים:
א. "1000 הימים: 12 יוני 1967 — 8 אוגוסט 1970" (העורך: תא"ל ארד), משרד הביטחון — ההוצאה לאור, 1972.
ב. Lawrence L. Whetten: "June 1967 to June 1971 — Four Years of Canal war reconsidered", New Middle East, June 1971, pp. 15-25. בעל מאמר זה דן בפירוט ניכר גם בסיוע הסובייטי למצרים, בהתפתחות המעורבות הצבאית של הסובייטים ובהשתלבותם בלחימה הפעילה.
ג. "בטחון ישראל בשנה השלישית למלחמת ששת-הימים", תא"ל י. רביב — "מערכות", חוב' 209, שבט תש"ל, עמ' 4-23.

רתם הרצופה של הסובייטים) להגיע לעוצ-
 מה צבאית רבה יותר משהיתה להם לפני
 מלחמת ששת-הימים, במיוחד בכוחות
 האויר ובשריון (הדגש על חיוזק כוחות
 האויר והשריון, שהחל להסתמן כבר בת-
 קופה זו, ימשיך ויבלוט עוד יותר בשנים
 הבאות). שיקומם המהיר של הכוחות ה-
 מזוינים והעובדה כי לקראת המחצית הש-
 ניה של 1968 כבר עמדה לרשות מצרים
 עוצמה צבאית העולה מבחינה כמותית
 (ובמידה רבה גם מבחינה איכותית, כתר-
 צאה מקבלת אמצעי-לחימה משופרים יו-
 תר ובעלי כושר-ביצוע גבוה יותר מבר-
 ה"מ) על העוצמה הטרומ-מלחמתית —
 כל אלה הביאו את עבד אל-נאצר למסק-
 נה, כי כוחותיו החזירו לעצמם את, היכר-
 לת לעמידה האיתנה. על כן, משראה
 צורך לתת תמיכה צבאית למהלכים המ-
 דיניים ולקידומם, החליט בשלהי 1968 על
 חידוש הלחימה — בצורה של, מלחמת
 ההתשה".

המאבק המדיני

למרות התבוסה שנחלה במלחמת ששת-
 הימים (ואולי דווקא בגללה) גילתה מצ-
 רים של עבד אל-נאצר נוקשות וקשיחות
 מתחילת המאבק המדיני, ששלוו הראשון
 הסתיים בקבלתה של החלטת מועצת הבי-
 טחון 242. עבד אל-נאצר חזר והבהיר
 שהוא מתנגד לכל צורה של הידברות עם
 ישראל, קל וחומר התקרבות כלשהי לעמ-
 דתה של ישראל. הוא תבע נסיגה כוללת
 של כוחות צה"ל לגבולות 4 ביוני 1967,
 בלא שינוי כלשהו במהותם של היחסים
 ששררו לפני המלחמה עם ישראל. עמדה
 נוקשה זו הכשילה את נסיונותיהן של מע-
 צמות-העל להגיע לנוסחת פשרה שתפשר
 את הקיפאון (דוגמאות לכך הם ה,הסכ-
 מים" של גולדברג—גרומיקו מסוף יולי
 ומסוף ספטמבר 1967). בתביעה שהנסיגה
 חייבת להיות כוללת, דחה שליט מצרים
 פניות מצד המדינות הימיות (בראשן מדי-
 נות מערב אירופה) לפתוח את התעלה
 לשליט תמורת נסיגה חלקית מצד ישראל
 (אוקטובר 1967). אפילו בפתיחת אחת
 היציאות של התעלה כדי לחלק את האניות
 הזרות, שנתקעו באגמים מאז המלחמה,
 ראתה מצרים חלק בלתי-נפרד מהשאלה
 הכוללת יותר של חיסול תוצאות התוקפ-
 נות. בנקטו עמדה זו קיוה נשיא מצרים,
 כי יעלה בידו להפעיל לחץ בין-לאומי על
 ישראל, כדי שזו תיסוג מהשטחים.

שיקום הכוחות המזוינים (עד סוף שנת 1968)

שיקומם של הכוחות המזוינים של מצרים
 החל ימים ספורים אחר שהפסקת האש
 נכנסה לתקפה. שיקומם המואץ של הכו-
 חות המזוינים התאפשר רק הודות לנכו-
 נותה של ברה"מ לרתום את מלוא משאביה
 כדי לסייע למצרים במשימה זו. ואכן, כבר
 באמצע חודש יוני 1967 החלה לפעול, רכ-
 בת-אויר" מברה"מ לקהיר, ובמקביל הו-
 עברו בדרך הים כמויות גדולות והולכות
 של חימוש ושל אמצעי לחימה. לימים,
 ב-23 יולי 1968, הביע נשיא מצרים באר-
 פן פומבי את תודתו לברה"מ במילים
 הבאות: „אילולא ברה"מ והסכמתה להע-
 ניק לנו נשק, היינו שרויים כיום עדיין
 באותו המצב בו נמצאנו לפני שנה כשלא
 היה לנו נשק, נתונים לאימונים מצד ישראל
 ונאלצים לקבל את תנאיה.“
 תוך כ-18 חודשים הצליחו המצרים (בעז-

ריות אלו, כמו האחרות שאירעו עד לסוף
 1967, נועדו גם לתמוך בקריה-הסברה המצ-
 רי באו"מ ובבימות אחרות, לפיו המצב
 שנוצר בזירה משול ל,חבית של אבק-
 שריפה" העלולה להתלקח כל עת, אלא אם
 תתקבל ב-או"מ החלטה מכרעת ו,בעלת
 שניים", שתצוה על ישראל לסגת. עצם
 המשך נוכחותה של ישראל על גדות הת-
 עלה מהוה, על כן, סכנה לשלום העולם.
 כן טענו דבריה של מצרים, כי שליטתה-
 באש של ישראל על התעלה מסכנת את
 השיט בה, ומכאן שאין כלל מקום לדון
 על פתיחתה של התעלה מחדש לשיט
 בין-לאומי כל עוד כוחות ישראל לא נסו-
 גו מקו התעלה ומכל סיני.

דומה, כי מאחורי הפעילות המצרית בחזית
 התעלה הסתתר שיקול נוסף, שהיה בעל
 משקל נכבד במערכת השיקולים של מצ-
 רים. מנהיגי מצרים לא העריכו מראש,
 שתגובתה של ישראל תהיה כה חמורה
 וקשה כפי שהיתה (החל מירי ארטילרי
 ואש טנקים על ערי התעלה וכלה בהפעלת
 מטוסים כלפי בסיסי-אש, או שיתוק מפ-
 עלים כלכליים באיזור סואץ — בתגובה
 על הטבעתה של המשחתת „אילת"). לת-
 גובה זו נודעה השפעה מכריעה. שכן היא
 חשפה את חולשתה הצבאית של מצרים
 ואת פגיעותה הרבה, ובו בזמן המחישה
 את נחישות החלטתה של ישראל להגיב
 תגובה קשה על כל הפרה של שקט לאורך
 קו הפסקת האש. המסקנה האופרטיבית
 שעבד אל-נאצר הסיק ממצב זה היתה
 כפולה: א. בשלב זה של בנייתם-מחדש
 של הכוחות המזוינים, עדיין לא בשל הזמן
 להתגרריות בישראל; ב. המשקע של האי-
 רועים שקדמו למלחמת ששת-הימים היה
 עדיין טרי מדי בתודעה העולמית, ודעת
 הקהל בעולם טרם הוכנה לקבל את העמ-
 דה המצרית; גם לא גויסה עדיין תמיכה
 מדינית בקו המצרי.

מאז סוף 1967 ועד סתיו 1968 הקפידו,
 אם כן, המצרים לשמור על שקט לאורך
 התעלה. במשך תקופה זו הצטמצמה פעי-
 לותם הצבאית רק לפעילות עקיפה, בה
 הפעילו אנשי-קומנדו פלסטינאים או
 בדוים תושבי סיני למיקושים, לחבלות
 ולפיגועים. כן התנהלה על-ידם פעילות
 ענפה למטרות מודיעין.

עיקר המאמצים מוקדו בתקופה זו בשתי
 משימות: שיקום הכוחות המזוינים בקצב
 מואץ ומאבק מדיני תוך מאמץ ללכד את
 העולם הערבי לחזית יעילה אחת.

קבלתה של החלטת מועצת הביטחון מ-22 בנובמבר 1967 על-ידי מצרים (החלטה 242) סותרת, לכאורה, את עמדתו המוצהרת של עבד אל-נאצר בשאלת המשבר. שכן, החלטה זו אינה מצמצמת לפתרון משבר 1967 בלבד אלא קובעת שעל הצדדים להגיע להסדר, שביטחיה כינונו של שלום צודק ובר-קיימא באזור — דהיינו פתרון מהותי של הסכסוך שבין הערבים לבין ישראל. אולם דובריה של מצרים הבהירו, כי מבחינתם כוללת ההחלטה שני סעיפים אופרטיביים בלבד, אשר החובה להוצאתם אל הפועל מוטלת על ישראל ורק עליה: נסיגה מלאה מכל השטחים הכבושים, בהתבסס על העיקרון הראשון שקבעה מועצת הביטחון, שאין לספח שטחים ככוח; ופתרונה של בעיית הפליטים הפלסטינאים. ביצועם של כל הסעיפים האחרים הכלולים בהחלטה * יהיה מותנה בבחינת פועל יוצא, באופן בו תבצע ישראל את שני הסעיפים הנזכרים; וגם אז ממשיכה מצרים להיות, כבולה ב"לאוים" של הירטום, בכל הקשור למהות היחסים שישררו בעתיד בינה לבין ישראל.

העמדה החד-משמעית והבלתי-מתפשרת שנקטה מצרים בשאלה הטריטוריאלית נובעת, ללא ספק, מגישה עקרונית. לא כך הוא לגבי העמדה אותה נקט נאצר בשאלה של הפלסטינאים. התבטאויות של נשיא מצרים בשאלה זו מצטיינות בדורעניות ברורה ובערפול מכוון. יש והוא ראה בכך שאלה של פליטים בלבד, אשר כבר עצרת ה"או"ם משנת 1948 הצביעה על הדרך לפתרונה (סעיף 11 הידוע) ומוצעת הביטחון אימצה, לדבריו, דרך זו בהחלטתה מ-22 בנובמבר 1967. אולם בדרך כלל נקט עבד אל-נאצר עמדה שונה, אשר טמונה בה משמעות מרחיקת לכת: „אי אפשר שייכון השלום במזרח-התיכון ללא השבת הזכויות החוקיות לעם פלסטיני” — קבע באחד מנאומיו והמשיך (בהודמנות אחרת), „איש לא יוכל להחזיר את הבעיה של הפלסטינאים לקדמותה רק כבעיה של פליטים, או כבעיה אנושית

גרידא". שכן, כך הבהיר, „הבעיה הפלסטינאית הפכה להיות בעיה של עם שיש לו מולדת ובעיה של מולדת שיש לה עם". אי לכך: „החלטת מועצת הביטחון מ-22 בנובמבר 1967 יתכן ותהיה מספיקה לחיסול תוצאות התוקפנות, שבוצעה ביוני 1967, אולם אין ההחלטה מספיקה לגבי הגורל הפלסטינאי". בסוגיית הפלסטינאים ניסה עבד אל-נאצר לעקוף את המוקשים הטמונים, מבחינתו, בהחלטת מועצת הביטחון. בהחלטה דובר על השאלה הפלסטינאית, בשאלה של פליטים, כאחת מב-עיות היסוד התלויות ועומדות כמכשול בדרך לכינונו של „שלום צודק ובר-קיימא באזור".

שאיפה זו של מועצת הביטחון נמצאה, כאמור, בסתירה מוחלטת למטרות המיידית של עבד אל-נאצר — „חיסול תוצאות התוקפנות". על-ידי עצם העלאתה של הדרשה ל„השבת הזכויות הצודקות של עם פלסטיני" (אשר בהצגתה כך יש משום ערעור מכוון של קיום ישראל כמדינה ריבונית בעלת צביון יהודי באזור), שינה עבד אל-נאצר את המשמעות שניתן היה ליחס לעובדה שמצרים קיבלה את החלטת מועצת הביטחון. עם זאת הבין, כנראה, עבד אל-נאצר, כי העמדת העניין הפלסטינאי בצורה כזו, מקטינה את הסיכוי של הגשמת הסדר מדיני, על בסיס ההחלטה, אשר יחזיר למצרים ולמדינות הערביות האחרות את השטחים הכבושים. נשיא מצרים הקפיד, לכן, לנקוט לשון מעורפלת, רב-משמעית, בכל הכרוך בעמדתו בשאלה הפלסטינאית והשאירה במתכוון פתוחה לפירושים. שימוש של עבד אל-נאצר בשאלה הפלסטינאית היה, אם כן, טקטי במאבקו להסגת כוחות ישראל מהשטחים הכבושים, ונועד לדחות את תביעתה של ישראל (אשר נתמכה בכך על-ידי ארה"ב, והדבר השתקף בהחלטת מועצת הביטחון) לשלום ולהסדר מלא של הסכסוך הערבי-ישראלי. בעשותו כך, השאיר נשיא מצרים את הבעיה הפלסטינאית כ„אופציה" לעתיד. עצם קיומה כבעיה בלתי פתורה,

איפשר לו מחד-גיסא לדחות את הדרשה להסדר מלא עם ישראל ומאידך-גיסא — להעלות בעתיד, משיווצרו התנאים הדרושים, את שאלת ההסדר לפי הפירוש שלו. הנושא הפלסטינאי מתקשר, אם כן, באורה ישיר עם „תורת השלבים" של המאבק בישראל — דהיינו, ההפרדה שעבד אל-נאצר הפריד בין השלבים של המאבק שנועדו להגשים את המטרה המצומצמת של „חיסול תוצאות התוקפנות", לבין השלב שנועד להגשים את „הניצחון הסופי". אם נתעלם מניסוחים ומטיעונים דיפלומטיים מחוכמים, נמצא כי מדיניותה של מצרים בכל התקופה הנאצרת לא נשתנתה שינוי מהותי. במגעים הרבים שקיים שליח האו"ם, הד"ר יארינג, בקהיר נאמר לו, כי התנאי להתקדמות כלשהי בכיוון הסדר מדיני הוא נסיגה מלאה של ישראל מכל השטחים שכבשה. כל שאלות ההבהרה של יארינג לגבי עתיד היחסים באזור, היה וישראל תיסוג, נשארו מצד המצרים ללא תשובה מחייבת חד-משמעית. במקביל ניהלו המצרים פעילות מדינית מרוכזת שבמרכזה עמדה המגמה „לחשוף את האימפריאליזם" — דהיינו את כוונותיה האמיתיות של ארה"ב, שבגללן ממשיכה היא לתמוך בישראל. כאן משתלב גם מצד מצרים את דעת-הקהל העולמית לטובת המאבק הערבי וכן להשאיר את ארה"ב בודדה בתמיכתה בישראל. זאת עשו בהציגם מדיניות מתונה מבחינה טקטית של-עומתה נראתה עמדתה של ישראל נוקשה וקיצונית. כדי ליצור לחץ על ישראל תי-ארו באופן קבוע את המזרח-התיכון כ„חבית של אבק שריפה", העלולה לגרום תבערה עולמית, אם ישראל לא תיסוג. לבסוף יש להצביע בהקשר זה על מאמצי ציהם ללכד את העולם הערבי לחזית אחת, אשר תהיה מסוגלת להציג איום של ממש לאינטרסים חיוניים של ארה"ב (ושל מדינות מערביות אחרות) באזור.

המאמצים ללכד את העולם הערבי

מאמציו של עבד אל-נאצר ללכד את העולם הערבי, במטרה ליצור חזית מגובשת ומאוחדת בעלת עוצמה כלכלית ופוליטית, החלו סמוך לסיימם של הקרבות. לנשיא מצרים היה ברור מראש, כי ללא קיומה של חזית ערבית כזאת יקשה עליו לנהל את המאבק „לחיסול תוצאות התוקפנות" על-פי הכללים שקבע לעצמו.

ש. המדיניות לחיות בשלום בגבולות בטוחים ומוסכמים, כשהן משוחררות מכל איום או פעולות אלימות.

ג. הבטחת חופש השיט בנתיבי מים בין-לאומיים הנמצאים באזור.

ד. הגשמת פתרון צודק לבעיית הפליטים.

ה. הבטחת השלמות הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של כל אחת מהמדינות באזור על-ידי נקיטת אמצעי ביטחון. הכוללים את כינונם של אזורים מפורזים.

החלטת מועצת הביטחון כוללת, כידוע, את הסעיפים האופרטיביים הבאים, אשר ביצועם על-ידי הצדדים המעורבים בסכסוך נועד להבטיח את כינונו של „שלום צודק ובר-קיימא באזור":

א. נסיגת הכוחות המזוינים של ישראל משטחים שנכבשו במהלכו של הקונפליקט האחרון.
ב. ביטול כל מצבי הלוחמה; הכרה וכיבוד הריבונות, השלמות הטריטוריאלית והעצמאות המדינית של כל אחת מהמדינות באזור וזכותן

התבוסה שנחלו מדינות ערב במלחמת ששת-הימים יצרה תלות גומלין בין עבד אל-נאצר לבין המנהיגים של מדינות-ערב האחרות: מחד-גיאת תלותה הכלכלית ה- גוברת של מצרים במדינות ערב העשירות והזדקקותו של עבד אל-נאצר לחזית ער- בית אחידה כדי לתת משקל נוסף למחל- כים המדיניים ולפעולות הצבאיות שנקט. מאידך-גיסא, הסיכויים של ירדן ושל סור- יה להחזיר לעצמן את השטחים שכבשה ישראל בדרך, „מכובדת“, שאין בה משום „כניעה“ לישראל, היו מותנים בעמדה ש- ינקוט נשיא מצרים בשאלת סיני ולגבי מכלול היחסים עם ישראל. אולם הבעיה הטריטוריאלית קשרה גם את עבד אל- נאצר לעמיתיו, שהרי הסדר נפרד מצדו עם ישראל, אשר יחזיר את סיני למצרים, פירושו סתימת הגולל על שאיפות המנ- היגות שלו בעולם הערבי.

חולשתה הבסיסית של מצרים והפגיעה הבולטת שנפגע מעמדו האישי של עבד אל-נאצר עקב המלחמה, גרמו לכך של- מרות התלות ההדדית נתקלו מאמציו ל- כד מאחוריו את העולם הערבי במכשולים רבים: חוסין גילה סימנים „מדאגים“ של נכונות להידבר עם ישראל; נשיא אל- ג'יריה בומדיין, התייצב בראש המחנה ה- קיצוני ונקט עמדה מיליטנטית מובהקת, בתקוה לרשת את מקומו של עבד אל- נאצר כמנהיג הבכיר של הערבים; מנהי- גיה של סוריה, בהתנגדותם לכל ניסיון של הסדר מדיני, הצטרפו לעמדתו הקיצונית של בומדיין. הם חזרו לתורה הקדם-מל- חמתית שלהם בדבר הצורך לנהל „מאבק עממי“ כדרך הפעולה היחידה, שתוביל בעתיד לשחרור פלסטין (הסורים ראו בוו- דאי בעצם התבוסה שנחלו הצבאות הס- דירים הוכחה לנכונותה של התורה ה- קדם-מלחמתית שלהם). המנהיגים של המ- דינות הערביות האחרות גילו אמנם נכו- נות שלא לשבור את „הסולידריות הער- בית“, אולם נקטו בפועל עמדה אדישה מובהקת במאבק שניהל נשיא מצרים (נסיכויות המפרץ, סעודיה ולוב — המ- שיכו אמנם למנוע אספקת נפט מארצות- הם למערב, אולם גילו סימנים בולטים של קוצר-רוח ואמנם נפרצו פרצות בחומת החרם על אספקת נפט). נשיא סודן מילא, כרגיל, את התפקיד של מתווך בין העמ- דות המנוגדות.

בשורת הכינוסים של המנהיגים הערבים בחודשים הראשונים אחרי המלחמה (כנס

שרי החוץ, שנערך בכוחית כבר ב-17 ב- יוני, היה הראשון בהם) לא הצליחו הללו לגשר על פני ההשקפות החלוקות ולגבש חזית אחידה. בכנס הפסגה בח'רטום (31 באוגוסט—1 בספטמבר) הצליח עבד אל- נאצר, אחרי מאבק קשה, לקבל „גושפנ- קא מחייבת“ לתפיסה שלו בדבר ניהול המאבק באמצעים משולבים ובכפיפות לס- ייגים שהוגדרו ב-„ארבעה האומים“ — ועם זאת בלום גם את חוסין ו, להחזירו לתלם“. כהיענות ללחץ שהפעילו המדינות מפיקות הנפט, הוחלט על חידוש אספקת הנפט תמורת תשלום שנתי קבוע שהת- חייבו לשלם סעודיה, כוזית ולוב ל, מדינות העימות“ (אין ספק שהכספים שמצרים קיבלה במסגרת החלטות אלה גמנים עם הגורמים החשובים, שאיפשרו לעבד אל- נאצר להמשיך ולדבוק בעמדתו בדבר המשך המאבק עם ישראל). אולם, למרות ההישג הברור שעבד אל-נאצר זקף לזכו- תו בתחלטות אשר התקבלו בח'רטום, נמ- שך גם לאחר כנס הפסגה הערעור על מנ- היגותו ועל דרך הפעולה שלו. סירובן של סוריה (אשר נעדרה הפגנתית מכנס ח'ר- טום) ושל עיראק, נוסף על אלג'יריה ועל סעודיה, להצטרף למצרים בקבלתה את החלטת מועצת הביטחון (אפילו לפי פי- רושה היא) ממחיש את הקשיים שעבד אל- נאצר עמד בפניהם במאמצו לגיבוש חזית ערבית מלוכדת.

המאמצים ללכד את שורות הערבים ות- לותו הגוברת בעזרתן הכספית של המדי- נות מפיקות הנפט, חייבו את נשיא מצרים לזנוח את דרך המאבק ב, „ריאקציה“ (ירדן, סעודיה דומותיהן), שנקט בה בשנים ש- קדמו למלחמה. מאז תום המלחמה ניתן להבחין בקו ברור של מצרים להתקרב אל מדינות ערב „מסורתיות“, תוך דחיקתם של חילוקי-הדעות הרעיוניים לקרן-זווית. הדוגמה הבולטת ביותר בקו זה היתה ההת- קרבות לסעודיה, כאשר עבד אל-נאצר הסכים בכנס ח'רטום לסיים את מעורבותו הצבאית במלחמת האזרחים בתימן ולפנות ממנה את כוחותיו.* גם היחס למלך חוסין השתנה בצורה בולטת: אמנם החשדנות

כלפי לא נעלמה כליל (רצונו המופגן לה- גיע לכלל הסדר עם ישראל עורר ספקות ואי-אמון), אולם עמידתו ה, „מכובדת“ בי- מי המלחמה חייבה את עבד אל-נאצר לתת לו „הכשר לאומי“. יתר-על-כן, ירדן הפ- כה לגורם החשוב ביותר ב, חזית המזר- חית“, אשר להקמתה חתר עבד אל-נאצר ללא ליאות. בירדן נמצא הריכוז הגדול ביותר של פלסטינאים, ולכן גם של מחב- לים בכוח, והצבא הערבי הירדני (צע"י) גילה נטיות ברורות ללחום בישראל. כל אלה חייבו את עבד אל-נאצר לראות ב- חוסין שותף מכובד ונחוץ ביותר בניהול המאבק. עבד אל-נאצר השקיע מאמצים רבים בניסונו להקים את ה, חזית המזר- חית“ ולהפכה מכשיר יעיל ובעל עוצמה, שימלא תפקיד פעיל בלחימה בישראל. עצם קיומה של „חזית מזרחית“, כך קיוה נאצר, יחייב את ישראל להציב מולה חלק מכוחותיה, וכך יוקל הלחץ האפשרי מ- צדה בחזית התעלה. נוסף לכך, פעילותן הצבאית של מדינות ערביות נוספות עשויה לתת יתר תוקף לאזהרות המצריות מפני סכנה של התלקחות במזרח-התיכון וכך להגביר את הלחץ הבינ-לאומי על יש- ראל לסגת. אולם, חשדנות עמוקה בין ה- משטרים הערביים וניגודי אינטרסים מהו- תיים ביניהם הכשילו את מאמציו של עבד אל-נאצר. אמנם ב-26 בספטמבר 1968 הוכרו באופן חגיגי, בתום כנס רמטכ"לים שהתקיים בעמאן, על כינונה של החזית המזרחית, אולם, להוציא תיאום רופף בד- רג של מפקדות וחילופי מידע מודיעיני לא התקיימה חזית מזרחית יעילה, שתפעל בפיקוד עליון אחד (אפילו הכוחות העי- ראקיים בירדן פעלו באופן עצמאי). עם זאת הצליחו המצרים, הודות לשיפור הי- חסים עם חוסין, להציב בירדן מכשירי מכ"מ, שהשתלבו במערכת ההתראה הא- וירית של מצרים; ** כן הפעילו מעקבה חוליות של חיילי קומנדו, הנמנים עם הג- דודים הפלסטינאים המשולבים בצבא ה- מצרי, למבצעי חבלה ופיגוע במרחב אילת. דומה, כי הדברים הבאים, שהשמיע עבד אל-נאצר ב-29 באפריל 1968, משקפים את הערכתו שלו בדבר התוצאות של מא- מציו לגיבוש העולם הערבי ואיחודו:

„אנו מנסים בכל כוחנו ללכד את הפוטנ- ציאל של האומה הערבית. אולם עודני

* תחנות-מכ"מ אלה הושמדו על-ידי חיל- האויר ב-22 באפריל 1969 (1,000 הימים“ ע' 132).

* ההחלטה על פינוי הכוחות מתימן נבעה ב- ראש וראשונה מהצורך של עבד אל-נאצר ב- כוחות שעדיין נמצאו בתימן — 7 חטיבות חי"ר ועוד כשתי חטיבות טנקים — לשם העמידה בחזית התעלה. אולם למלך פייצל היתה חשובה עובדת הסתלקותם של הכוחות המצריים מתימן ולא המניע להסתלקותם. פינוי הכוחות הסתיים במרוצת חודש דצמבר 1967.

אומר לכם, כי יתכן שניכנס למערכה לב-
דנו. זאת משום שאין תכנית צבאית ואין
תכנית מדינית ערבית משותפות. האויב
הישראלי יכול עדיין לפעול בכל זירה
בנפרד — בין מצפון ובין מדרום.”

מלחמת ההתשה

(סתיו 1968 — 7 באוגוסט 1970)

עבד אל-נאצר נהג לשבץ מדי פעם בנ-
אומיו מעין „ציוני דרך“, אשר גועדו להב-
היר לשומעיו באיזה שלב משלבי המאבק
היסודיים נמצאת מצרים. ב-15 באפריל
1968 הודיע: „הגענו לשלב של, העמידה
האיחנה“. ב-8 בספטמבר 1968 פתחה
הארטילריה המצרית בירי כבד, שנמשך
כמה שעות, על כוחות צה"ל, הערוכים
בגדה המזרחית של התעלה. בהתבססו על
פעולה זו ידע לבשר לשומעיו ב-14 בספ-
טמבר 1968 את הבשורה הבאה: „תודה
לא, כבר חלף השלב של, העמידה האי-
תנה“.

ב-26 באוקטובר פתחו המצרים פעם נוס-
פת באש כבדה של ארטילריה על כוחות
צה"ל. בכך נפתח שלב חדש במאבקו של
עבד אל-נאצר „לחיסול תוצאות התוקפ-
נות“. הפשיטה שערכו כוחות מוצנחים של
צה"ל ב-31 באוקטובר 1968 על גי-
חמאדי הגיעה את המצרים להפסיק את
ירי הארטילריה עד לראשית מרס 1969
(הפשיטה חשפה את החולשה של מערך
ההגנה בעמקה של מצרים המצרים נזקקו
לזמן כדי להתארגן שם). אולם נקודת
המפנה במדיניות האש של מצרים היתה,
ללא ספק, כבר בחדשי הסתיו של שנת
1968. שלב חדש זה במאבק של מצרים
כונה בפי המצרים בסתיו 1968 „כמדיניות
ההגנה המונעת“ וגם „שלב ההרתעה“.
ב-2 בדצמבר 1968 הודיע נשיא מצרים:
„אנו עוברים שלב זה („שלב ההרתעה“)
תוך חיזוק כוחותינו המזוינים בכל האמ-
צעים ובכל האפשרויות, כדי שנוכל לעבור
לשלב השלישי — השלב של שחרור הא-
דמה הערבית שכבשה ישראל“. בנאומו
ב-23 ביולי 1969 אמר עבד אל-נאצר:
„אנו נתונים עתה במערכה ממושכת ואנו
נכונים למערכה ממושכת — מערכה מכו-
שכת להתשת האויב“. בכך טבע נשיא
מצרים מטבע-לשון חדש, שהפך לסימ-
היכר בעל משמעות מכרעת בתולדות ה-
מאבק המצרי בישראל.

ההתקדמות המהירה שחלה בשיקומם של
הכוחות המזוינים של מצרים והמשך הת-

עצמותם המזוירות והקיפאון שנוצר בטיפול
המדיני במשבר — זהו הרקע להחלטתו
של עבד אל-נאצר לפתוח שלב חדש במ-
אבק — שלב של מלחמת ההתשה.*

עבד אל-נאצר לא ראה במציאות שנוצרה
במורח-התיכון מאז קיץ 1967 סתירה בין
היענותו להוראת מועצת הביטחון מ-8
ביוני בדבר הפסקת אש לבין מלחמת הה-
תשה, נהפוך הוא: „אנו סבורים, כי הפ-
סקת האש אינה יכולה להיות החלטה בע-
לת תוקף נצחי. אנו סבורים, שהפסקת
האש קשורה קשר מלא עם נסיגת הכוחות
התוקפניים. אנו סבורים, כי פירוש הפסקת
האש אינו צריך להיות הסכמה מצדנו,
אנו המדינות המותקפות, לכך ישראל
תמשיך בכיבוש אדמותינו.“ והוא הוסיף
בהודמנות אחרת: „מאז יוני 1967 נמצ-
אים אנו במצב של מלחמה מתמדת. מצב
המלחמה קיים משום שקיימת התוקפנות.
התוקפנות כשלעצמה נחשבת למצב של
מלחמה והכיבוש של השטחים הערביים —
משקף את המצב של המלחמה.“

משפתח עבד אל-נאצר במלחמת ההתשה,
הוא לא נסוג מהסכמתו להחלטת מועצת
הביטחון 242 (כמובן, לפי פירושו שלו את
ההחלטה); הוא המשיך במגעים (העקרים)
עם יארינג והמשיך לעודד את המעצמות
בנסיגתן למצוא הסדר לסכסוך בדרכים
מדיניות (היתה זו מצרים, אשר הודיעה
פומבית על תמיכתה במגעים המתקיימים

* אין ספק, כי נוסף לשני הגורמים שזכרו,
היתה גם לתסיסה, ששררה בתוך מצרים מאז
תום מלחמת ששת-הימים, השפעה מסוימת על
ההחלטה שקיבל עבד אל-נאצר. אישקט זה
מצא את ביטויו החיצוני במהומות, שפרצו ב-
פברואר ואחרי-כך בנובמבר 1968. ושנשאו גם
אופי אופוזיציוני (במהלכן הושמעו סממאות
נגד המשטר וגם נגד עבד אל-נאצר אישית).
אולם דומה, כי אין להגוים במשקלם של האי-
רועים הפנימיים ובמידת ההשפעה שהיתה להם
על נשיא מצרים.

בפורום של הארבע ושל שתיים ואילו יש-
ראל שללה, כידוע, מגעים אלה מעיקרם).
מצרים הקפידה להמשיך ולנהל, במקביל
לפעילות הצבאית, את המתקפה המדינית
שלה, בעיקר בקרב מדינות מערב-אירופה
ובמדינות הנמנות עם הגוש האפרו-אס-
ייאני. מלחמת ההתשה היתה, אם כן,
הדוגמה המושלמת ביותר לנסיגתו של
נשיא מצרים „לחסל את תוצאות התוקפ-
נות“ על-ידי השילוב של לחץ צבאי ושל
מהלכים מדיניים; מלחמת ההתשה היתה
ההתגשמות הנאמנה ביותר של תפיסת-
המאבק הנאצרית הלכה למעשה.

רבות היו ציפיותיו של עבד אל-נאצר
ממלחמת ההתשה — ראשיתו של „שלב
השחרור“. הוא קיווה, ככל הנראה, כי
מלחמת ההתשה תיאלץ בסופו של דבר
את ישראל לסגת מהשטחים. עם זאת ניתן
לקבוע במידה רבה של ביטחון, כי עבד
אל-נאצר לא חשב שמלחמת ההתשה תצ-
ליח במידה כזו, שהכוחות המזוינים של
מצרים יוכלו לצלוח את התעלה ובקרב
תנועה לשחרר את סיני. כל הסימנים מעי-
דים כי הוא לא האמין שיש בכוח צבאו
לגבור על צה"ל בקרב כזה וידע גם כי
לא יוכל לעשות זאת משך שנים רבות.
הוא חזר והזהיר, כי יהיה צורך בזמן,
בהקצאת אמצעים ובהשקעת מאמצים רבים
לפני שהצבא המצרי יגיע לרמה כזו, שת-
אפשר לו לפתוח מלחמה כוללת בישראל
תוך סיכויי הצליחה בכך. אפילו תוך כדי
מלחמת ההתשה הזהיר את העם המצרי:
„אסור לנו לזרוז את המערכה ולגרונם להת-
רחשותה לפני שיגיע המועד לכך, ולוא
גם ביום אחד בלבד“. בהודמנות אחרת
הוסיף על דברים אלה: „מה שהנני רוצה
לומר הוא, שאיננו נכנסים להרפתקאות
וכי חישובינו כיום עולים לאין ערוך על
חישובינו ב-1967. אנו אומרים כי אנו
חושבים פעם, פעמיים, שלוש וארבע פע-
מים... כדי שלא ניתן לישראל שום הזדמ-
נות לנחול ניצחון נוסף כלשהו.“ עם זאת
האמין נשיא מצרים, כי כוחותיו — כשהם
ערוכים בעמדות-ההגנה חפורות ומבוצרות
היטב ונהנים מיתרון ברור בקנים ארטי-
לריים — יוכלו להסב לכוחות צה"ל אבי-
דות רבות כל-כך בכוח אדם, שתהיינה
בלתי-נסבלות עבורם. יתר על-כך, נשיא
מצרים האמין אמונה מלאה, כי צבאו הח-
זיר לעצמו את כושר ההגנה האמינה ויוכל
למנוע בעד כוחות צה"ל מלחצות את הת-
עלה או לאיים על עורפה האזרחי של

הרמטכ"ל ומפקד כוחות הים (אחרי הפשיטה של הכוח המשוריין); הוצאת קצין נים וחיללים להורג במשפט צבאי, בעון התרשלות ועריקה משדה-הקרב (אחרי הוצאת המכ"מים מעמדותיהם בראס-ע'ראב), תופעה נדירה ביותר בתולדות מצרים הנאצית ועוד.

לקראת סוף שנת 1969 התברר, כנראה, לנשיא מצרים, כי מצבם של כוחותיו המזוינים הוא בכי רע, ומלחמת ההתשה רחוקה מלענות על הציפיות שתלה בה משפתח במלחמה למעלה משנה קודם לכן: כוחות צה"ל נמצאו במקומם ולא נסוגו אפילו, "שעל אדמה אחד"; לא ניכרה התקדמות בטיפול המדיני מצד המעצמות (התכנית שהגישה ברה"מ ביוני 1969 נדחתה ע"י ישראל וע"י ארה"ב, ואילו התכנית הנגדית האמריקנית לגבי מצרים מ-28 באוקטובר ולגבי ירדן מ-18 בדצמבר 1969 — זו הקרויה על שמו של שר-החוץ, רוג'רס — נדחתה על-ידי ברה"מ, על-ידי ישראל, ובשלב זה גם על-ידי מצרים); שליחותו של הד"ר יארינג הוקפאה למעשה מאז ערך במרס 1969 את הסיבוב האחרון של פגישותיו בבירות מדינות ה-אזור; כשלונה המלא של ועידת הפסגה של שליטי ערב, שהתכנסה ברבאט, בירת מרוקו (21—23 בדצמבר 1969), המחיש בפומבי את המשך פיצולו של העולם הערבי ואת כשלונו האישי של עבד אל-נאצר לרתום את מדינות ערב ולגייסן לתמיכה מלאה במאבק שמצרים מנהלת. על כל אלה נוסף מימד חדש: מטוסי חיל-האוויר פתחו ב-7 בינואר 1970 בהפצצות שיטתיות על מתקנים חיוניים בעמק קה של מצרים. מערכת ההגנה האווירית, אשר על אמינותה סמך נשיא מצרים, התמוטטה ומצרים נחשפה להתקפות חיל-האוויר. מלחמת ההתשה, שנועדה במקורה להתיש את ישראל ולאצלה לסגת, החלה להתיש את מצרים ולאצלה להיכנע (דהיינו, להיכנס לתהליך של משא-ומתן עם ישראל) — אם לא תימצא דרך לבלום התפתחות זו. לעבד אל-נאצר היה ברור כי תחזית זו טומנת בחובה סכנה מוחשית ביותר להמשך שלטונו במצרים. על רקע התפתחויות אלה ובמטרה לבלום את המשיך ההדרדרות במצב הצבאי, ביקר נשיא מצרים ב-24—25 בינואר 1970 ביקור פתע במוסקבה לשם התייעצויות וכדי לבקש עזרה דחופה. הפעם לא ביקש סיוע צבאי נוסף, כפי שנהג לעשות בעת ביקור

המוחלטת של חיל-האוויר בשמי מצרים הוכיחה לעבד אל-נאצר ולמפקדי צבאו, כי מערכת של "הגנה אמינה" — רחוקה עדיין מהם מרחק רב. על ההשפעה שהיתה לפעילות חיל-האוויר נוספה ההשפעה הרבה שהיתה לבולטות שבין פעולות היבשה, אותן ביצעו כוחות צה"ל מעבר לקוים, כמו: הפשיטה על מוצב המכ"מ הימי בעד דביה (ליל 21—22 ביוני 1969); הפשיטה לאי גרין והשמדת המתקנים שהיו בו (ליל 19—20 ביולי 1969); הפשיטה הגדולה של כוח משוריין בגזרת מפרץ סואץ (9 בספטמבר 1969); הפשיטה על מוצב ה-מכ"מ האווירי בראס-ע'ראב והבאתם של מתקני המכ"מ לישראל (ליל 25—26 ב-דצמבר 1969); כיבוש האי שדואן והחזיקתו במשך 32 שעות (22—23 בינואר 1970); הפגזת המחנה בביר-עריציה במרגמות (ליל 22—23 ביוני 1970) ועוד. כמה מפעולות אלו גרמו לזעזועים חמורים בקרב הכוחות המזוינים של מצרים, דוגמת הדחת מפקד כוחות האוויר בסוף יולי 1969 (אחרי הכשלונות שנחלו המטוסים המצריים בקרבות האוויר עם מטוסי חיל-האוויר); ** הדחת צמרת הפיקוד, בכללם

** בחודש יולי בלבד איבדו המצרים בקרבות אוויר 19 מטוסים (1000 הימים" — עמ' 132). עד לכניסת הפסקת האש לתקפה בליל 7—8 באוגוסט 1970 איבדו המצרים בסך-הכל 86 מטוסים בקרבות אוויר ועוד 25 מטוסים באש נ"מ מן הקרקע (1000 הימים" — עמ' 198).

מצרים בתגובה למלחמת ההתשה. במצב כזה, כך קיווה, קיים סיכוי רב שישראל תעדיף לסגת ביוזמתה היא מתוך חוסר אפשרות (או חוסר נכונות) להמשיך ולהקיים את אחיזתה בקו התעלה במחיר כה גבוה של אבידות. נוסף על כך הגיח עבד אל-נאצר, כי חידוש הקרבות באיזור התעלה — והפעם בהיקף נרחב (כשבאותה עת ניטשים קרבות עם ירדן, עם סוריה ועם לבנון כתוצאה מפעילותם של המחבלים ובהשתתפותם הפעילה של ה-צ"י ושל חיל-המשלוח העיראקי החונה בירדן) — יחזק את הלחץ מצד המעצמות על ישראל לסגת, מתוך אי-רצונו למצוא עצמן מעורבות בצורה זו או אחרת במתרחש במזרח-התיכון.

הנחתת אש מעמדות נייחות היתה שיטת הפעולה העיקרית בלוחמה המצרית בתקופת מלחמת ההתשה. עם זאת נקטו הכוחות המצריים מדי פעם גם בשיטות-פעולה אחרות, אשר הבולטות בהן נציין להלן:

א. פשיטות לילה על מעוזים, על מוצבים מבודדים ומאובים — כולל מארבים ביום (הבולט בהם היה זה ב-30 במאי 1970, בציר התנועה המוליך מקנטרה צפונה, בו נהרגו 14 חיילי צה"ל).

ב. פיגועים ביעדים בישראל (דוגמת הפיגועים באניות שעגנו בנמל אילת, אותם ביצעו חוליות של אנשי-צפרדע מצרים, אשר השתמשו בעקבה ככסיס יציאה וזה).

ג. הפצצה של יעדים אזרחיים בעומק סיני (אל-עריש: ליל 24—25 באפריל 1970, נחל-ים: ליל 23—24 באפריל 1970).

ד. פעילות בים ומהים (הפגזת איזור ה-חוף צפונית-מזרחית לקנטרה: ליל 8—9 בנובמבר 1969; טיבוע ספינת הדיג, "אורית" צפונית-מערבית לברדוויל: ליל 13—14 במאי 1970).

ה. תקיפות אוויר במרחב התעלה וירי ממסוקים לאורך חופי הים-התיכון וים-סוף.

אין ספק, כי מנקודת מבטם של המצרים היו ראשית הפעלתו של חיל-האוויר בחזית התעלה (20 ביולי 1969) והתחלת הפצצות בעומק שטחה של מצרים (7 בינואר 1970) — שתי נקודות-המפנה הבולטות ביותר לרעתם במלחמת ההתשה. שליטתו

* פירוט מלא מצוי ב"1000 הימים".

ריו הקודמים בברה"מ, אלא תבע מהסוב-
ייטים שייחלצו באופן ישיר לעזרתו.
סימנים שונים מצביעים על כך שתביעתו
של עבד אל-נאצר לא הפתיעה את הסוב-
ייטים. קרוב לוודאי כי כבר בסתיו 1969
— בעקבות ההחמרה הבולטת במצבם של
הכוחות המצריים, אשר החלה להסתמן ב-
שבועות הראשונים לפעילותם של כוחות
חיל-האוויר בחזית התעלה — ערכו מג-
היגיה של ברה"מ הערכת מצב. הסיכון
האפשרי (הכרוך במפנה השלילי שחל ב-
מצב הצבאי) להמשך שלטונו של עבד
אל-נאצר ודאי שלא נעלם מעיניהם. מה
גם שלעזעור שלטונו של נשיא מצרים
השלכה ישירה על עתיד מאחזם האסטר-
טגי במצרים; ולכך עלולה להיות, כמובן,
גם השפעה מרחיקת-לכת על כלל עמדות-
תיהם במזרח-התיכון. דומה, כי כבר במו-
עד זה החליטה מוסקבה עקרונית בדבר
מעורבות צבאית פעילה בהגנה אוירית
על מצרים — אם וכאשר יחייב זאת המ-
צב ואם תתקבל דרישה לצעד כזה מצד
מצרים. החלטה עקרונית זו הובאה, ככל
הנראה, לדיעת המנהיגים של מדינות
ברית ורשה, אשר התכנסו במוסקבה ביי-
מים 18—27 בנובמבר. בכינוס זה תפס
המשבר במזרח-התיכון מקום מרכזי. אחת
ההחלטות שהתקבלו בסיומו של הכנס —
בה הביעו מדינות הברית את נכונותן לה-
גיש למצרים (ולמדינות ערביות אחרות)
„סיוע כולל ורב-צדדי“ — מרמות, ללא
ספק, על ההחלטה העקרונית בדבר המ-
עורבות הצבאית הישירה.

כשהציג עבד אל-נאצר בפני מנהיגי בר-
ה"מ, בעת ביקורו במוסקבה, תמונת-מצב
קודרת לגבי ההתפתחויות הצבאיות ולגבי
היכולת של משטרו להמשיך ולהחזיק מע-
מד בתנאים אלה ותבע מהם לחוש לעזר-
תו — נענה בחיוב. תוך נקיטת אמצעי
זהירות וכלי שהודתה בכך אי-פעם בפומ-
בי, העבירה ברה"מ למצרים סוללות טילי
קרקע-אוויר (בכללם גם טילים מדגם
„ס.א.3“, שעד אז לא נראו בזירה) על
צוותי ההפעלה שלהם (מרס 1970) וטיי-
סות אחדות של מטוסי ירוט „מיג-21“
(אפריל 1970). בשלב הראשון אחרי בר-
אם למצרים, נערכו סוללות הטילים הסוב-
ייטיות סביב שלושה ממרכזיה החיוניים
ביותר של מצרים — קהיר, אלכסנדריה
ואסואן. אולם החל מסוף חודש מאי הו-
פיעו סוללות סובייטיות בחלק העורפי של
מרחב התעלה ובמחצית השנייה של חודש

יוני ועד לכניסת הפסקת האש לתקפה,
השתלבו הסובייטים באופן פעיל בנסיגתם
של המצרים לקדם פעם נוספת מערך של
טילים לעבר התעלה. הוא הדין לגבי טיי-
סות-הקרב: לקראת אמצע חודש אפריל
החלו טייסים סובייטים לבצע טיסות מב-
צעיות בעמק הנילוס, ואחר זמן הופיעו
יותר ויותר סמוך לתעלה.*

מעורבותם הצבאית הישירה של הסובייטים
לצדה של מצרים לא גרמה לשינוי מהותי
במצב. מטוסי חיל-האוויר הפסיקו, אמנם,
מאז ראשית אפריל 1970, את התקפותיהם
בעומק שטחה של מצרים, אולם מאידך-
גיסא גברו תקיפותיהם במרחב התעלה.
האבידות שנגרמו לכוחות המזוינים של
מצרים הלכו וגברו** וקץ המלחמה לא
נראה באופק. ברה"מ נחלצה אמנם לעז-
רתו של עבד אל-נאצר, אולם הבהירה לו
כנראה היטב, כי מעורבותה הצבאית היא
הגנתית גרידא ומכל מקום מוגבלת לקו
התעלה בלבד. לא נמצא לנשיא מצרים
שום סימן, שעשוי היה אף לרמוז לו על
התרופפות החלטתה הנחושה של ישראל,
שלא לסגת מהגבולות שנוצרו בעקבות

מלחמת ששת-הימים בלא שיקדם לכך
סיוע מצב הלוחמות וכוננות מצד הערבים
להיכנס למשא-ומתן שיסתיים בשלום. מ-
אידך-גיסא גברו במצרים (אמנם עדיין
רק מתחת לפני השטח) סימנים שהצביעו
על עייפות מהמשך המלחמה ועל כך שמצ-
רים, כמערכת כוללת, איננה מסוגלת להי-
לחם זמן ממושך (דוגמה בולטת לכך הוא
הקיפאון ואפילו הנסיגה בפעילות הכלכל-
לית במצרים, שהסתמנה מאז סוף שנת

1968). כן נוצרה במצרים תסיסה פנימית.
על רקע משקלם המצטבר של כל הגורמים
האלה הגיע עבד אל-נאצר בחודשים הרא-
שונים של 1970 למסקנה, כי מלחמת הה-
תשה נכשלה בפועל. התברר לו, כי מלחמת
ההתשה לא סייעה בידו להשיג את היעדים
המדיניים שקבע לעצמו — לאלץ את יש-
ראל לסגת בעקבות הלחץ הצבאי שהפ-
עילה מצרים בחזית התעלה — וכי עליו
לפנות אל הפתרון המדיני, אשר יתכן כי
יוכל לקדמו טוב יותר להשגת מטרתו.
קשה להצביע על מועד מוגדר של
נקודת-המשבר אצל נשיא מצרים. אולם
ניתן להצביע על ביקורו של עוזר מזכיר-
המדינה האמריקני, ג'וסף סיקסו, בקהיר
(10—12 באפריל 1970) כעל אירוע המ-
סמל בצורה המוחשית ביותר מפנה זה.
לכן, בטרם נמשיך לדון במדיניותה של
מצרים, מן הדין לסקור בקצרה כמה ממ-
אפייניה של המדיניות האמריקנית בתקו-
פה זו.

דחייתה בפועל של תכנית רוג'רס על-ידי
כל הצדדים, ההתפתחויות שחלו בחזית
הלחימה ובמיוחד מעורבותה הצבאית הפ-
עילה של ברה"מ — כל אלה העמידו את
הממשל האמריקני בפני מצב עובדתי חדש.
מצב זה טמן בחובו סיכונים חמורים ל-
ארה"ב; זאת נוכח האפשרות שעלולה
לחול הגברה כמותית רבת-משמעות במ-
עורבות הסובייטית, אשר בהתפתחות קי-
צונית עלולה לחייב תשובה צבאית מת-
אימה מצד ארה"ב. יתר-על-כן, פעילותן
של טייסות סובייטיות מבסיסים במצרים,
שנמסרו לשימושן הבלעדי, כשלכך מצט-
רפת גם בנייתו של בסיס ליחידות-צי
סובייטיות במרסה-מטרורח — משמעותם
של כל אלה לארה"ב חרגה מהסכסוך הי-
שיר במזרח-התיכון. מדיניותה של ארה"ב
מיוקדה, אם כן, במאמץ להביא את הצדדי
להפסקת אש במועד מוקדם ככל האפשר,
כך שבחסות הפסקת האש ניתן יהיה לח-
דש את המגעים המדיניים לקידום הסכם

* פירוט מלא, ראה מאמרו הנזכר של Whetten
ע' 18—22; „1000 הימים“, ע' 221, 258, 259.
** לפי Whetten (ע' 20) סבלו המצרים בחודש
יוני בלבד 1,500—2,000 אבידות.

(עקרונית לפי הקוים, שהותו בתכנית רו-ג'רס). שכן, רק אם יושג הסדר בסכסוך ניתן יהיה, כך קיוו האמריקנים, להביא לפחות לצמצום הנוכחות הצבאית של הסובייטים במצרים — משימה שהפכה ליעד ברור של המדיניות האמריקנית.

הטקטיקה המדינית שנקטו האמריקנים במאמציהם להביא להשגת הפסקת אש ול-חידוש המגעים המדיניים בין הצדדים, כוונה בעת ובעונה אחת כלפי ברה"מ, ישראל ומצרים. כלפי המצרים נקטו האמריקנים שיטה מקובלת של לחצים ופי-תויים. מחד-גיסא חזר הממשל והבהיר ל-מצרים (וגם לסובייטים), כי קיימת מחויי-בות מצדו כלפי ישראל להמשיך ולקיים את מאזן הכוחות באיזור (כך למשל בהת-בטאויות פומביות של הנשיא ניקסון ב-25 בינואר וב-30 ב, ב-21 במרס 1970 ועוד). מאידך-גיסא הגביר את המגעים הישירים עם המצרים, כשאנשי הממשל משתדלים להבהיר להם פעם נוספת, כי המפתח ל-הסדר של הקונפליקט מצוי בוואשינגטון, שכן ארה"ב היא היחידה המסוגלת לגרום שינוי בעמדתה, "הקשוחה" של ישראל. האמריקנים גם הציעו לבני-שיחם להזמין לארצם את סיסקו כדי שיקיים שיחות עם עבד אל-נאצר. ואמנם המצרים הסכימו במחצית השניה של מרס לביקורו של סיס-קו. במטרה ליצור תנאים מוקדמים נוחים ככל האפשר לשליחותו, הודיע מזכיר המ-דינה רוג'רס ב-23 במרס על הקפאה (זמ-נית) בעיון בבקשתה של ישראל לספק לה מטוסים נוספים.

בביקורו בקהיר (10—12 באפריל 1970) מצא סיסקו נכונות עקרונית להפסקת-אש. חשיבותו של הביקור בכך, שסיסקו הצליח לשכנע את מנהיגי מצרים, כי קיימת ב-וואשינגטון אריה של "רצון טוב" כלפי קהיר וכי ישנה נכונות כנה בקרב הממשל לקדם הסכם מדיני. בכך הכשיר סיסקו את הקרקע לגאומו של עבד אל-נאצר ב-1 במאי 1970, בו פנה באופן פומבי אל הנשיא ניקסון וביקש את עזרתו בקידום הסדר למשבר 1967 בדרכים מדיניות.

ההבהרות שקיבל מסיסקו המחישו לנשיא מצרים פעם נוספת את אשר ידע למעשה כל השנים: שהמפתח להסדר המדיני מצוי בוואשינגטון ולא במוסקבה. ברה"מ אינה מסוגלת, למרות כל עוצמתה, לקדם את ההסדר המדיני. רק ארה"ב מסוגלת לעשות זאת הודות לקשריה המיוחדים עם ישראל,

אשר בעקבותיהם נוצרה, כך הניח עבד אל-נאצר, תלות מוחלטת של ישראל בארה"ב. כל המאבק שניהל מאז תום מל-חמת ששת-הימים נועד, בסופו של דבר, לגרום לשינוי בעמדתה של ארה"ב (אין ספק, כי עבד אל-נאצר שאב עידוד לתק-ווחו שיעלה בידו לגרום לשינוי בעמדתה של ארה"ב בהודעתו הפומבית של רוג'רס מ-23 במרס 1970 על ההקפאה בהמשך העיון בבקשתה של ישראל למטוסים נוספים). הקטע הבא מגאומו של עבד אל-נאצר ב-1 במאי 1970, מבהיר, באופן הנאמן ביותר, כיצד ראה נשיא מצרים את יחסי ארה"ב עם ישראל: „אם ארה"ב רוצה שייכון השלום במזרח-התיכון עליה להורות לישראל לסגת מהשטחים הכבו-שים. זאת יכולה ארה"ב לעשות כיוון שישראל עושה את דברתה וחיה על חש-בונה... (אולם) אם ארה"ב אינה מסוגלת לצוות על ישראל לסגת, עליה לומר לנו זאת — אנו מוכנים להאמין לה, תהיה דעתנו על כך אשר תהיה. במקרה זה אנו דורשים דבר אחד, שהינו באפשרותה של ארה"ב: עליה למנוע מישראל סיוע נוסף כלשהו — מדיני, צבאי או כלכלי — כל עוד כובשת ישראל שטחים ערביים.”

בגאומו זה פנה עבד אל-נאצר בקריאה פומבית אל הנשיא ניקסון וביקש את עז-רתו בהשגת הסדר לסכסוך. עצם הקריאה לנשיא ניקסון בבקשת עזרה וכל נימת הנאום, משקפים בצורה הבולטת ביותר את גודל האכזבה והתסכול שהמנהיג ה-מצרי הגיע אליהם. לא עוד „מה שנגלקח בכוח יוחזר בכוח“, לא עוד איזם „בים של דם ואופקים אחוזי להבות“, אלא קריאה לארה"ב שתשיג עבורו את ההסדר, אשר הוא בכוחו שלו לא הצליח להשיגו. בשלב זה ידע כי מצבו קשה, אבל עדיין לא ראהו כמצב גואש וחסר-תקוה. לכן המ-שיך עדיין להעמיד כתנאי להסדר ולהפ-סקת אש את נסיגתם של כוחות צה"ל מכל השטחים הכבושים ופתרונה של הבעיה הפלסטינאית, לפחות בנוסח של החלטת מועצת הביטחון מנובמבר 1967. נוסף ל-כך, עבד אל-נאצר הניח, כנראה, כי עצם פנייתו בצורה פומבית אל הנשיא ניקסון עשויה לגרום לסחף בעמדתה של ארה"ב וזו תתקרב לעמדתו שלו.

ב-19 ביוני 1970 יצאה ארה"ב ב„יוזמת רוג'רס“, שעיקרה קריאה לשני הצדדים לכונן הפסקת אש למשך שלושה חודשים,

ולחדש את המגעים בחסותו של יארינג. היתה זו תשובתו של הממשל לקריאתו של נשיא מצרים מ-1 במאי, אם כי ודאי הוא שנוסח יוזמת רוג'רס היה רחוק מל-ענות על ציפיותיו של עבד אל-נאצר. בעת ביקורו במוסקבה (29 ביוני — 17 ביולי 1970) תיאם עבד אל-נאצר עם ה-סובייטים את תשובתו ליוזמתו של רוג'רס, כאשר מתוך אינטרס בסיסי משותף, אם גם לא בהכרח מתוך מניעים משותפים, הסכימו ביניהן מצרים ובר"ה"מ על תשובה חיובית. ב-23 ביולי הודיע נשיא מצרים פומבית על היענותו ליוזמה זו. אותו שליט, שעוד ב-1 במאי דחה את האפשרות להפסיק את האש לפני שישאל תחייב ב-לוח-זמנים מוגדר לנסיגה מהשטחים, נתן ב-23 ביולי את התשובה החיובית להצעה והסכים להפסקת אש בלי שישאל הודיעה על שום „לוח זמנים“. אולם עוד קודם שנכנסה הפסקת האש לתקפה עשו המצרים, בעזרתם של הסובייטים, ניסיון אח-רון לקדם את מערך הטילים עד לתעלה. ב-25 ביוני הובחן מערך ביניים של טילים באיזור כותמיה — תל-אכביר (בו נכללו גם יחידות „3-א.ס.“ רוסיות). החל מה-30 ביוני פעל חיל-האוויר ברציפות נגד מערך טילים זה ולמרות אבידות כבדות (5 מטו-סי „פנטום“) עלה בידו, עד שהפסקת האש נכנסה לתקפה, לעכב לפחות בעד הבאתם של הטילים אל התעלה. אולם דומה, כי למצב כזה הכינו המצרים והסובייטים תכ-נית חלופית. קרוב לוודאי, כי בעת ביקורו של עבד אל-נאצר במוסקבה נדונה השאל-ה של קידום הטילים אל התעלה בחסות הפסקת האש, היה וייכשל הניסיון לקדם לפני שהפסקת האש תיכנס לתקפה. תכ-נית זו נדונה, כנראה, פעם נוספת משהגי-עו לקהיר מפקד כוחות-האוויר הסובייטיים ומפקד כוחות ההגנה-האווירית הסובייטית (30 ביולי — בעקבות הפלתם של 4 מטוסי „מיג-21“, שהיו מוטסים בידי טייסים סוב-ייטים, על-ידי טייסי חיל-האוויר). מכל מקום, אם אמנם היתה תכנית אם לאו — מערך הטילים קודם עד לתעלה החל מה-לילה הראשון בו נכנסה הפסקת האש ל-תקפה.

בליל 7-8 באוגוסט נכנסה הפסקת האש לתקפה ובכך הסתיים שלב נוסף במאבקו של עבד אל-נאצר „לחיסול תוצאות התוק-פנות“; גם שלב זה הסתיים, דוגמת השלב שקדם לו, בלי שישאל נסוגה „אפילו שעל אדמה אחד“.

הפסקת האש

תחילתה של הפסקת האש סיימה את ה-שלב השני במאבקו של נשיא מצרים „לחיסול תוצאות התוקפנות“ ופתחה שלב חדש בתולדות הסכסוך. בחסותה של הפ-סקת האש החלו המצרים, בעזרת הסוביי-טים, לקדם את מערך הטילים לעבר הת-עלה; מהלך זה הושלם במשך חודש או-גוסט. קידום הטילים נועד, בראש וראשונה, להשיג עמדת-כוח משופרת („לאון העליו-נות האווירית... במרחב התעלה“) לצורך לחץ על ישראל לוותרים במגעים המדי-ניים, אשר חידושם יהיה את חלקה השני של יוזמת רוג'רס.

עצם קידום של הטילים בחסותה של הפ-סקת האש יצר משבר-וויטא. ישראל הו-דיעה לדר"ר יארינג, כי עד שיוצאו הטילים חוצה לעמדות המוצא מלפני הפסקת האש, אין בכוננתה לחדש את השיחות בחסותו. עמדה זו של ישראל, אשר נתמכה על-ידי ארה"ב (אם גם בראשונה תוך חוסר-רצון מופגן מצד חלק מאנשי הממשל), גרמה לקיפאון במגעים המדיניים עוד לפני ש-חודשו בפועל. כתוצאה מכך ניצב עבד אל-נאצר פעם נוספת בפני פרשת ו'רכים. הזמן חלף במהירות לקראת תום שלושה החודשים של הפסקת האש. אין בידינו סי-מן, שיאפשר להצביע על הדרך שעבד אל-נאצר עתיד היה לנקוט אלמלא מת ב-28 בספטמבר 1970. את פרשת הדרכים, מל-ו'נה סימני-שאלה רבים, הוריש ליורשו — אנוואר אס-סאדאט.

הערכת התפיסה הנאצרית

במרכזה של התפיסה הנאצרית „לחיסול תוצאות התוקפנות“, עמד העיקרון של גי-הול המאבק באמצעים משולבים — מדי-ניים וצבאיים. מלחמת ההתשה היתה הב-יטוי המלא והנאמן ביותר לתפיסה זו של המאבק המשולב.

למרות התוצאות המרשימות, שהיו לפעו-לות צה"ל מעבר לקוי האויב, וחרף ההש-פעה הרבה שנודעה לפעילות מטוסי חיל-האוויר, מאז רכשו לעצמם שליטה מוחלטת בשמי מצרים בחודש אוגוסט 1969 (ואשר נשמרה בידיהם עד לכניסת הפסקת-האש לתקפה), מן הדין לקבוע שאלה כשלעצמן לא היו הסיבה האחת והיחידה לכשלונה של מלחמת ההתשה: פעולות צה"ל מעבר לתעלה (בכללן, כמובן, גם פעולות חיל-האוויר) לא גרמו להפסקה בפעילות של

הכוחות המצריים בחזית התעלה ואף לא לצמצומן. אמנם אחרי רוב פעולות צה"ל חלה ירידה בפעילות המצרים בחזית הת-עלה למשך מספר ימים, אך זו אוזנה, ב-חשבון כולל, על-ידי הגברת פעילותם לאחר-מכן. מסתבר גם, כי היה למצרים מאגר מספיק של כוחות שאיפשר לעבות את המערך בים-סוף, לפור כוחות מסביב ליעדים חיוניים בעמקה של מצרים וב-אותה עת לקיים את המערך בחזית התעלה במלוא עוצמתו.

מלחמת ההתשה נכשלה, אם כך, לא כתו-צאה מגורם יחיד כלשהו. היא נכשלה מ-חד-גיסא כתוצאה מההשפעה המצטברת שנודעה לעצם המשך עמידתם של כוחות צה"ל בקו התעלה (למרות האבידות ועל אף הקשיים) ולפעילותם של כוחות צה"ל מעבר לקוים; ומאידך גיסא מכשלונה של המערכת הלאומית המצרית ככזאת, על כל מרכיביה, מול הצלחתה של המערכת היש-ראלית הכוללת. נוסף לחולשתם של הכו-חות המזוינים של מצרים, שהופגנה במ-הלכה של מלחמת ההתשה, נודע משקל רב בכשלונה לפער הגדל והולך בין הצי-פיות שהתעוררו אצל המצרים לפני שה-חלו במלחמת ההתשה לבין המציאות וההישגים בפועל. גורמים אלה, נוסף ל-השפעה המצטברת שהיתה למלחמה על העורף האזרחי, הביאו את עבד אל-נאצר למסקנה, כי מלחמת ההתשה נכשלה וכי עליו לחפש את הישועה בדרך הטיפול המדיני.

מכשלונה של מלחמת ההתשה נובעת מס-קנה נוספת: הכישלון של העוצמה הצבאית ככזאת (על כל מרכיביה) — העוצמה שנו-עדה במסגרת התפיסה לבסס את המהל-כים המדיניים — היה למעשה גם כשלונה של תפיסת-המאבק הנאצרית. בגלל חול-שתו של המרכיב הצבאי הוכח בפועל, כי בעזרת תפיסה זו לא הצליח עבד אל-נאצר לחסל את תוצאות התוקפנות. המ-ציאות הוכיחה, כי כשם שתפיסת המל-חמה של המנהיגים הערביים הקיצוניים היתה בלתי מציאותית ולכן לא הועמדה כלל במבחן — כך גם היתה בלתי-מצי-אותית התפיסה הנגדית של נשיא מצרים. וכשלונה בפועל היא ראייה לכך.

* ראה בקשר לכך את העקומה של נפגעי כוחותינו בחזית התעלה במאמרו הנ"ל של תא"ל רביב, ע' 12 והניתוח בעמודים 18-19. כמו כן לוחות האירועים בספר „מלחמת 1000 הימים“ — החלקים הדנים בחזית הלחימה עם מצרים — בעמודים 132, 180, 216.

המערכה על בנגלה-דש

מלחמת
הודו-פקיסטאן

1971

אל"מ דב שיאון

הקרקע בבנגלה-דש קובעת את האסטר-טגיה של התוקף ושל המגן כאחד. בבנגלה-דש נפגשים הגדולים בנהרות העולם — הגנגס והברהמפוטרה — המבת-רים אותה לשלושה שטחים, אף הם עתירי נהרות, אגמים, ביצות ושטפונות. זהו שטח אידיאלי למגן וקשה ביותר לתוקף. לא היה ספק כי האסטרטגיה הפקיסטאנית תהא להשהות את המתקפה ההודית ככל שניתן, כדי לתת לסין ולארה"ב הזדמנות להתערב במסגרת האו"מ או בזירה עצמה. מאותם שיקולים עצמם היתה המגמה ההודית לערוך מלחמת בוק קצרה ומכרעת כבר בשלבה הראשון.

שיקולים פוליטיים — שלא לאפשר לתוקף להיאחו באדמת בנגלה-דש משחררת ולהעביר אליה את ממשלתה הגולה — וכן הערכת כיווני-ההתקפה האפשריים קבעו את תכנית ההגנה. היא התבססה על מעוזים גדודיים, בעיקר בפאת מערב ובי-מובלעת שבצפון-מערב; מעוזים אלה הקיפו למעשה את כל גבולות המדינה, לאורך אלפיים קילומטרים ויותר. תכנית נוקשה זו ריתקה את כל הכוחות לקו ללא יכולת לנהל קרב-הגנה גמיש. המפקד הפקיסטאני, גנרל ניאזי, החליט להגן על כל שעל אדמה.

הפיקוד ההודי אכן קיווה לכך שהאויב

יבחר בכרירה של מגננה קשוחה. הוא תיכנן מספר ניכר של פריצות בין המער-זים, קידום מהיר של כוחות שיעקפו אותם ושימשיכו בחיפזון למרכזי המדינה; זאת כדי שלא יוכל האויב להסיג את כוחותיו מן הקו הקדמי ולנהל קרב השהיה במע-גלים מצטמצמים והולכים סביב „קלחת דקה“. „קלחת דקה“ הוא המשולש שנוצר סביב הבירה על-ידי מפגש הנהרות גאמור-נה ומגהנה, שהופכים את האיזור לאי-מבוצר במכשולי מים כבירים. פרט לקר-קע, היה גורם הזמן — המהירות והתמדת התנופה — הגורם החשוב ביותר בתכנית ההודית.

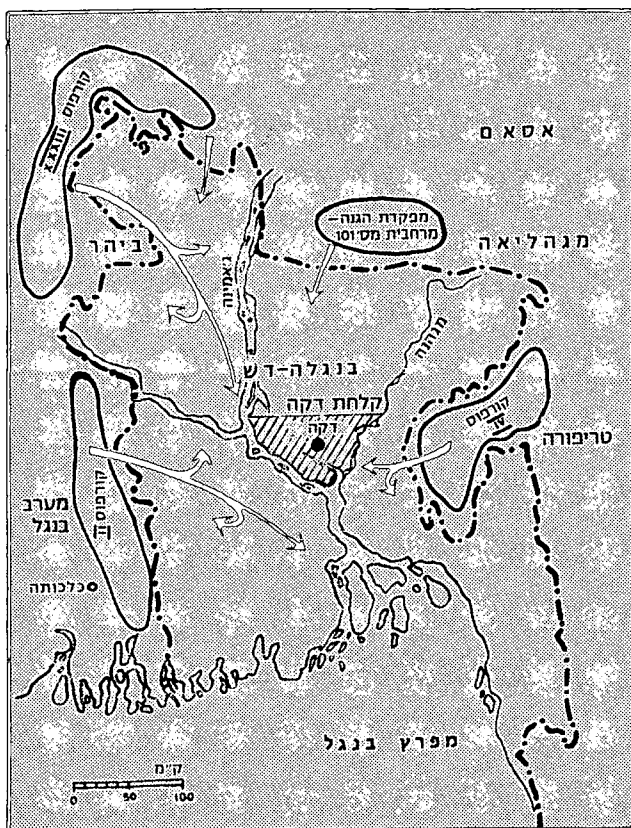
שני הצבאות ומפקדיהם היו אמונים על המסלול הצבאי הבריטי: לחימה אדוקה ויסודית, עקב בצד אגודל, והתקדמות בטוחה, שתבוא לאחר הפריצה וכיבוש היעדים הראשונים. ללחימה מעין זו ציפה גנרל ניאזי מעמיתו לספסל בית-הספר, גנרל אורורה ההודי, מפקד הפיקוד ההודי המזרחי. אולם זה לא נהג כמצופה ממנו. בידעו כי עליו להגיע לבירה בהקדם האפשרי — ולא יאוחר מתריסר ימים מ-פתיחת המתקפה, הבין כי עליו להען, לוותר על מושגים טקטיים מקובלים, „לפ-

תוח את כל הסכרים“ ולתת לכוחותיו שי-יפרצו מכל הכיוונים ושישטפו את הבירה לפני שעמיתו-יריבו, ניאזי, יספיק לבלמם. אי לכך התבססה תכניתו על שלושה מא-מצים עיקריים משלוש רוחות השמים, מאמץ לכל קורפוס, ועל מאמץ רביעי, משני, מצפון לשלושה. משימותיהם של הכוחות היו: ריתוק המעוזים והתקדמות, תוך עקיפתם, אל צירי התנועה של ה-אויב כשכיוון ההתקדמות של כל כוח — איזור הבירה. לא נקבע שלב ב' המסורתי. גנרל אורורה החליט לאלתר ולא לנהוג לפי מוסכמות קבועות. הוא לא תיכנן את-נחתות להתארגנות מחדש; מאמץ שי-ליח יתוגבר ל„דהירה“ קדימה. כל זה בבחינת נאה דורש; אך כיצד לקיים תכ-נית זו בארץ שסועת מכשולי-מים שרחבם קילומטרים, על-ידי צבא, שהסכין ללחימה שמרנית, הבנוי בעיקר מדיביזיות חי"ר הרריות? אורורה בטח במפקדים וברוח גייסותיהם.

כשעלה הדבר בידם הופתעו הם עצמם כשם שהופתע האויב.

כוחות ומשימות

הצבא הפקיסטאני בבנגלה-דש — ארבע

תפישת
„מערכת הבוק“

תשיעית ננטשו. משנוכחו הפקיסטאנים לדעת כי ההתקדמות המהירה של הוודים עלולה לסכל את תקוותם להיחלץ מכיתור ולסגור את פתח הנסיגה למרכז. אולם למעשה חסמו יחידות הקורפוס ההודי את המעברים רק ב-14 בדצמבר. לאחר עשרה ימי לחימה. התקדמותם הואטה על-ידי הפקיסטנים הנסוגים; אלה הגנו בעיקשות על פינוי נשותיהם ומשפחותיהם. כן הוראטה התקדמות הוודים מחוסר ציוד גיישור; הם נאלצו להשתהות עד שחיל-האוויר יעבירם במסוקים.

★

קורפוס מס' 33, שתקף את המובלעת ה- צפון-מערבית, פרץ במאמץ דיביזיוני עיקרי מצפון לעיירה הילי לכיוון מזרח ובי-שני מאמצים חטיבתיים משניים מצפון לדרום. בגזרה הררית זו גילו הפקיסטאנים התנגדות עיקשת ונלחמו בגבורה. המאמצים המשניים נבלמו לאחר 4 ימי לחימה, שבמהלכם נכבשו מספר ערים תוך חדירה לעומק של כחמישים קילומטרים. המאמץ העיקרי, שפרץ במגמה לחתוך את "צואר" המובלעת, עמד במחצית משימתו לאחר ארבעה ימי קרבות. מרבית הכוח פסח על העיירה הילי והתקדם מזרחה ואילו חלקו כבש את העיירה לאחר שהשיג מיד את מגיניה.

המאמץ החטיבתי, תחת פיקוד מפקדת הגנה-מרחבית מס' 101 בצפון, נבלם בי-שלב התחלתי. בלימת הוודים הושגה על-ידי תגבור המערך החטיבתי שהגן על

יום ה-"ע"

לפי הגרסה ההודית ביקרה בערב ה-3 בדצמבר ראש-הממשלה, הגברת גנדי, בי-כלכותה, מקום מושבו של הפיקוד המזרחי. מששמעה על ההתקפה הפקיסטאנית בי-מערב חזרה במטוס לדלהי. מאוחר יותר בלילה קיבל פיקוד המזרח "אור ירוק" ועם שחר תקפו כוחותיו מכל הכיוונים ובכך החלה מלחמת השחרור של בנגלה-דש.

סיפור המעשה

הקורפוס השני תקף בשני מאמצים דיביזיוניים צפוניים לערים ג'סור ובוירה. המגמה היתה לשחרר איזור רצוף ראשון ולתפוס את המעברות על הנהר מאדה-מאטי; זאת כדי למנוע מהאויב לסגת לעבר מעברות הנהר מנהה ולעבר דקה. המאמצים התפצלו למספר פריצות, שתכליתן כל אחת מהן להגיע לעיר החולשת על מעברות הנהר ולנתק את מסילת-הברזל העוברת לרחבה של החזית ובערפה.

הכוח התקדם במהירות סבירה. הוא ריתק את המערכים המבוצרים ועבר ביניהם בשטח קשה תוך שימוש בכל אמצעי-התורבלה המאולתרים והאפשריים ובסיועם של ה"מוקטי בהיני" והאוכלוסיה המקומית. למחרת כבש הכוח עיר החולשת על מסילת-הברזל הרוחבית. כעבור יומיים, ב-7 בדצמבר, שוחררה העיר ג'סור ללא קרב. לאחר שהפקיסטאנים פינו אותה בחפזה, מערך חטיבתי מוגבר ומטה הדיביזיה ה-

וחצי דיביזיות חי"ר, כמה רבבות ביחידות נוספות — היה מצויד לפי תקנים אמריקניים. העולים בהרבה על אלה של הצבא ההודי. הכוח האווירי היה זעיר (18 מטוסי קרב "סייבר"); הסיוע הארטילרי — בתקן חסר; השריון — מועט.

ההיערכות להגנה • דרום-מערב — דיביזיית חי"ר (מס' 9); מובלעת צפון-מערב — דיביזיית חי"ר (מס' 16); צפון — חטיבת חי"ר אחת; מזרח — דיביזיית חי"ר (מס' 14); משולש הבירה — שאר הכוחות. וכנראה דיביזיה מס' 36.

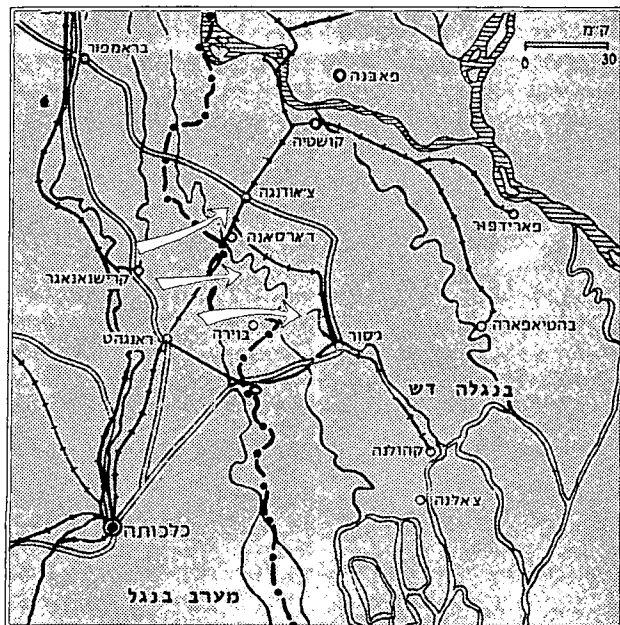
הצבא ההודי, שרוכז תחת הפיקוד המזרחי, מנה שבע דיביזיות בשלושה קורפוסים, מפקדת כוחות הגנה-מרחבית, שפעלה במבצע זה ככוח גייד, וכוחות ה"מוקטי בהיני" — כמאה אלף איש.

ההיערכות למתקפה • קורפוס מס' 2 — שתי דיביזיות חי"ר הרריות בתוספת גדוד טנקים בינוניים "T-55" וגדוד טנקים קלים "PT-76" אמפיביים. הקורפוס נסתייע בגדוד תותחים בינוניים 130 מ"מ ארוכי-טווח וביחידת הנדסת-גישור. משימת הכוח — פריצה מכיוון מערב לעבר דרום-מזרח נגד דיביזיה מס' 9 הפקיסטאנית.

קורפוס מס' 33 — דיביזיית חי"ר הררית אחת ושתי חטיבות בתוספת גדוד טנקים קלים "PT-76" אמפיביים. הקורפוס נסתייע בגדוד תותחים בינוניים 5.5 אינץ' וביחידת הנדסת-גישור. משימת הכוח — פריצה במספר מאמצים למובלעת הצפון-מערבית והתקדמות לכיוון דרום-מזרח. קורפוס מס' 4 — שלוש דיביזיות חי"ר הרריות בתוספת שתי פלוגות טנקים קלים "PT-76" אמפיביים. הקורפוס נסתייע בי-גדוד תותחים בינוניים 5.5 אינץ'. משימת הכוח — פריצה במספר מאמצים מן הגבול המזרחי והתקדמות דרומה ומערבה לעבר איזור הבירה.

מפקדת כוחות הגנה-מרחבית מספר 101 — חטיבת חי"ר אחת. משימתה — פריצה מצפון נגד היערכות החטיבה הפקיסטאנית שנמצאה שם.

לכוח ההודי המזרחי היה סיוע אוירי מתוכנן מראש לשלב הפריצה, ולפי קריאה בי-המשך. סיוע זה ילך ויגבר לאחר נטרול חיל-האוויר הפקיסטאני. הפיקוד המזרחי מנה בסך-הכל כחצי-מיליון איש, מהם כמאה אלף בקו ההגנה בגבול סין.

מבקעי קורפוס מס' 2

הגזרה בעיר ג'אמאלפור. הגם שטור הודי הצליח לצלוח את הנהר ברהמפוטרה ול- נתק את העיר מן העורף. התקדמות הקורפוס התעכבה בשל קרבות השהיה עיקשים של הפקיסטאנים. אף-על-פי-כן, לאחר עשרה ימי קרבות הצליח ה- מאמץ העיקרי בסיועם של ה-, מוקטי בהיני" לכבוש את העיר בוגרה, מושב מטה הדיביזיה הפקיסטאנית, והמשיך דרומה.

*

הקורפוס הרביעי, הגדול שבעוצבות הפי- קוד, אמור היה להשתלט על האיזור דרו- מית לנהר סורמה ומזרחית למגהנה, לח- סום את דרך האספקה והנסיגה מן הים על-ידי ניתוק נמל צייטאגונג שבדרום מפ- רץ בנגל ולתפוס מעברים על נהר מגהנה, הגובל עם דקה ממזרח. מפקד הקורפוס תקף בשלושה מאמצים דיביזיוניים: בצ- פון-מערב — לכיבוש העיר סילהט והת- קדמות דרומה; במרכז — מאגרטהל לכיוון צפון-מערב לעבר הנהר מגהנה; בדרום — שלוש פריצות לניתוק מפרץ בנגל וה- דלתא מהבירה.

הפריצה בצפון התקדמה בשלושה טורים לכיוון העיר סילהט ודרומה לה. כדי להגיע לשערי סילהט נאלצו ההודים לצלוח מכשול-מים ללא גישור. חיל-האוויר ההודי העביר את הכוחות בלילה במסוקים. היה זה מבצע ראשון מסוגו בצבא ההודי. המאמץ המרכזי, שפרץ במקום הקרוב ב- יותר לבירה (במרחק כ-60 ק"מ ממנה) נועד להגיע ראשון לדקה. הוא הסתייע ביחידות "מוקטי בהיני" שהקדימו ו, קיד- מו" את הגבול בגזרה זו. עיר מבוצרת נעקפה, שניה — נכבשה למחרת, שלי- שית — ביום השלישי ללחימה ורביעית — ביום הרביעי. ביום החמישי הגיעו הכוחות למעברות הנהר מגהנה. כוח מחטיבת החוד הצליח לצלוח את הנהר אולם שאר הכוחות נאלצו לחכות יומיים עד להעברתם בסי- רות, בדוברות ובמסוקים. הטנקים האמ- פיביים "PT-76" הרוסיים לא נועדו לצ- ליחת מכשול-מים ברוחב שני קילומטרים. מנועי הטנקים התחממו כעבור חצי שעה של "שחיה" בעוד שכל הצליחה נמשכה שלוש שעות, מחמת הזרימה המהירה ב- מגהנה. לבסוף דחפו וגררו את הטנקים באמצעות צי סירות מקומיות. לאחר הצ- ליחה הועבר הנשק המסייע באמצעים מאולתרים מרחק ניכר עד שהכוחות הגיעו למסילת-הברזל המובילה לדקה. לאחר

שבוע קרבות הגיע הקורפוס לטווח תות- חים מדקה הבירה הטור הדרומי חסם את המוצא אל הים. בסכמו לעצמו את המצב, לאחר שבוע קר- בות, ראה מפקד החזית כי טוב, בכל הגו- רות והשגו המשימות, פרט לצפון. בחששו כי החטיבה הפקיסטאנית תצליח לסגת ל- בירה ותצטרף לאלפי הלוחמים הפקיסטא- נים שעלולים לשפוך חמתם על האוכלר- סיה, החליט לחסום את דרכה. לתכלית זאת פקד על גדוד צנחנים שיצנח ויכבוש את העיר טנגאיל, צפונית-מערבית לבירה.

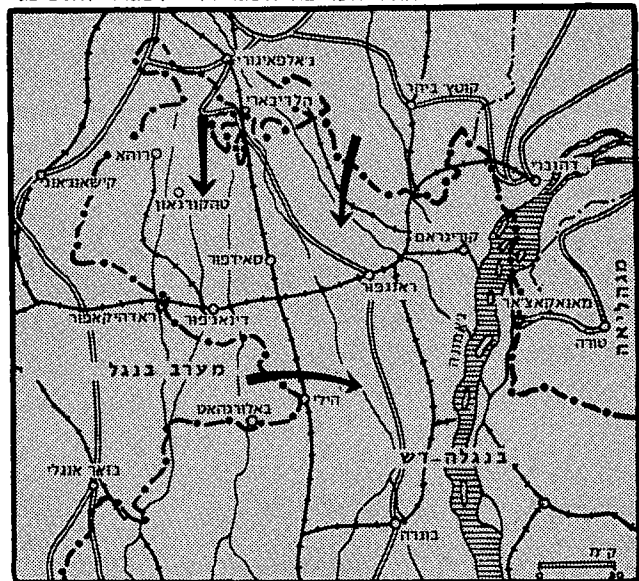
בשעתו נתפרסם בעיתונות כי הוצנחה חטיבה; "ניפוח" עוצמת הכוח שצנח נבע מכך שהצנחת האנשים הוקדמה הצנחת דמיים. הגדוד בתוספת נשק מסייע — תותחים הרריים ותותחים נ"ט — הוצנח ב-11 בדצמבר אחר-הצהריים. משימת הג- דוד, שנסתייע ביחידות חוקות של "מוקטי בהיני", היתה לתפוס את מעברות הנהר, לחסום את דרך הנסיגה לחטיבה הפקיס- תאנית ולהתחבר אל הכוח ההודי שנע מצפון לעבר הבירה.

הכניעה בדקה

ב-11 בדצמבר החלו יחידות פקיסטאניות על מפקדיהן, בגזרות שונות, להיכנע להו- דים. בדקה עצמה ביקש סגן המושל את עזרת או"מ בפניו הצבא והפקידות, אולם יחיא ח'אן ביטל את הפניה. ההודים הח- ריפו את הלחץ הפסיכולוגי בשדרם ל- מושלי הבירה שייכנעו. הם הגבירו את הפצצת המטרות הצבאיות בעיר. ההודים גם "שברו" את הצופן הפקיסטאני, האוינו לשידוריהם והגיבו בהטעיות.

בגזרות המערבית, הצפונית והמזרחית כותרה שארית הפליטה של צבא פקיסטאן. אל גדוד הצנחנים ההודי, במבואות דקה, הצטרף מפקד הכוח, גנרל נאגרה; הוא שלח את ראש-הלשכה שלו עם פתק למ- פקד הפקיסטאני, גנרל ניאוי, לאמור: "עבדאללה יקירי, אני כאן. המשחק תם. אני מציע שתיכנע לי ואני אדאג לך".

המיקוח על תנאי הכניעה החל למעשה כבר ב-14 בדצמבר, כשגנרל ניאוי הע- ביר תנאיו באמצעות שגרירות ארה"ב ב- דלהי. במקום למסור את השדר לממשלת הודו העדיפה השגרירות לשגר לואשינג- טון.

מבקני קורפוס מס' 33

טון. הבית-הלבן העביר את ההודעה לאי-שורו של יחיא ח'אן, בהיותו המפקד העל-יון של כוחות פקיסטאן. זה התממה, ול-בסוף אישר בבוקר ה-15 בדצמבר את ה-תנאים. רק אז העבירה השגרירות האמרי-קנית בדלהי להודים את תנאי הפסקת-האש. רמטכ"ל הודו דחה את ההצעה ל-הפסקת-אש ותבע כניעה בהתאם לאמנת ז'נבה. למחרת, 16 בדצמבר, באחת ב-צהריים, נחת ראש-המטה של הפיקוד ה-מזרחי, מיג'ור-ג'נרל ג'יקוב (יעקב) במ-סוק בדקה ובידיו הטיוטה של כתב הכני-עה. גנרל ניאזי חתם עליה בראש-ידיבות. שעות אחדות לאחר מכן נכנע ניאזי ל-מפקד חזית המזרח באיצטדיון של דקה. הפקיסטאנים לא סלחו להודים על ששלחו את הגנרל היהודי לקבל את כניעתם. הם ראו בכך השפלה מכוונת של הכבוד ה-מוסלמי. ההודים עונים באמרה: „המל-חמה אכזרית“.

פעולותיהן של זרועות האויר והים

הניצחון הושג ביבשה, אולם לראשונה בתולדות הודו תרמו זרועות האויר והים תרומה נכבדה בהשגתו. ביום השני ל-קרבות השיגו ההודים עליונות אווירית מוחלטת. טייסת ה-„סייבר“ הפקיסטאנית שותקה ורוב הכוח האווירי ההודי נתפנה לפעולות אמנעה נגד התעבורה הפקיס-תאנית, להפצצת מטרות בעומק ולסיוע-קרוב לכוחות הקרקע. לאחר היוזמים ה-ראשונים הוקצו ליחידות היבשה 120 גי-חות ליממה לפיצוח מעוזים. אולם הסיוע החשוב והמפתיע ביותר ניתן על-ידי טיי-סות התובלה: צי המטוסים „Mi-4“ גישר על פני מכשולי-המים המרובים בכך ש-העביר אנשים, נשק ותחמושת לגדה ה-חוקה. התובלה האווירית נוצלה במלואה ל-תספק הכוחות על-ידי הצנחות ציוד ולפיי-נוי בפגעים.

בדרום, בשמי מפרץ בנגל, פעלו מטוסיה של נושאת-המטוסים היחידה שברשות הו-דו, „ויקראנט“. הם הפציצו את ציטאגונג ונמלים אחרים בבלתא, ובעיקר אניות ש-ניסו מזלן להגיע לדקה.

יעילות פעולתו של חיל-האויר נזקפת על חשבון ראיית הגולד של הפיקוד ההודי; הוא צפה מתקפה מרוכזת במערב, הסתיר את מטוסיו ויצא בהתקפת גמול. כן תרמה ליעילותו מערכת המכ"מ והתצפיות. הוט-חה אמנם ביקורת נגד חיל-האויר ההודי על

שהמטוסים הפקיסטאניים הצליחו בקלות יחסית לחדר לתחום האווירי ההודי בלי שיורטו, למרות מערכת הטילים נ"מ שבר-שותו (50 סוללות „SA-2“). אך נראה ש-עיתוי ההתקפה הפקיסטאנית הפתיע את ההודים. סביר יותר היה לזא תקפו הפקיס-תאנים עם שחר, כדי לתת שהות לגיחות חוזרות. לעומת זאת מעלים ההודים על נס את מהירות התגובה שלהם — מפציצי ה-„קנברה“ של הודו טסו בשמי פקיסטאן כבר ב-11 בערב, הישג ניכר בהתחשב ב-כך שדרושות ארבע שעות לחמם את המפ-ציץ. המפציצים ומטוסי-הקרב המשיכו כל הלילה לפעול כיחידים. הודו השיגה עליונות אווירית עוד באותו לילה (3-4 בדצמבר), כשהושמדו שלושים מטוסים פקיסטאניים ותחנת המכ"מ העיקרית ש-להם. בלילה הראשון להתקפה נפגע גם נמל קראצ'י, על בתי-הזיקוק ומכלי-הד-לק; מלאי הדלק שבהם בער שמונה ימים. ההודים ביצעו כ-500 גיחות ביום, אולם יכולתם המקסימלית היתה פי שלושה. חיל-האויר ההודי נהנה, אמנם, מעדיפות מספרית על חיל-האויר הפקיסטאני (625 מטוסים לעומת 285) אך אין ספק כי הו-דים עלו על הפקיסטאנים גם באיכות ה-טייסים וברמת התחזוקה.

ההודים טוענים כי חיל-הים שלהם היה הזרוע היחידה, שלא עלתה בכמות על יריבתה הפקיסטאנית (למעשה אף בים היתה להודים עדיפות מספרית — 55 כלים שונים לעומת 28; משחתות וצוללות במספר שה). במלחמה זו ערך הצי ה-הודי את „הצגת הבכורה“ שלו במבצע נועז בנמל קראצ'י נגד ריכוז הצי הפקיס-

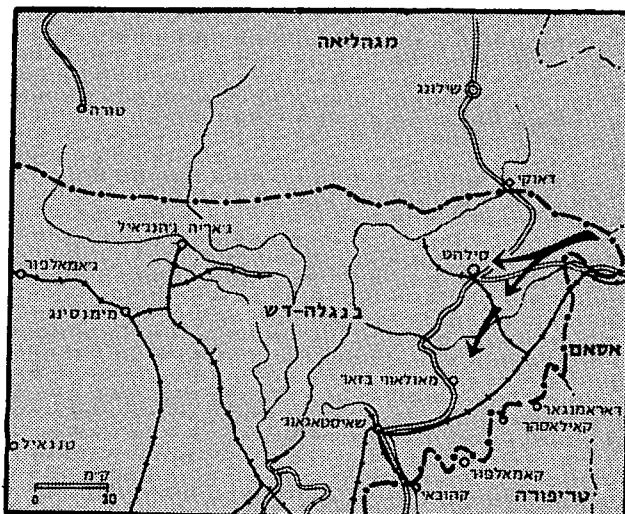
תאני. בחצות הלילה, אור ל-5 בדצמבר, התקרב כוח המשימה לנמל תוך הקפדה על דממה אלחוטית ופתח באש על ריכוז הצי הפקיסטאני. כוח המשימה ההודי הש-מיד שתי משחתות, שתי שולות-מוקשים ושלוש אניות אחרות, ולאחר זאת הפגיו את מתקני הנמל.

כעבור ארבעה ימים חזר על המבצע כוח משימה שני. יעדיו היו נמל קראצ'י ונמל נוסף, הכוח ההודי פגע בשלוש אניות נו-ספות. פריגטה נגד-צוללות הודית טוב-עה. במזרח, במפרץ בנגל, טובעה צוללת פקיסטאנית מתוצרת אמריקנית והונחתו יחידות אחדות של חי"ר הודי כדי לח-סום דרכם של כוחות פקיסטאניים, שניסו להימלט לבורמה. שתי זרועות הצי — ה-מזרחית והמערבית — קיימו הסגר ימי יעיל על נמלי פקיסטאן, ושום אניה לא הצליחה לפרוץ הסגר זה; לעומת זאת נמשכה התובלה הימית להודו באין מפריע.

התקרית הימית במישור הבינ-מעצמתי — שעלולה היתה לגרום להתמודדות דוד ונלית — היתה שיגורה של יחידת הצי השביעי לאיזור הקרבות; הכוח כלל את נושאת-המטוסים הגרעינית, „אנטרפרייז“ בלוויית אניות קרב, אניות טילים ואניות נחיתה. למרבה המזל (המחבר אינו מפרש של מי) המלחמה נסתיימה וכוח המשימה פנה דרומה.

הזירה המדינית

מצבה של הודו ביורה הבינ-לאומית לא היה נוח למרות תמיכה בלתי-מסויגת

התקפת קורפוס מס' 4 במחוז סילהת

הורדו

אוכלוסיה : 557,000,000
שירות בצבא : בהתנדבות

כלל הכוחות המזוינים: 980,000

חיל האוויר : 80,000 ; 625 מטוסים
קוראשון
3 טייסות של מפציצים קלים
"קנברה (1) B"
5 טייסות של מטוסי קרב-
הפצצה, "סוחוי-7"
2 טייסות של מטוסי קרב-
הפצצה "HF-24 MarutIA"
6 טייסות של מטוסי קרב-
הפצצה, "הנטר F-56"
2 טייסות של מטוסי קרב-
הפצצה, "מיסטר IV"
7 טייסות ירוט, "מיג-21"
8 טייסות ירוט, "גנאט"
1 טייסת סוור, "קנברה PR-57"
1 טייסת סוור ימי, "סופר-
קונסטלישן L-1049"
(בכל טייסת קרב : 8-25
מטוסים)

הצי : 40,000
1 נושאת מטוסים
בת 16,000 טונות
4 צוללות (לשעבר סובייטיות,
דגם "F")
2 סיירות
3 משחתות
9 משחתות מלוות (5 מהן
סובייטיות לשעבר, דגם
"פטיה")
1 פריגטה למטרות כלליות
5 פריגטות נגד צוללות
3 פריגטות נ"מ
8 שולות מוקשים לאיזור
החופים
1 אניית-נחיתה
2 ספינות-נחיתה
9 ספינות הגנה נגד נחיתה
(6 מהן בתפוסה פחותה
מ-100 טונות)

תל"ג (אומדן) ב-1970: 49
מיליארד דולר
תקציב ההגנה 1971-72: 1,656
מיליון דולר

צבא היבשה: 860,000
1 דיביזיה משוריינת
2 חטיבות משוריינות עצמאיות
13 דיביזיות חי"ר
10 דיביזיות הרריות
6 חטיבות חי"ר עצמאיות
2 חטיבות צנחנים
כ-20 יחידות ארטילריה נ"מ

טנקים בינוניים: 200
"סנטוריון" דגם 5 ו-7,
250 "שרמן", 450 "טי-54",
ו-"טי-55" 300, "ריג'איאנטה"

טנקים קלים: 150 "פט-76"
ו-100 "אמק-ס-13";
נגמ"שים: "OT-62"
ו-"MK.24A"

ארטילריה: כ-3,000 קנים,
רובם 25 ליטראות, אך גם
350 תותחי 100 מ"מ ו-140
תותחי 130 מ"מ

טילים נ"ט: "ס.ס.10",
ו-"ס.ס.11", "אנטק"

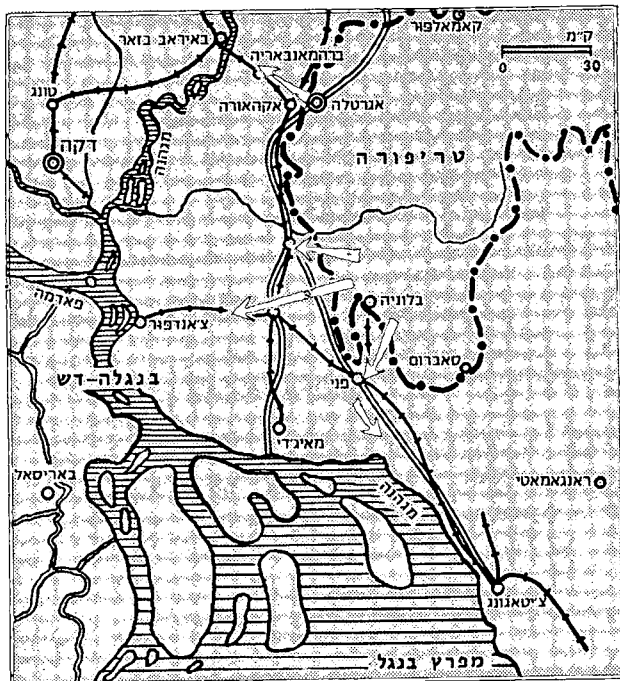
מטוסי תובלה: כ-55 "C-47",
60 "C-119", 20 "איל-14",
30 "An-12", 25 "אוטר",
12 "HS-748" ו-15 "קריבו"

מסוקים: כ-80 "MI-4", 150
"אלואט III", 10 "בל-47",
וכמה "MI-8"

טילים נ"מ: כ-50 משגרי
"ס.א.2"

כוחות צבאיים-למחצה:
כ-100,000 כוחות משמר-נבול

זרוע-האוויר של הצי כוללת:
35 מטוסי קרב, "סי-הוק",
12 מטוסי "אליזה" לסיור
ימי, 2 מסוקים, "סי-קינג"
ו-10 מסוקים, "אלואט 3".
נושאת-המטוסים יכולה לשאת
בעת ובעונה אחת 10 מטוסי
"סי-הוק", 5 מטוסי "אליזה"
ו-2 מסוקי "אלואט"

המבקע העיקרי
של קורפוס מס' 4

מצד ברה"מ ועל-אף שדעת הקהל העול-
מית גינתה את פקיסתאן על מעשיה ב-
בנגלה-דש ועל הגירוש המכוון של מיל-
יוני הינדים מאדמתה.

כשסכסוך לא נוגע להן ישירות נוטות
מדינות העולם לעוז מתונות ומיצוי דרכי
השלום עד תום, כדי שתימנע מלחמה ש-
עלולה לסבך גם אותן. ארה"ב הציעה ב-
אוג"מ, ב-5 בדצמבר, הצעת החלטה הקור-
את להפסקת-אש ולנסיגת הכוחות משט-
חים שנכבשו. אולם ברה"מ הטילה וטו
על הצעה זו ועל הצעה נוספת, שהסתפקה
בקריאה להפסקת-אש בלבד. ברה"מ הצי-
עה שמועצת-הביטחון תקרא להסדר מדי-
ני בבנגלה-דש; אך למעשה התכוונה ש-
תינתן להודו שהות להשלים את כיבושה.
ב-7 בדצמבר החליטה העצרת הכללית ב-
רוב של 104 קולות נגד 11 לקרוא להפ-
סקת-אש מיידית ולנסיגת כוחות שני הצ-
דדים. גינוי מוסוה זה להודו גרם לה ש-

פקיסתאן

אוכלוסיה : 126,300,000
שירות בצבא ; 2 שנים, סלקטיבי

כלל הכוחות המווינים :
392,000

תל"ג (אומדן) ב-1970 : 16
מיליארד דולר
תקציב ההגנה 72-1971 :
714 מיליון דולר

צבא היבשה : 365,000
2 דיביזיות משוריניות

1 חטיבה משורינית עצמאית
12 דיביזיות חי"ר (2 נוספות בשלב הקמה)
1 חטיבה להגנה נ"מ

טנקים בינוניים : 100, "מ-47",
100 "מ-48", 100 "טי-54",
50 "טי-55" ו-225 "טי-59"

טנקים קלים : 200 "מ-24",
75 "מ-41" ו-20 "פ-76";
300 נגמ"שים "מ-113"

ארטילריה : כ-900 תותחים 25
ליטראות והוביצרים 105 מ"מ
ו-155 מ"מ ו-200 תותחי
130 מ"מ

טילים נ"ט : "קוברה"

הצי : 10,000

4 צוללות

1 סיירת קלה/אניית אימון
2 משחתות
3 משחתות מלוות

2 פריגטות מהירות

4 ספינות פטרול
8 שולות מוקשים לאיזור
החופים

2 ספינות פטרול קטנות (פחות
מ-100 טונות)

2 מסוקים לחילוץ מהים
"H-19"

חיל-האוויר : 17,000 ;
285 מטוסי קוראשון
1 טייסת מפציצים קלים
"איל-28"
2 טייסות מפציצים קלים
"B-57"
2 טייסות קרב-הפצצה
"מיראז' III"
8 טייסות קרב-הפצצה-הירוט
"F-86"

4 טייסות ירוט "מיג-19"
1 טייסת ירוט זבה 6
"F-104A"

1 טייסת סיוור זבה 4
"BT-33A" ו-"BR-57"
(פרט ליוצאים-מהכלל
שצוינו, מונה כל טייסת
קרבת 16 מטוסים)

מטוסי תובלה : 8
"C-130B" ו-"F-27"

מסוקים : 40, "סיו", "הסקי"
ו-"אלואט III" 8 ו-"Mi-8",
20 מסוקים "H13"

כוחות צבאיים-למחצה :
250,000 מיליציה

סיכום

בסיכום המערכה, מאשר הגנרל ההודי שתי האשמות שהטיוח נגד הגברת גנדי : ה- אחת — ברור כי האפשרות שניאלץ לכבוש את בנגלה-דש ולסייע בכך לכו- חות השחרור של אותה ארץ נצפתה זמן- מה מראש. והאחרת — היתה זו טפשות של הגנרלים מסוג ב' ששלטו מבחינה מדינית וצבאית בפקיסתאן, שזימנו להודו את ההודמנות שחיפשה. אף-על-פי-כן, טורחים ההודים לטשטש את האינטרס ה- בטחוני-האסטרטגי שהיה להם בחיסול השליטה הפקיסתאנית בבנגל המזרחית. הפקיסתאנים אמנם סיפקו לה יותר מטיבה מוצדקת אחת לפתוח במלחמה וההתגוריות היו מרובות. אולם לדעת רבים ניתן היה לפתור את בעיית בנגלה-דש באמצעים מדיניים, כשיחיא ח'אן נעתר לדרישות ארה"ב להעניק למדינה אוטונומיה. אך ההודים העדיפו להתייחס לצעד זה כאל

התאכזבה" מחוש הצדק של אומות העו- לם. אולם היא התאוששה מהר לאחר נצ- חונה בקרבות.

למרות שניתן למצוא צידוקים רבים לפ- עולתה של הודו בבנגלה-דש, דמותה כ- מדינה שוחרת שלום וכמנהיגה של המ- דינות הבלתי-מזדהות נפגמה במידת-מה מחמת מלחמה זו ומשום שנצחונה נת- אפשר הודות לתמיכתה המלאה של ברית- המועצות. הודו ניצלה מועמן של שתי מעצמות-העל, ארה"ב וסין, ומנחת-זרוען הודות למצב המיוחד בהן נמצאו — ארצות הברית שאפה להינתק ממעורבות ומהתחייבויות צבאיות באסיה וסין נמ- צאה בראשית דרכה כחברה שלישית בח- שיבות באו"מ; בסין גם התחולל באותה עת מאבק פנימי להדחת קבוצת ה"נצים" של לין-פיאו ולקביעת צו'אן לאי ליורשו של מאו.

תכסיס, ולהתעלם מאפשרות של פשרה. הודו ניהלה משחק מדיני מבוקר וזהיר כלפי המעצמות וכן כלפי הכוחות הפולי- טיים בבנגלה-דש. היא הסתירה היטב את נכונותה להתערב במאבק באורח צבאי. בבנגלה-דש לא שררה תמימות דעים — ודאי לא בראשית המאבק — בשאלה אם להסתייע בהודו במידה כה רבה עד כדי שחרור על-ידה, למעשה. גורמים פרו- סיניים בשמאל ובורגניים-ימניים במפלגת הרוב העדיפו מסיבות שונות מאבק עצ- מאי. הודו עצמה חששה בתחילה שמא בבנגלה-דש עצמאית תתבע לספח אליה את החבל המערבי של בנגל. אלא שחשש זה שוב לא הטרידה משנוכחה לדעת כי סין לא תתערב בקרבות התערבות צבאית. ההודים מייחסים את קניצחון לגאוניות הפוליטית של הגברת גנדי, לתכנון הצ- באי המעולה, לרוחם של כוחותיהם המ- ווינים ולכשרם. אלה נשאו את נס השח-

שלישית — אין להיתפס בפתח מענקים, מגושים מאיימים של מאות מיליונים. הנה סין מרותקת לבעיותיה היא, הפנימיות והחיצוניות, ואינה מבקשת לעצמה זירות שאינן חיוניות לה. ואילו הסולידריות של חבר העמים המוסלמים נתגלתה כמשענת קנה רצוף. דווקא הגדולה שבמדינות ה-איסלאם (למעט פקיסטאן), מצרים, אף סייעה בעקיפין למפלת אחותה המוסלמית. אגב אורחה, „מבצע הרכבת האוירית“ ה-רוסי טומן בחובו לקח נוסף: המורח-התמי-כון לא איבד את חשיבותו כתחנה ב„דרך להודו“ עם נפילתה של האימפריה הברי-טית, ולא כל שכן בשל ההישג הרוסי ב-תת-היבשת ההודית. חשיבות המורח-התיכון התבלטה כאן, ולא רק לגבי ברית-המועצות.

מדרך לחימתו של צבא הודו נובע לקח רב-משמעות עבורנו. צבא זה הוכיח כי למרות העבר רב-הכשלונות בעימותיו עם הפקיסטאנים ועם הסינים וחרף אולת-היד שגילה בעתות קרב, השכיל להת-אווש; הוא התנער משרידי תורות, מסו-רת ודפוסים קולוניאליים וזרים, הפגין סגנון-לחימה מקורי ונקט שיטות התוא-מות את אופיה ואת יכולתה של התשתית הלוגיסטית שלו. ואם לקח זה נמהר מדי, הרי שריר וקיים הלקח האחר — שכמות עשויה להפוך לאיכות.

הידע שבידינו אינו מפורט דיו כדי להפיק לקחים טקטיים מבוססים. אולם עובדה אחת מזדקרת לעין: אין מכשול-מים ש-הוא בבחינת סמבטיון שלא ניתן לצליחה. למרות המחסור באמצעי גישור הצליחו היהודים לצלוח נהרות שרחבם פי עשרה ויותר מרוחב התעלה; זאת בעזרת אמצע-עים המצויים במקום, על-ידי אלתורים ותוך הסתייעות בצי גדול של מסוקים.

התפתחות מאבקה של בנגלה-דש לעצ-מאות המחיש את מגבלותיה של מלחמת גרילה: אילו סמכו אנשי בנגלה-דש על כוחם בלבד היתה תבוסתם מידי צבא פקיסטאן ודאית. בתחילה אמנם סמכו על כוחם ונסתייעו בבסיס יידיותי שכן וב-עזרתו בנשק; הם הטרידו את האויב אך לא פגעו במאחזו בשטח וביכולתו לה-ביסם. בדלית-ברירה מסרו לחימי בנגלה-דש את התפקיד הראשי ל„מקצוען“; הם סיעו לו אמנם בתפקידי-משנה, וזכו, הר-דות להתערבותו, בעצמאות. האם זכתה בנגלה-דש בחירות ובריבונות שלמה — ימים יגידו.

לויטננט-גנרל א.א.ק. ניאזי מצבא פקיסטאן חותם ב-16 בדצמבר 1971 על כתב הכניעה, בנוכחות לויטננט-גנרל ג'. ס. אורורה, מפקד הפיקוד המזרחי. מיג'ור-גנרל ג'יקוב (יעקב) הוא הרביעי מימין מבין הקצינים ההודים הבכירים שעומדים מאחרי החותמים.

הודו-פקיסטאן יצרה תקדים — ברה"מ סתה ממדיניותה המוצהרת בדבר פתרון סכסוכים בדרכי שלום.

לקח שני חשוב לנו, לדעתי, מופק מיחסה של ארה"ב כלפי פקיסטאן. ארה"ב קשו-רה עם פקיסטאן בברית דו-צדדית וב-שתי בריתות רב-צדדיות; אף-על-פי-כן לא נקפה כמעט אצבע להגן על שלמותה הטריטוריאלית של בת-חסותה. אכן, ב-סירובה להישמע לעצת ארה"ב ובהתמ-דתה העיקשת במדיניות נוקשה ובמעשים שאינן להם כפרה הביאה פקיסטאן על-עצ-מה צרה זו; בסכסוך זה גם לא הודהה האינטרס האמריקני עם האינטרס של פקיסטאן; עניינה של ארה"ב בהודו חז-קה שאינו נופל מדאגתה לפקיסטאן. למרות אבחנות אלה ניתן ללמוד כי ארה"ב אינה מתערבת אוטומטית לטובת מדינה שכרתה עמה ברית; אפילו היתה לה כוונה טובה להציל את שרידי צבא פקיסטאן על-ידי פיגיון באניות הצי השביעי, היא איחרה את המועד.

ורר, ואילו היריב חטא בכל הפשעים ה-אפשריים נגד האנושות, נגד הצדק ונגד התבונה וההיגיון הצבאיים המקצועיים. אכן, העובדות הוכיחו את עליונותו של צבא הודו; הוא נתגלה במלחמה זו כישות חדשה, בעלת עוצמה, ביטחון עצמי וכושר ביצוע מתוכנן ומאולתר. אלא שאין לש-כוח כי עמד לצדו בעל-ברית שלא, „הת-חמק“ לנייטרליות ושתמד בו באורח מלא וגלוי.

זהו לקח ראשון בחשיבות עבורנו — ברה"מ לא מנעה מ„בת-חסותה“ שתטיל עצמה להרפתקה צבאית ולא הפסיקה ל-סייע לה. נהפוך הוא. היא הגבירה את משלוחי הנשק ב„רכבת אוירית“ דרך מצ-רים, מסוף אוקטובר ועד תחילת נובמבר, חודש לפני פרוץ המלחמה. ניתן להתנחם ולטעון כי המסקנה אינה כללית ואינה תקפה בהכרח לגבי כל „בנות חסותה“ של ברה"מ. אין גם לשכוח כי ברה"מ מעריכה שההודים ינצחו, ולא יודקו לעזרתה בכוחות צבא. אך אין להכחיש כי מלחמת

תיקון טעות

בספר „יחוד ויעוד“ — דברים על בטחון ישראל — מאת דוד בן-גוריון, שהופיע בהוצ' „מערכות“, נפלה טעות-דפוס מצערת. בעמ' 300, כשמדובר ב„גוליבר“, הוא יצחק בן-מנחם, נשבתשו הדברים ונדפס חיים במקום יצחק. ועם הקוראים הסליחה.

57

57

The old city
JERUSALEM - 47
JAN 1951

